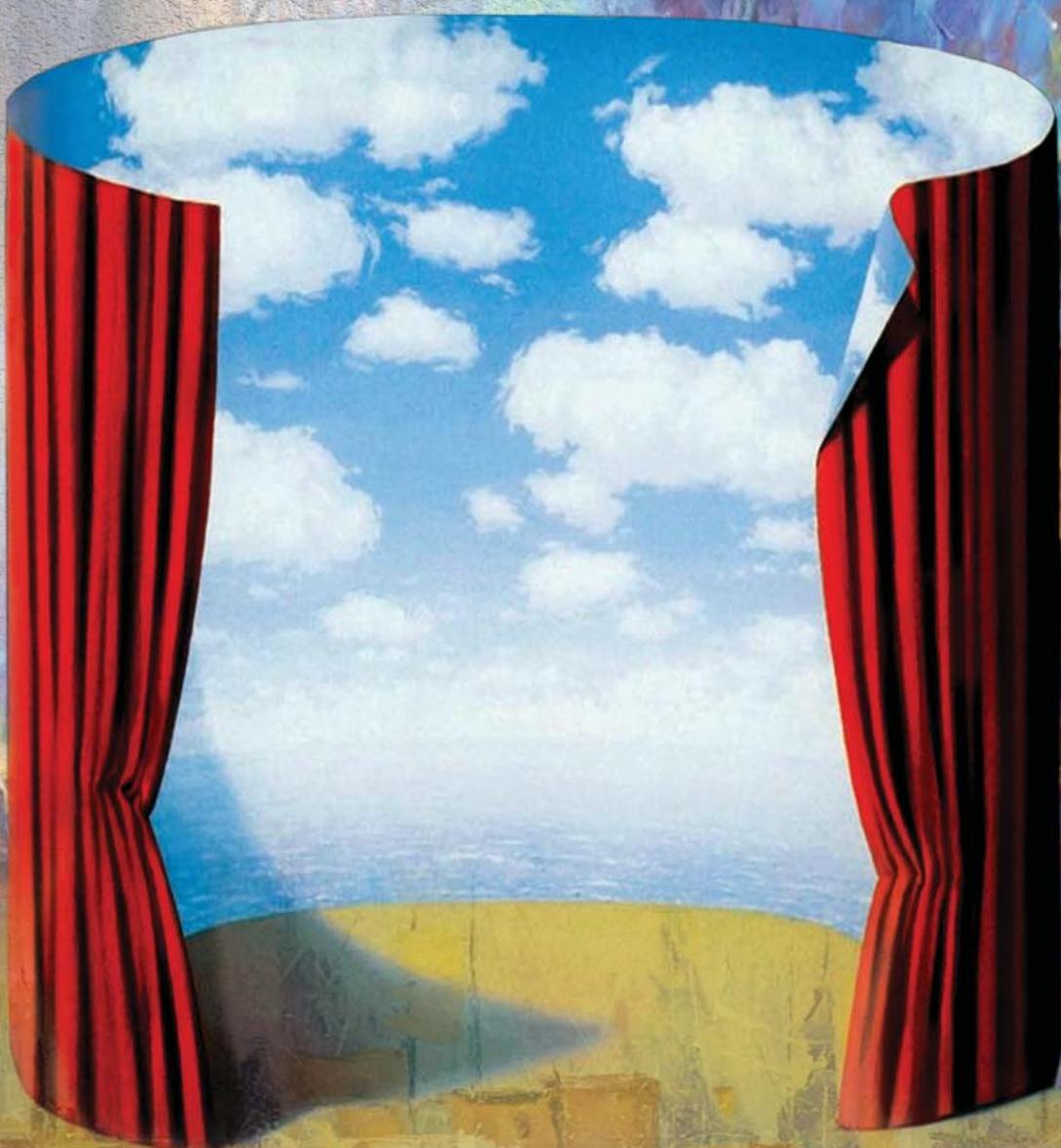

ULDUZ

Nº02 (585)

WWW.AZYB.AZ

AYLIQ ƏDƏBİYYAT DƏRGİSİ FEVRAL 2018

- ✓ Natiq Məmmədlinin ekspertizası
- ✓ Hikmət Məlikzadənin özüylə söhbəti və şeirləri
- ✓ Səsi sözə məglub olan...
- ✓ "Variasiya"nın qalibi məlum oldu
- ✓ Dünya mədəniyyətinin ana ideyaları
- ✓ Dərgidə kitab

BU SAYIMIZDA

3

Natiq MƏMMƏDLİ
Cümhuriyyət ilinin
birinci "Ulduz'u

7

Hikmət
MƏLİKZADƏ
özüylə söhbəti
və şeirləri

"Variasiya"
yekunlaşdı

11

18

Arzu ŞAMİ
"Kukla teatrı"

20

Sevinc QƏRİB
şer vaxtı

22

Mehman HƏSƏN
tribuna

27

ölkələrdən
səslər

34

proza.ru saytının
diqqətini çəkən
hekayə

35

Sərvər
KAMRANLI
şer vaxtı

yazı
masası

42

45

Tural
İSMAYILOV
"Mən, o və..."

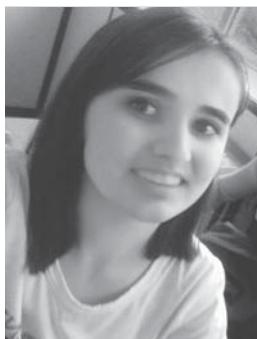
47

Rahid ULUSEL
esse

51

Aynur
MUSTAFA
debüt

52

hücrə

54

Əli AĞAZADƏ
"Yoldan xəbər"

56

Ədəbi
müzakirə

62

Ülviyyə TAHİR
"Urvatsız"

65

Mərziyyə
NƏCƏFOVA
"Xocalı soyqırımı"

72

Tural MUXTAR
debüt

74

dərgidə
kitab

Təsisçilər:

Azərbaycan Yazarlar Birliyi və
«Ulduz» jurnalının kollektivi

Baş redaktor

Qulu Ağsəs

Redaksiya heyəti

Tərana Vahid

(Baş redaktor müavini)

Həyat Şəmi

Elçin Mirzəbəyli

Xəyal Rza

Səhər

Xanəmir

Rəsmiyə Sabir

Elxan Yurdoglu

Nuranə Nur

Anar Amin

Elmar Vüqarlı

Ələmdar Cabbarlı

Qılman İman

Hafiz Hacxlil

Nisəbəyim

Fərid Hüseyn

Məşəti Musa

Elşən Əzim

Seyfəddin Altaylı

(Türkiyə)

Xaqani Qayıblı

(Estoniya)

Baloqlan Cəlil

(Başqırdıstan)

Saodat Muxammadova

(Özbəkistan)

Nilufər Şixlə

(Rusiya)

Bədii redaktor

Ədalət Həsən

Ünvanı: Az-1000, Bakı,

Xaqani küçəsi, 25

ulduz_dergisi@mail.ru

dursul@mail.ru

www/ayb.az

Telefon: 498-72-43

Çapa imzalanıb: 16.02.2018

«Ulduz» jurnalı redaksiyasında

yığılib səhifələnib.

«Təhsil Nəşriyyat-Poliqrafiya»

müəssisəsində

çap olunub.

Sifariş №7, Tiraj: 300

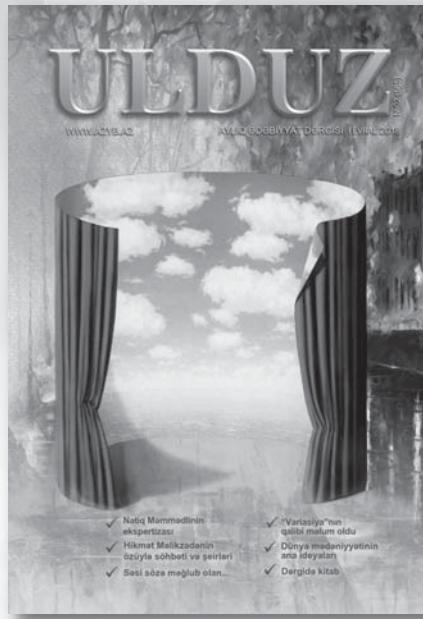
Qiyməti: 2 man.

1967-ci ildən çıxır

Şəhadətnamə № 238

Nömrənin eksperti:

Vaqif Yusifli

**«AZƏRMƏTBUATYAYIMI»
AÇIQ SƏHMDAR
CƏMİYYƏTİ**

«Ulduz» jurnalına abunə olmaq üçün respublikanın bütün şəhər və rayon «Mətbuatyayımı» şöbələrinə müraciət etməyiniz kifayətdir.

**«QAYA»
MƏTBUAT YAYIMI**

«Ulduz» jurnalına abunə olmaq üçün respublikanın bütün şəhər və rayon «QAYA» mətbuat yayımı şöbələrinə müraciət etməyiniz kifayətdir.

**«EKSPRESS»
MƏTBUAT YAYIMI**

«Ulduz» jurnalına abunə olmaq üçün respublikanın bütün şəhər və rayon «EKSPRESS» mətbuat yayımı şöbələrinə müraciət etməyiniz kifayətdir.

Jurnalın

1 aylıq abunə qiyməti – 2.00 man.

6 aylıq abunə qiyməti – 12.00 man.

Bakı şəhərində abunə yazılmış istəyənlər:

**440 – 27 – 85
440 – 39 – 83
440 – 46 – 94**

**564 – 63 – 45
598 – 35 – 22
556 – 67 – 13
564 – 48 – 96**

**437 – 28 – 10
408 – 17 – 51**

nömrəli telefonlara zəng edə bilərlər.

ISNN 0134-522 İNDEKS AZ 1000 2 AZN

CÜMHURIYYƏT İLİNİN BİRİNCİ «ULDUZ»U

Natiq MƏMMƏDLİ

“Ulduz”un Cümhuriyyət ilində işiq üzü görmüş birinci sayı bir sıra parametrlərinə görə mənə yetkin konsepsiya əsasında hazırlanmış tək ədəbi ictimaiyyəti deyil, ölkənin bütün mədəni-intellektual kəsimini maraqlandıracaq, bədii boyalarla işlənmiş elmi-kütləvi əsəri, dolğun monoqrafiyanı xatırlatdı. Təqdim olunmuş əksər yazınlarda tarixə polemikalar bucağından münasibət bildirilir, keçmiş dəyərləndirilir, yaddaş təzələnir. Sanki janrından asılı olmayaraq yazıların hər biri yaddaşın hansısa komponentini bərpa etməyə çalışır, buna müəyyən mənada nail olunur, əksər hallarda isə yeni suallar ortaya çıxır. Əgər bizi əhatə edən reallıqlar içərisində bir dərgi insanlara bu qədər suallar verməyi bacarırsa, yəni oxucusunu düşünməyə vadar edir-sə, deməli, yaradıcı kollektivin əməyi hədər getməyib. Cümhuriyyətimizin bir əsrlik yubiley ilində işiq üzü görmüş «Ulduz»un birinci sayı çox uğurlu alınıb, bu münasibətlə Qulu Ağsəsin başçılığı ilə əməyi keçən hər kəsə təbrik düşür.

Mən təhlilimi xronoloji ardıcılıqla aparmağayağam. Çünkü zövqümə və dünyagörüşümə yaxın olan mövzular var, istənilən dərgidə məhz oxumaq istədiyim mövzuları axtarıram. “Oxumaq istədiklərim”, obrazlı desəm, ürəyimin sarı siminə toxunursa, onda digər mövzulara da istər-istəməz maraq yaranır. Bəri başdan etiraf edim ki, “Ulduz”un bu sayında zəif sözə rast

gəlmədim; hərə öz fikrini bir cürə, amma hamı istedadla ifadə eləməyə çalışmışdı.

**Tarix, şəxsiyyət, ədəbiyyat
üçbucağında SÖZ**

Cavanşir Yusiflinin Azərbaycan elmində, ictimai fikrində sanballı yeri olan ölməz Xudu Məmmədova həsr olunmuş esesi yeni sözün necə meydana gəlməsi haqqındadır. Bu, məzmunu və bədii mesajları kifayət qədər dərin və ünvanlı olan yazıda ilk baxışda ədəbiyyatdan danışılır, amma ədəbiyyat həm də vasitə kimi görünür. Söhbət geniş planda yaradıcı sərbəstlikdən, ifadə azadlığından gedir. “...Elə bir məqam gəlir, anlayırsan ki, içində etiraz yoxdu, sadəcə, köhnə üslublara naxış vurub yazırsan...” Köhnəliyin əsarətində qalmaq, keçmişin kölgəsi ilə sürünmək və heç vaxt özünü tapa bilməmək, yaxud da özünü axtarmaq imkanlarının yerlidibli olmaması – bu, yaradıcı insanın faciəsidir. Müəllif bu kontekstdə unudulmaz Xudu Məmmədovun Əli Kərim haqqında çıxışını yada salır... Yeri gəlmışkən, yazıda müəllif çoxlu suallar verir və özü də həmin sualların mümkün variasiyalarını səsləndirir. Mən yazını maraqla oxudum, oxumayanlara da böyük həvəslə məsləhət görərdim.

Tarix, şəxsiyyət, ədəbiyyat üçbucağında diqqətimi cəlb edən yazıldardan biri də “Bir gün olur itirərsiz Vaqifi” oldu. Bu yazıya görə mən “Ulduz”a növbəti dəfə təşəkkür eləməyi özümə borc bilirəm. İyirmi ildən çoxdur mətbuatda çalışan, müxbirlikdən baş redaktorluğa qədər bütün mərhələləri adlamış adam kimi deyə bilərəm ki, bimiz indi bozarmış qəzetlərimizdə məhz belə mövzular çatışdır. Söhbət polemikadan gedir. Tutaq ki, dramaturgiyanın əsas qanunlarından biri əsərdə konfliktin dərinliyidirsə, jurnalistikanın da əsas prinsipi fikir müxtəlifliyi, plüralizm, polemikalardır. Hamının xor kapellası kimi eyni şeyi zümrümə eləməsi, yumşaq desəm, yorucudur, mənasızdır. İndi bizim media mühitində sağlam, mədəni səviyyənin göstəricisi olan polemikalar çatışdır, daha doğrusu, qəhətə çıxıb. Müəllif Ramiz Göyüşov Bakı Dövlət Universitetinin professoru Anar İskəndərovun tarixə münasibətdə bədii dünyagörüşü haqqında səsləndirdiyi fikirlərlə polemikaya girir, tutarlı, istinadlı dəlillər gətirir. Mən Anar müəllimi yaxşı tanıyıram, onun gözəl ziyalı, dəyərli araşdırmaçı və vətənini sevən bir şəxsiyyət olduğunu xa-

tırlatmağa ehtiyac duymuram, çünki təqdim olunmuş yazıda kiminsə mənliyinə toxunan fikirlər yer almayıb, söhbət yalnız elmi-intellektual fikir mübadiləsindən gedir. Mövzunun məğzinə toxunmaq istəmirəm, oxoculara məsləhət görərdim ki, televiziyalımızda gəlin-qayınana konfliktindən bezənlər “Ulduz”un bu sayı ilə tanış olsunlar və heç olmasa bir dəfə də intellektual konfliktin dadına baxsınlar.

“Həyadan pörtməsdü Çaldırın düzü,
Sevgi qoxuyurdu qızılbaş qanı.
Üzü Kərbəlaya düşən şəhidin
Eşqi çağırırıdı Şahi-mərdanı”.

İstedadlı şair Balayar Sadıqin “Qızılbaş fəsil” poeması tarix-ədəbiyyat kontekstində yer almış materiallar sırasında dayanır. Səfəvi dövrünə, xüssusən də Çaldırın məglubiyyətinə istər Azərbaycan, istər qardaş türk ədəbiyyatında kifayət qədər toxunulub və görünür, bundan sonra da mövzu öz aktuallığını qoruyub saxlayacaq. Balayar Sadıqin poeması tarixi həqiqətə şair münaşəti, XXI əsr qələm adəminin mövqeyidir. Bir-

BU SAYIMIZDA

3	
Nizami TAGİSOY Ötan ilin son “Ulduz”una yeni il baxışı	
12	
Xanamir TELMANOĞLU öztüylə sohbəti və şeirləri	
17	
yazı məssasi	
20	
Mehman RƏSULOV şeir vaxtı	
24	
qısa fikirlər xəzinəsi	
27	
Tural TURAN şeir vaxtı	
28	
Cəvənşir YUSİFLİ esse	
32	
Cinara ÖMRAY nəşr	
38	
Firdə İLK CAN debut	

41	
İntiqam YASAR şeir vaxtı	
43	
Məhammed RAHBİ tərcümə saatı	
49	
Abid TAHİRLİ tribuna	
56	
Firdə İLK CAN debut	
58	
Ramiz GÖYÜŞOV tribuna	
65	
Balayar SADIQ poema	
68	
İbrahim İBRAHİMLİ esse	
71	
Tural SAHAB nəşr	
80	
Elşad BARAT dərgidə kitab	

Təsisçilər:
Azərbaycan Yazarlar Birliyi və
«Ulduz» jurnalının kollektiv

Bay redaktor
Qulü Aqşas

Redaksiya heyəti
Tərənnə Vahid
(Bay redaktor müavim) Hayat Şəmi
Elçin Hacıyev
Xəyal Rza
Səhər Xansemir
Rəsmiyə Sabir
Bülənur Hüseyn
Nurəna Nuri
Anar Amin
Elmar Vüqarlı
Əlişəfər Cabbarlı
Qulman İman
Hüseyn Hacıyev
Nisəhəyim Farid Hüseyn
Mashadi Musa
Elçin Əzim
Seyyid Əliyev Atayev
(Türkmen)
Xaqani Qayıblı
(Estoniya)
Baloglan Cahil
(Bosnaperzbatan)
Səadət Məmmədədova
(Özbəkistan)
Nilufar Şəhər
(Rusiya)

Badi redaktor
Ədalət Həsən
Ünvanı: AZ-1006, Bakı,
Xəgəni küçəsi, 25
səhərədərəməm@mail.ru
www.wayb.az
Telefon: 498-72-43
Çap imzalamı: 17.01.2018
«Ulduz» jurnalın redaksiyasında
Yaradılış 100 il
1967-ci ilən cəvər
Şəhadətname № 238
Nömrənin eksperti:
Natiq Məmmədi

«Tələt Nəşriyyat-Poligrafat»
məsaliassında
çap olunub.
Sıra № 1, Tıraş: 300
Qeydiyyat № 1
1967-ci ilən cəvər
Şəhadətname № 238
Nömrənin eksperti:
Natiq Məmmədi

nəfəsə oxunan poemanın gənclər, xüsusən də, vətən tarixinə maraq göstərən oxular arasında həvəslə qarşılanacağına inanıram.

“Vətən” cəmiyyətinin yaranmasının 30 illiyi münasibəti ilə dəyərli fikir dostum Abid Tahirlinin məqaləsi də yaddaşın dirçəldilməsi baxımından önəmli yer tutur. Ötən əsrin 80-ci illərinin sonunda dərin siyasi böhran və millətin gələcək taleyi üçün önəmli məqamda “Vətən” cəmiyyəti adlı təşkilatın yaradılması ictimai fikrimizdə böyük hadisə idi. Təşkilatın yaradılma zərurətindən danişan müəllif işıqlı ziyalımız Abbas Zamanovdan sitat gətirir: “Hələ 1964-cü il də Ermənistanda Xaricdə Yaşayan ermənilərlə əlaqələr üzrə dövlət komitəsi yaradılmışdı. Yerəvanda beynəlxalq hava yolları fəaliyyət göstərir. Biz xaricə yalnız Moskvadan uça bilərik. Xaricdəki həmvətənlərlə mədəni əlaqələr üçün hələ indi bizə cəmiyyət təsis etməyə icazə verirlər. Əlbəttə, bu da bizə sevgidən deyil, xalqın könlünü almaq, imperiyani xilas etmək üçün atılan addımlardandır”. Cəmiyyətin Azərbaycanın həyatında əlamətdar rolunun bariz nümunəsi “Odlar Yurdu” qəzetiñin fəaliyyətidir. Müəllif haqlı olaraq qeyd edir ki, böyük şəxsiyyət Məhəmməd Əmin Rəsulzadə haqqında ilk yazı məhz bu qəzətdə dərc olunmuşdur. Mən “Odlar Yurdu”nun həmin sayını yaxşı xatırlayıram, insanlar tirajı 250 mini ötən qəzetiñ yolunu necə həsrətlə və sevincə gözləyirdilər. “Vətən” cəmiyyətinin uğurunu şərtləndirən başlıca amil ona xalq yazıçısı Elçin kimi böyük patriotun rəhbərlik etməsi idi. Bunlar bizim yaxın tariximizdir, amma unutqanlıq da bizim az qala mental xüsusiyyətimiz səviyyəsinə yüksəldiyindən belə yazınlara, xatırlatmalara ciddi ehtiyac var. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti kimi ümummilli dəyərimizin 100 illik yubileyi ilində isə yaddaşı, düşüncəni diri saxlayan yazıların meydanını bir az da genişləndirmək lazımdır.

Sırların divanı

Jurnalın təqdim etdiyi bir-birindən maraqlı poeziya nümunələrində, az qala bütün “izm”lərin cizgilərini tapmaq mümkündür. “Şeirə nə var ki...” desə də, Xanəmirin qələmindən sözülən-

lər adamı başqa bir havalı ovqata kökləyir. Onun yeni söz axtarışını illərdir müşahidə edən şəxs kimi deyə bilərəm ki, nə yazmağından asılı olmayaraq, Xanəmir həmişə mənim üçün sırrı-xuda olub. Etiraf edim ki, əvvəller onu başa düşmürdüm, illər keçdikcə onu başa düşməyə çalışdım və anladım ki, həqiqətin Xanəmirvari ifadəsi də mövcuddur, onunla razılaşmaq, ondan zövq almağı bacarmaq gərək. “...əyilib qoxlasan, bütlər dağlıasıdı hələ...” – düşünmək üçün onun yazdıqlarında çox mətləblər var. Xanəmiri düşünmək üçün oxumaq lazımdır. Belə bir qənaət var ki, Prustu gün ərzində ancaq bir neçə səhifə oxumaq lazımdır, qalan vaxtı isə sadəcə oxuduqların haqqında fikirləşməlisən. Xanəmirin də havası belədir, o, dünyanın başqa qütbündədir, onu anlamaq üçün bir neçə sətrini oxumaq və düşüncələrə qapılmaq lazımdır.

“Tövbə adamı olmayan” Rüstəm Behrudi ilə səhbət isə yaxşı kolorit yaradır. Bu dünyada nəsə istəməyi, nəyəsə nail olmaq üçün can atmayı “şeytan əməli” hesab edən şair müsahibəsində deyir ki, aza qane olmaq yaxşıdı, “Tanrıdan nə gəlirsə, qəbul eləmək lazımdır...” Tanrıñın da başına dönüm, göndərdiklərini elə həmişə eyni ünvana tuşlayır. “Şeir heyrətdən doğan bir şeydir” – əla fikirdir, razılaşmamaq mümkün deyil.

“Və sonra
Qovuldum cənnətdən.
Tapdim özümü bir masa arxasında
Əlimdə siqaret,

Qarşımıda külqabı”, Fəridə İlk Canın “Həvana” şeirini oxuyandan poeziyanın, doğrudan da, “heyrətdən doğan bir şey olduğunu” özüm üçün kəşf elədim.

Eyni hissələri Mehman Rəsulovun ifasında da yaşadım:

“Bir gün ölüb gedəsən,
Siqareti tərgidib
Külqabını atasan,
Əcəl saatın qurub
Ölü kimi yatasan”.

Tural Turanın, İntiqam Yaşarın şeirlərində də özlərinə məxsus lirik çalarlar diqqəti cəlb edir.

Hekayəçilik və Elşad Barat haqqında ayrıca

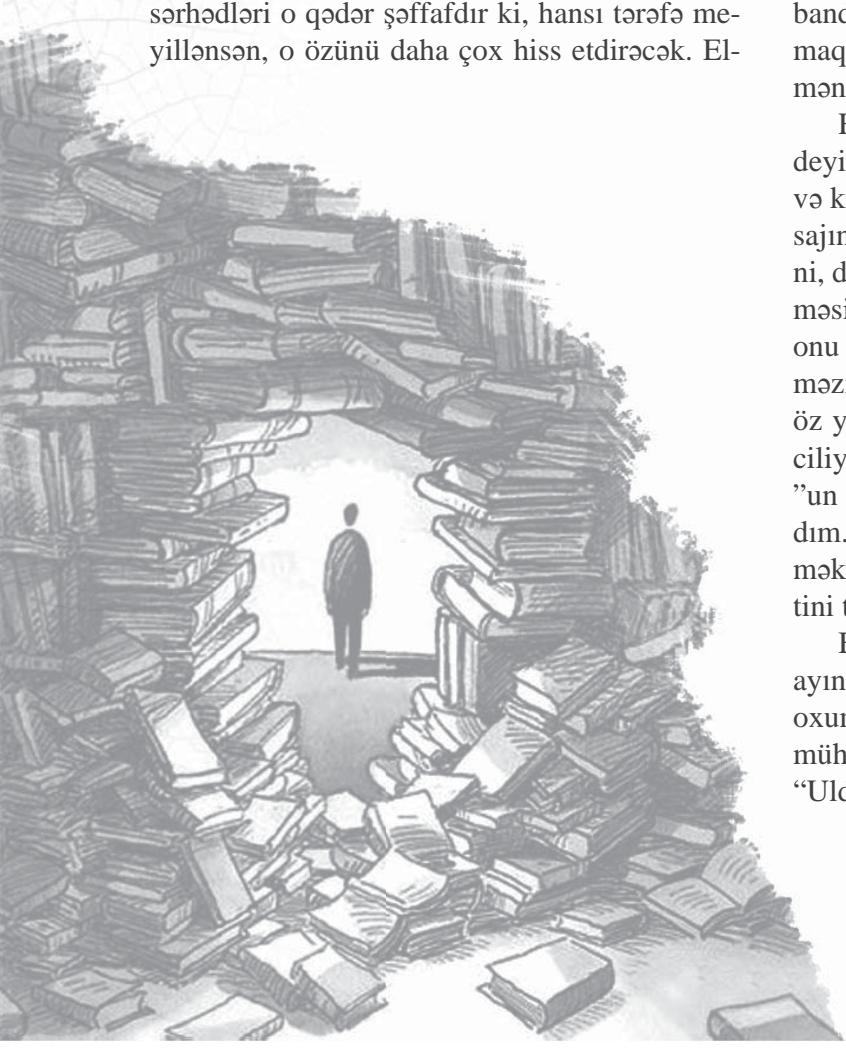
“Tərcümə saatı”nda təqdim olunan Məhməd ibn Seyfi Rahbinin monodramında konflikt şüur planında qurulduğundan daha çox fəlsəfi aspektlərinə görə mənə Firuz Mustafanın dəst-xəttini xatırlatdı. İbrahim İbrahimlinin “Ağ şeir” esesi, Çinarə Ömrəyin “Şəkil”i ciddi oxucuya yönələn nümunələrdir və inanıram ki, öz oxucularını tapacaqlar.

“Ulduz”un məxsusi diqqət ayırdığı Elşad Baratin hekayələri mənim də diqqətimi cəlb etdi, təqdim olunanları oxudum. Əsərlərdə ideya üzəndə, məzmunu tutmaq üçün əvvəldən bir neçə abzas oxumaq kifayət edir və bütün bu əsərlərin hamısında müəllif mövqeyi var. Yazarı görüdüyü, öz süzgəcindən keçirib bədii mətnə çevirdiyi yazılarında eyni zamanda vətəndaş kimi çıxış edir, amma bu, tənqidi realizm deyil, sadəcə mövqedidir. Elşad Baratin mən oxuyan əsərlərində onun vətəndaş mövqeyi daha qabarıq nəzərə çarpar. Buna görə də sətirlərin arasında gizlənmiş yazarını axtarmaq, tapmaq müşkülə çevrilir, bəzən isə heç tapılmır. Publisistika və bədiiliyin sərhədləri o qədər şəffafdır ki, hansı tərəfə meyllənsən, o özünü daha çox hiss etdirəcək. El-

şad Baratda publisistik ton daha qabarıqdır və mən bunu heç də nöqsan kimi bildirmirəm. “Qurban” hekayəsində kənddən Bakıya gəlmış, universitet qurtarır özünə iş tapa bilməyən, maddi ehtiyac ucundan sevdiyi qızla toyunu yubadan gəncin problemindən söz açılır. Bir cümləyə diqqət yetirək “Onun layiq olduğu bütün vəzifələrdə ya külli miqdarda pulundan keçmiş adamlar otururdu, ya da hansısa vəzifəli qohumuna yaltaqlanmış adamlar”. Günümüzün reallığına, həyat tərzimizin simvoluna çevrilmiş həqiqətin bu tərzdə ifadəsi publisistikanın dəst-xəttidir. Bəs ədəbiyyat bunu necə ifadə eləsə, yaxşıdı? Mənim fikrimcə, bu fikir yazılı formada yox, məzmunun verdiyi mesaj kimi səslən-səydi, hekayənin qayəsi daha aydın görünərdi. Müəllif yazmağa başladığı andan nə yazdığını, nədən yazdığını və ən əsası isə yazını necə qurtaracağıni yaxşı bilir. Yəni Elşadın təqdim olunmuş hekayələri məntiqə söykənir, yazarı eyni zamanda oxucunu da məntiqlə düşünməyə vadar edir, amma belə avtoritarlıq lazımdır, çünki məntiq çoxdan ölüb. Nə bizim həyatımız, nə ətrafımızda diqqətimizi çəkən nəsə məntiqlə tənzimlənir və məntiqlə izah oluna bilir. “Qurbanın sonra minlərlə Qurban təyyarə biletini almaq üçün pul yığmağa başladı” – bu da reallığın məntiqi dərkinin böhrəni.

Hekayə yığcam janrıdır, lakin bu, o demək deyil ki, onun poetik ifadə imkanları da yığcam və kiçikdir. “Muradin sirri” geniş bir əsərin mesajını verir, ideya mövzunun davam etdirilməsinə, daha yeni aspektləri əhatə edərək şaxələndirməsini tələb edir, müəllifsə tələsik intonasiya ilə onu başa çatdırır. Başqa sözlə desək, hekayənin məzmunu başqa şeyi tələb edir, müəllifsə yalnız öz yazmaq istədiyini yazar. Hekayənin cəlbediciliyi mənim üçün doğma olduğundan “Ulduz”un “Dərgidə kitab”ına daha çox diqqət ayırdım. Ümid edirəm ki, bu hekayələrin ifadə eləmək istədiyi fikir gələcək romanların ideya xəttini təşkil edəcək.

Bütövlükdə Cümhuriyyət ilimizin birinci ayında işıq üzü görən “Ulduz”un bu sayında oxumaq üçün çox şeylər var. Azərbaycan ədəbi mühitində bütün zövqlərin güzgüsü olan sevimli “Ulduz”a uğurlar arzulayıram.

Özüylə söhbəti...

...Mən doğulan gün buludlar kinli adamlartək acığa düşüb, mədəsində nə var, töküb kəndimizin damlarına, yer-yurd kəfən geyib, qarın hündürlüyü iki metrə çatıb. Atam - əllərinin qabarı sızılıt verən fağır kişi rayondan gəlməyə macal tapmayıb, ata nənəmin də əlinə fürsət düşüb, anamın yerini döşəmənin düz qırığında salıb, mən də yarımcıq döşəmədən zirzəmiyə düşmüşəm. Məndən bir də on iki saat sonra xəbər tutublar; atam qışın şıltاقlığına sinə gərəgərə birtəhər gəlib çıxıb, anamın vəziyyəti pis olduğu üçün başı ona qarışıb. Qısaçı, təlaş və sarsıntı məni unutdurub...

Ağlım kəsəndə qəribə yuxu görmüşdüm; səhəri şeir yazdım. Anladım ki, Tanrı məni şeirlə baş-başa buraxıb. Açığı, unudulacağımdan qorxdum. Bu qorxu məni Tanriya da unutdurdu, atanama da. Biri dualarımı qapı bağladı, pöhrə çağlarının şamına kibrət çəkmədi, o birilər ağıl dışım çıxmamış əbədiyyətə yolcu oldular. Həyatın və içimin fırtınaları məni o ki var silkəldədi. Ucundan tutduğum kəndir qurtardı. Dar ağacları da ölümü mənə çox gördü, elçi daşları da. Əcəli kölgə kimi izlədim. Cəllad baltalarının küt vaxtına düşdüm. Elə bildim, kiminsə rəhmi gəlib, edam kötüklərini çırpışdırıb, sən demə, kimsə onları balalarını soyuqdan qorumaq üçün aparıbmış...

Getdiyim yolda Zəmzəm, Məlikməmməd quyuları olmadı. Amma divlərə, cırdanlara çox mübtəla oldum. Kəlgəm it hürən tərəfə qaçdı, ruhum işiq gələn səmtə. Lampamın nöyütünü də, Moşu demiş, mənim şotuma qarın otaranlar oğurladı...

...Düz qırx beş il bundan qabaq iki min yaşım olub. İki min il əvvəl dar ağacında ölüm marşı yazmışsam... Qırx beş ildi, o marşın sədaları altında qələmlə üz-üzəyəm. Ruhum qırx beş ildi, yerə yükdü. Tabutum o qədər ağırdı ki,

Hikmət MƏLİKZADƏ

torpaq çat verir. Bəlkə də, buna görə ölüm hələ mənə əl eləmir...

...Mən doğulan gün qara paltarlı bir qadın əlini ağ paltarlı bir qadına uzadıb nəsə demək istəmişdi. O gün də gördüm, pərişandı, əl uzatdım, qeyb oldu...

...İndi içimdəki adam (mən) məni rahat buraxmır. Naşı bir rəssamin çəkdiyi boz-bulanıq şəkil kimi üzümə dinşəyir, soruşur:

- Kimsən?

Sulu bəbəklərimə ruh aqlığında məna doldurub deyirəm:

- Atamın oğlu – Allahın məndəki əksi...

- Sevgiyə inanmırsan... Neçə elçi daşına naxış qondurmusan?

- Sevgi, əslində, edam kötüyüdü... Başımı bir neçə kərə o kötüyə sürtmüşəm... Oturmaq istədiyim elçi daşına əli baltalı adamlar naxış vurub... Şükür! Mənim elçi daşımın üstündə iki ağaç bitib...

– Şeir irəlidi, əppək?
– Şeir şairin əppəyi. Şairin sözdən başqa nəyi olur ki... Umuduna qıṣıldığı anlarda şeir ona əppəkdən irəlidi...

– 30 ildən çoxdu ədəbiyyatdasan. Qazanc boxçanda kimlərin xeyir-duası var?

– Ən birinci Zahid Saritorpağın, sonra Məmməd Arazın, Əzizə Cəfərzadənin, daha sonra Bəxtiyar Vahabzadənin, Nüsrət Kəsəmənlinin, Hüseyn Abbaszadənin, İsa Hüseyinovun, Gülhüseyn Hüseyenoğlunun, Əli Səmədlinin, Şahmar Ələkbərzadənin... və daha neçə-neçə qüdrətli poeziya zirvəsinin üz-gözünə təbəssüm qondura bilmışəm. Hətta rəhmətlik Şahmar Ələkbərzadə poeziyama o qədər dəyər verirdi ki, bir gün dedi: – Allah imkan versin, sənə bir dədəlik eləyim... Taledi, olmadı, neyləmək olar...

– Təbliğatın yoxdur. Niyə?

– Təbliğat çox mühüm vasitədir. Ənənəçi, güclü ədəbi miqyaslı bir şairi, yaxud yaxıcıını oxuculara, cəmiyyətə tanıtmaq üçün bu vasitədən istifadə əsasdır. Ancaq təəssüf doğrası haldır ki, dünyada olduğu kimi, ölkəmizdə də əksər hallarda yalnız adamlı qələm sahibləri (yaxud da sadəcə, maddi imkanlı cızmaqaraçılar) təbliğata cəlb edilir. Bununla ədəbiyyat nə qazana bilər ki?! Qisası, pulum olsayıdı, mən də təbliğat maşınınna bilet alardım...

...və şeirləri

Həyatın işi budu; ya sev, ya da sevilmə,
Dualar nəmlənəndə xam olurmuş adamlar.
Bir yol Allahı danan min yol şeytana qaçır,
Mən bilmirdim, günaha dam olurmuş adamlar.

Adəmə oxşadırlar məni bu yaşimdə da,
Bircə kərə əl yellə, ruhum coşar, vallah, Sən.
Məni sanki başqası gətirib bu cahana,
Nədən arzularıma yol vermir, Allah, sən?

Bir tikə çörək üçün yüz dəfə kiçilirəm,
Mən hey əl uzadıram, tükün də tərpənmir ki.
Sağam, ya sağ deyiləm, fərqi yoxdur
mənimçün,
Vücludumu kəfənə bükün də, tərpənmir ki.

Məni tez-tez çıxartma günah tərəzisinə,
Əgər tabın qalıbsa, bir az döz günahıma.
Öz tələmə düşürəm özüm bu gur işiqda,
İndi sənə inanım, yoxsa öz günahıma?

Baxışımı didirlər cırıq, boz çuxalarda,
O ruhların içində məntək ac var idi heç?
Bir halda ki, ruhuma sahib çıxmayaqdın,
Mənim doğulmağıma ehtiyac var idi heç?

Beş-on kölgə nərd atır günahımın üstündə,
Bəlkə, məni evcən ötürəsən, İlahi?
İmanım qopub düşüb ayağımın altına,
Ayıb olar əyilib götürəsən, İlahi.

* * *

Gözlərim yol çəkir, divanəm, tez gəl,
Çıxsın həsrətimin buxarı, susum.
Ya da insaf elə, küçədə görün,
Qaldır əllərini yuxarı, susum.

Nə dözüm qalıbdı içimdə, nə tab,
Yoxluq zəli kimi qanımı alır.
Qonşu çəpərdəki alagöz qadın
Ruhuma əl çəkir, canımı alır.

Axı şan kimidi ömür də, bəxt də,
Vaxt yetib, bu eşqin pətəyin kəsək?
Tez gəl, deməsinlər - nə çox qız, gəlin,
Birini bəyən ki, ətəyin kəsək.

Gözlərim yol çəkir, divanəm, tez gəl,
Fələk nisgilimi qoxlaya bilər.
Bir gör necə baxır qonşudakı qız,
Qorxmursan, qəlbimi oxlaya bilər?!

* * *

Hicranın ağlığından
ovqatı korşalır adamın.
Qara sevdalara ağ xallar düşür
hicran sərt olanda.
Maraqlıdır: ürəyə od atıb,
sonra da təkbaşına
hicran nəgməsi oxuyanda
kimsə taleyə güvənmir.
Deyirlər, onunku köhnə xatırələri
təzə sevdalara bükməkdidi.
Fəqət təzə sevdalar
köhnələr qədər acı olmur.
Əcəba, taleyin işi
adımı təngə gətirməkdi?!

* * *

Ömür üstümüzdə bir andı;
əcəl yaylıq yellədimi, düşür.
Adama boş yerə əsnəmək qalır.

* * *

Ruhumu dincə qoydum
könlə limanına yaxın düşə bilməkçün;
təzə sevdalar dövr elədi başımda.
İndi mən sənin ürəyini şüşə bilməkçün
köhnə xatırələrə elçi daşı olmalıyam?!
Bəlkə, bağlayasan
hicran yanğılarına açdığın qapıları?
Mənim eşq çəpərindən aşmaq marağım yox.

* * *

Allahım, qınaq olmasın, –
Bir ömür vermisən, o da təsəlli.
Ruhum qırx ildi qapına boşunamı gedir?
Yoxsa məni it kimi sinsitmək xoşunamı gedir?
Bitib əllərimin ətəyinə qalxmaq gücü.
Ömrümdə bir dəfə canımdan xəlvət
sevda yanğısına tutuldum,
sevdiyim qızı da özü boyda tabuta qoyub
özü böyüklükdə qəbrə atdırılar.
Sabah ad günüdü;
Bəlkə, nəmər yerinə özümü atım?
Sonra da qəbrinin üstündə
hayqırırm, dözümüz atım.
Ey xinalı şeytan!
Gəl, sənə öyrədim, qəlb quru olanda
necə dözürələr nəm acısına.
Hicran sarayının qapısını örtdü, ya örtmədin,
fərq etməz, gündə min dəlin açır.
Sənə nəfsi diləncilər əlin açır.
Sən də, qonşudakı qız,
Elə zənn et, yer üzünə təzə gəlmışəm,
Çıxart sandıqda əzizlədiyin sarı boxçanı,
Könül evimi bəzə, gəlmışəm.

* * *

...Uşaq çağlarım acı xatırələrlə doludu.
Yaxşı xatırlayıram,
Hər gün damımızın üstündə
iki alabəzək sərçə ağız-ağıza durub
aclıq nəgməsi oxuyurdu sanki.
Nənəm də nağılını qurtaran kimi deyirdi ki,
indi göydən üç alma düşəcək.
Mən də kölgəmlə göz-gözə dayanıb
Buludları güdürdüm alma düşəcək deyə.
...Böyüdüm havanı güdə-güdə.
Əvvəl atam düşdü ömür tağından,
Sonra anam vida etdi taleyə, Tanrıya və bizə.
Göydən alma düşmədi.
...Qəribəydi, kəndimizin qəbiristanlıqla qonşu
evləri
nədənsə köhnə qəbirlər kimiydi;
Orda da səssizlikdi, burda da.
Amma o qəbirlərin üstünə alma düşürdü tez-tez.

O zaman mən gəh o almalara,
gah da o qəbirlərin üstünü saran havaya baxır,
nənəmin yalanlarına mat qalırdım açıq-aşkar.
Kim bilir, bəlkə də, nənələrin o alma dedikləri
Atalardı, analardı... –
ömür adlı nağılları bitdikcə düşürdülər...
...Ey, xinalı qız!
Bahalı başdaşından boylanan acı xatirə!
Sən də inandırıcı yalan kimiydin,
Az oxlamadın sinəmi.
Yadımdadır, ilk məktəbə getdiyim gün
Anamın çitdən tikdiyi çantanı gülüş hədəfi
etmişdin.
Sonra da rəfiqələrini başına yıgıb
halıma acımışdım guya.
O gün anam, yazıq anam ağladığımı duyub
məndən çox ağlamışdı içün-için,
dişlərini taleyə necə qıcamışdısa,
Həyat atamin alnının qırışlarını çoxaltmışdı.
...Sən ölen gün ağ çitə bükdülər arıq cəsədini.
Mən gülmədim. Ağlamadım da. Acıdım sadəcə.
Görən bildinmi, hər gün
baxışlarını üzümə dirədikcə qış günəşitək,
yaz qayğıları başlayırdı içimin?!

* * *

Milyon ildi bir qoca Səndən soruşur, Allah, –
Niyə torpaqdan yondun Sən birinci adamı?
... – Dünən də kimsə dedi, qan salmayım
araya,
Mənəmmiş cəhənnəmin ən birinci adamı...

Əllərimi qoymuşam günahımın üstünə...
Nola, azmiş gəmim də limana çıxa, Tanrı!
Mən namazı əməllə qıldım, duam cürcərdi,
Bəlkə, getdiyim bu yol imana çıxa, Tanrı...

Bir ip salla aşağı, bəlkə, kimsə dırmanar,
Mənim dirmandığım ip işimə yaramadı.
Mən – Allah, – dedikcə, eh, qulağın tutdu O da,
Bir tıkə çörək tapdım, dişimə yaramadı...

Nə ovçuyam, nə aşiq, az əl yellə uzağa,
Yaxasın açıb-töküb, gəl, vurdugum günahlar.
Əzab mənə daş atdı, mən atmadım, söz olar,
Günahımı qocaltdı əl vurdugum günahlar.

Belə gəlmə yuxuma... səs-küy olur, qadası,
Hamı sənin ruhunu dəcəl tanıya bilər...
Sən kölgəmin şəklini mənə oxşatmadın ki,
Bir gün burdan keçəndə əcəl tanıya bilər?!

Əlli ildi boşuna yol yorursan piyada,
Şeytan bir gün sevginə ürək açmasa, bez, gəl.
Ölümə bənzəmir heç qarşimdakı qaraltı,
Ya edam kötüyüdü, ya elçi daşı, tez gəl.

* * *

Sevda qarğışdı təmənna, bəlkə,
Könül xəyanətin qoruna düşməz...
Mən elə bilirdim, sevmərəm daha,
Kimsə gözlərimin toruna düşməz...

Ürəyə xal atır quru sevgilər,
Ruhun ağrıları yadından çıxar.
Kölgəm son anında acıga düşüb
Hirsin sevmədiyi qadından çıxar.

Bəzən atlığın daş hədəfə dəyməz...
Həyat sən düşünən xərəkdə olmur...
Sən sağa çəkirsən, o, sola çəkir...
O, sənə toz qədər gərək də olmur.

Az çətir tutmadım şeytana mən də,
Dərd onu canıma zəli elədi.
...Mən elə bilirdim, sevmərəm daha,
Məni bir nazənin dəli elədi...

Elçin HÜSEYNBƏYLİ

QƏFİL GETMƏK...

Qəfil çıxıb getmək elə qəfil də ağlına gəldi. Yataq xəstəsi deyildi, tam heydən də düşməmişdi, amma biliirdi ki, bir əvvəlin bir sonu da var. Düzdü, heç yeri ağrımırdı, amma hərdən-birdən harasına sızıldıyırıdı. Ya da özünə arxayın olanda, sağlamlığını Tanrıya tapşıranda soyuqlayırdı və arvad-uşağı bir necə gün öz zarılıtılarıyla cırnadırdı. Qorxduğu bircə şey vardisa, o da soyuq idi. Sümükləri üzüyürdü. Azarlayanda, insafən, ona yaxşı qulluq edirdilər, amma hərdən gəlinin dərindən ah çəkməyi, oğlunun giley-güzarı, arvadının onun qarasınca deyiməyi qulağından və nəzərindən yayılmırı.

Evdə oturub darıxırdı. Kəndləri çoxdan düşmən tapdağı altındaydı. «Düşmən tapdağı» sözü onun ovqatıyla həməhəng olduğundan bu sözü xoşlayırdı. Nifrat edə-edə onu sevirdi.

Saatlarla evdə oturub, bir nöqtəyə baxırdı, keçmiş dütünürdü. Uşaqlığını asfalt yolların və daş binaların arasında axtarırdı. Gecənin çılçıraqı da ovqatını açmırı. Əksinə, onu cırnadırdı. Sanki kasıb daxmada toy-bayram idi.

Evi, ailəni çox sevirdi. Onlara bağlıydı. Gecə yatanda da yuxuda onları görürdü, oyaq olanda da başından çıxmırı. Hərdən fikirləşirdi ki, bir gün yatağa yixilsa, qalxa bilməsə, sevdiyi adamların üzünə necə baxacaq? Onların üzündəki kədəri, hüznü necə qarşılıyacaq? Bu əzabə necə qatlaşacaq? Bəs onun yaxınları? Onlar yataq

“Ulduz” jurnalı ilə artkaspi.az saytının birgə layihəsi

“Variasiya”nın hekayə sonluğu müsabiqəsinə Elçin Hüseynbəylinin “Qəfil getmək” hekayəsi ilə start vermişdik. Elektron invanımıza onlarla sonluq göndərilsə də, müəllif yalnız beşini dəyərləndirib, birini qalib elan etdi. Beləliklə, hekayəni sizə bütöv şəkildə təqdim edir, birinci yerin sahibini və dörd laureati diqqətinizə çatdırırıq.

xəstəsinin, son günlərini yaşayan doğmalarının axır anlarına necə yanaşacaqlar? Əlbəttə, əzab çəkəcəklər, onu ölümün pəncəsindən xilas edə bilmədiklərinə görə xəcalətləri üz-gözlərindən tökülcək. «Xilas edə bilmədiklərinə görə...» Sonuncu cümləni öz-özünə təkrar-təkrar piçildədi. Elə bil dənizdə batan adamdan danışırı.

Elə də varlı-hallı deyildi ki, xarici ölkələrdən birinə getsin və qayıtməsin. Pulu qurtarana qədər orada yaşasın. Tükünün üstündə dolanan adam idi. Nəyi vardı, balalarının qarnında, əynindəydi.

Pəncərənin qarşısına gəldi. Gecənin bu vədəsində hələ də yatmayan taksi sürücülərini, alabəzək maşınları gördü, qulaqları deşən signalları eşitdi. Mağazaların rəngbərəng lövhələri xarici filmləri xatırladırdı.

Aşağı baxdı. On altıncı mərtəbənin çəkisizliyini hiss elədi. Bəlkə, qəfil intihar eləsin?! Onda aylarla onu incidən, yatmağa qoymayan, fikirlərini çuglayan əzabdan qurtulardı. «Çuğlayan e...»

Aşağıda dəmir dirək ucalırdı. Özünü atsaydı, onun üstünə düşərdi. Sanki orta əsrlər şahı günahı ucbatından onu darvaza ucluqlarına keçirib. Əti çırmışdı. Bir az kənara sürüdü. Ora tamam asfalt idi. Hə, bax bu yaxşı oldu. Amma özünü atsa, qonum-qonşu nə deyər? Deməzlərmi ki, yəqin, ailədə bir narazılıq olub ki, bu qoca kişi intihar edib. Hələ polislər. Doğmalarını o tərəfə bu tərəfə o qədər çəkəcəklər ki, onun ölümü də

yaddan çıxacaqdı, hələ, bəlkə, söyüş, nifrət yiyəsi olacaqdı. Yox, bu çox axmaq ideyaydı. Elə olsa, ailə də gərək burdan köcüb gedəydi. Qan izi nə gedir, nə də yuyulur. Onu hər gün görmək dəhşətdən də betərdi... Özü də asfalt, yəqin, sopsoyuqdur. Üşüdü.

Birdən düşündü ki, ən yaxşısıitməkdir. Qəfil getmək. Evdən çıxıb qayıtmamaq.

Qayıdır yerində oturdu. Gödəkcəsini ciyninə atdı. Soyuqlaması, yaxşıdı.

Arvadı qonşu otaqda nəvələrilə yatmışdı. Nənələri hər gecə onlara nağıl danışmasayıdı, köpək uşaqlarının gözlərinə yuxu getməzdı... Nəvələr yatandan sonra da qarısının geri dönmək fikri yoxuydu.

Son zamanlar arxivinə yaman dadanmışdı. Arxiv i də nə arxiv!.. Müxtəlif vaxtlarda çəkdirdiyi şəkillər, köhnənin məktubları, əsgərlik albomu, bir də qəzet-jurnallardan, təqvimlərdən kəsdiyi maraqlı məqalələr və karikaturalar.

Təqvim məqalələrini əlləşdirdi. Onlardan biri fillər haqqındaydı. Yazmışdılardı ki, fillər ölümlərini hiss edəndə fil qəbiristanlığına gedirlər. Hə, bax bu onun ovqatıyla tam üst-üstə düşürdü. Başqa bir məqalə göy balinalar haqdaydı. İşə bax, göy balinanın təzə doğulan körpəsi, nə az, nə çox, 3 ton olur. Sonrakı qeydlər maraqlı təqvim günlərlə bağlıydı. Hansı millət hansı günü müqəddəs hesab edir və s. Arılar barədə məqalə diqqətini çekdi. Ona görə ki, bəzi cümlələrin altından xətt çəkmişdi. Öz əlilə. Dərhal tanıdı. Pis xətti vardi. Sən demə, dişi arı erkəkdən beçə tutduqdan sonra missiyasını başa vurur. Ana arılar və cavanlar onu yuvadan atırlar bayırı. Ağlılı erkək arılar isə başqa arı ailəsinə qoşulurlar. Hə, bu da ona oxşayırdı. Amma onun başqa ailəyə qoşulmağa imkanları yoxuydu. Beçə tutuzdurən vaxtı çoxdan ötmüşdü. Deməli, ən yaxşısı sakititməkdir.

Karikaturalarla əyləndi. Xüsusən də hamam vannasında oturub balıq tutan papaqlı kişiyə gülməyi tutdu. Arvadı qapının ağızında durub deyirdi: «Yaxşı, gələn dəfə balığa getməyə icazə verəcəm...» Elə bu ovqatla da yerinə uzandı. Şəhər açılan kimi nə edəcəyini fikirləşdi. Yerinin içində o tərəf-bu tərəfə çevrilə-çəvrilə, qırılı-qırılı yuxulamaq istədi, amma faydası olmadı. Şeytanlar yuxusunu oğurlayıb aparmışdılar.

Maşınların cir siqnalları başlayan kimi yerindən durdu, əynini geyinib, ehmalca mənzildən çıxdı. Şəhərdə xoruzları maşınlar əvəz edirdi.

Balaca parkda oturdu. Parkın ətrafi zeytunluq idi. Nə əcəb burada şadlıq evindən-zaddan tikməyiblər? Sözü havaya atdı. Təəccübləndi. Ağlına gəldi ki, uzaq rayonlardan birinə getsin və özünü versin meşəliyə. Ac-susuz oraları dolansın. Ya öz əcəlilə olər, ya da qurd-quşa yem olar. Meşələr, yəqin, qarla örtülüüb, özü də soyuqdur. Titrətdi. Amma indi meşədə meşəlik qalıb ki, ağacların hamısını qırıblar. Dağlara da qalxa bilməz. Birdən kimsə onu gördü, bəs onda necə olsun? Deməzmi ki, bu qoca kişisin buralarda nə iti azib? Onda nə cavab versin? Çətin məsələydi. Ona qurd-quşa yem olmağa da imkan verməzdilər.

Ətrafa göz gəzdirdi. Zeytunluğun arasında həmişəyaşıl ağaç gördü. Kənd klubunun həyətində onlardan vardi. Vaxtı ilə birini dibində çıxarıb evlərinə gətirmişdi və bunun üstündə məktəbdə danlanmış, evdə döyülmüşdü...

Metroya düşdü. Əlini cibinə atanda yadına düşdü ki, metro kartı evdə qalıb. İncəvardan cibində xırda pulları vardi. 20 qəpikliyi çıxarıb əlində tutdu, amma bir kimsəyə yaxınlaşmağa ürək eləmədi. Ona elə gəldi ki, hamı onun niyyətindən xəbərdardı. Bir müddət dəmir aparatların yanında dayandı. Axırda ürəyiyumşaq cavan bir oğlan onu öz kartına qonaq elədi, pul da almadı. Bu dünyada yaxşı adamların olması onu kövrəltdi. Qəlbi və vücudu eyni anda qızındı.

Qatar təzəcə getmişdi. Növbəti qatarın gəlməyini gözlədi. Fikirləşdi ki, bəlkə, özünü qatarın altına atsın. Elə biləcəklər ki, ehtiyatsızlıqdan təkərlərin altına düşüb. Hə, bax bu, ağlılı iş olardı. Başını azca irəli uzadıb tunelə tərəf baxdı. Qatar gecikirdi. Hövsələsi daraldı. Belə getsə, qatardan da kar aşmayıacaq. Birdən qatarın işığı göründü. O, işığa tərəf uzun-uzadı baxdı. Çox-çox illər əvvəl gün batandan sonra örüsdən gələn heyvanları dəmiryolun qırğına otarmağa aparardı, uşaqlar öz aralarında mərc gələrdilər ki, görək kim qatarın işığına daha çox baxacaq. Gur işığa baxmaq elə də asan deyildi. Sanki indi də uşaqlarla mərcəşmişdi və özünü qatarın altına atmaq yadından çıxdı. Qatar gəlib dayandı, amma o, istəyinə çata bilmədi. Niyyətinin baş tutmamasına görə şeytanı ürəyində xeyli söyüdü. Məcbur olub qatara mindi.

«İçerişhər» stansiyasında çıxdı, yolunu köhnə şəhərdən saldı. Qız qalasının yanından keçəndə başını qaldırıb qalaya baxdı. Yadına düşdü ki, bir zamanlar kimsə özünü onun başından atıb. Ancaq ora çıxan kim idi? Bulvara tərəf getdi. Ən yaxşısı özünü dənizə atmaqdı. Amma adamların gəzişdiyi bir vaxtda, günün günorta çağrı özünü dənizə atmaq ağılsızlığıydı. Onu dərhal çıxaracaqdılar və o, olsa-olsa soyuqlayacaqdı, amma yataqdan qalxa biləcəkdimi? Onu ən çox qorxudan da elə bu idi. Özünün və doğmalarının yaziq görkəmi, əlacsızlıqdan oləzimiş gözləri, sallanmış qulaqları kino lenti kimi nəzərində canlandı. Deməli, axşamı gözləmək lazımiydi. Sahilin lap qıraqında yekə bir daş da varındı. Onu belinə bağlayıb özünü dənizə atsa, bir də çıxa bilməzdi. Həm də çoxları onun intihar elədiyini yox, kimlərsə tərəfindən öldürdüyüünü güman eliyərdi. Ən ağlabatan variant bu idi. Evdəkilərin də canı sorğu-sualdan qurtulardı. Polis cinayət işi açsa da, nəticəsi olmayacaqdı. Deməli, onun ölümü bir sərr kimi qalacaqdı. Pəh, nə gözəl sonluq, nə gözəl ideya! Bu tapıntıdan vəcdə gəldi. Cibində qələm olsayıdı, bəlkə, şeir də yazardı. Qoy, ölümündən sonra onun cibindən gözəl sətirlər çıxsın və həmin sətirlər baş daşına əbədi həkk olunsun...

Bu barədə bir xeyli fikirləşdi. Şeirin misralarım zümrümə elədi, amma fərli bir şey ortaya çıxmadı.

Hiss elədi ki, üşüyür. Soyuq, deyəsən, onu qarabaqara izləyirdi. Dəniz isti olar, yəqin. Deməli, orda – dənizin altında üzüməzdı.

Sahildə özü üçün yavaş-yavaş gəzişdi. Aranı dağa, dağı arana daşıdı. İncəvardan, qaranlıq o gözlədiyindən də tez düşdü. İndi öz istəyini yerinə yetirə bilərdi. Amma dənizin qıraqına necə düşüsün? O, hasarı adlaya bilməzdi, adlasa da, daşı yerindən qaldırmağa gücü çatmadı, qaldırsa da, belinə bağlaya bilməzdi, çünkü kəndir yoxuydu. Kəndir götürmək necə də ağlına gəlməyib. Lənət şeytana, gül kimi ideya tapmışdı, tədbir tökmüşdü. Axırı da belə.

Kor-peşman geri qayıtdı. Evə getməyə ürəyi gəlmirdi. Axı o, birdəfəlik evdən çıxmışdı. Yəqin, evdə də bunu hiss eləmişdilər. Demişdi axı qəfil gedəcək. Ancaq bu sözləri hirslenəndə demişdi. Heç kim də, yəqin, ona inanmamışdı. Hərdən belə sayıqlamaları olurdu. Həmişə ağıllı və müdrik olmaq olmaz axı. Eybi yox, gələn dəfə əməlli-başlı hazırlaşıb evdən çıxar və qayıtmaz.

Küçələri xeyli dolandı. Bir-iki dəfə polisə də rast gəldi. Daha doğrusu, polislər tisbağa yerişli qo-caya iləşdilər. Sərgərdən adam hesab elədilər. Ağıllı-başlı adam olduğunu biləndən sonra əl çəkdilər.

Dolaşiq fikirləri uzun çəkdi. Bir də gözünü açanda gördü ki, qapılarının ağızındadı. Geri qayıtmaq istədi, bacarmadı. Yəqin, evdə ondan ötrü narahat idilər. Gecənin yarısıydı.

Ehmalca, çəkinə-çəkinə qapını döydü. Evə gec qayıtmış uşaqlara bənzəyirdi. Utancaq və günahkar cocuqlar kimi paltosunun qollarını dartaşdırıldı.

Kimsə asta addımlarla qapiya gəldi. Yerisindən qarısına oxşatdı.

Arvadı gözlükdən çölə baxdı. O biriləri də gəldilər və növbəylə gözlükdən baxdılar.

– Kimdir? – deyə arvadı handan-hana, az qala, piçiltıyla soruşdu.

Sualdan diksindi. Canından üzütmə keçdi. Səsini içən çəkib dayandı. Sonra geriyə döndü və ehmal addımlarla liftə tərəf getdi.

Erkək arılar haqqında səhərki yazını xatırladı və acı-acı gülümsündü...

Elçin Hüseynbəylinin “Qəfil getmək” hekayəsinə yazılan ən yaxşı sonluqlar

Vüsal NURU (qalib)

Gəzintiyə hazırlanmış gəmi sonuncu fitiylə sərnişinləri tələsdirirdi.

İntihar üçün fikirləşdiyi kəndiri də, daşı da beynindən çıxartdı. İndi ağlına daha yaxşı fikir

gəlmişdi, dənizin lap ortasına qədər getmək, orda boğulmaq. Nə onun cəsədini tapan olacaqdı, nə də polis evdəkiləri incidəcəkdi. Canı qurtaracaqdı.

Nə vaxt gəlib bilet növbəsinə durduğunu özü də hiss eləmədi.

Keçirsən, ay dayı? - Arxasında dayanmış oğlan onu tələsdirdi. Çevrilib ona baxdı, istədi desin ki, "barı adamı ölməyə tələsdirməyin", sözünü uddu və keçib bilet aldı. Taxta körpünün üstündən keçəndə biletləri yoxlayan oğlan əlini ona uzatdı:

Ehtiyatlı ol, ay dayı, yixılarsan!

Gəmiyə girib özünə yer axtardı. Hələ də dodağının altında oğlanın sözünü təkrarlayırdı. "Ehtiyatlı ol, ay dayı, yixılarsan". Deməli, yixılmaq üçün ən birinci ehtiyatlı olmaq lazım deyil. "Ehtiyatlı e..." bu nə axmaq sözdü.. Heç xoşum gəlmədi. Yaxşı, olsun. Bəs hara yaxşıdır ehtiyatlı olmamaq üçün? Əlbəttə, arxa... Cavanların hamısı qabağa qaçırlar. Qaçışınlar. Onsuz da hamısı bir gün arxaya gələcək.

Kimsə meqafonla xahiş edirdi ki, hamı yerində əyləşsin, gəmi sahildən aralaşır.

İstədi gedib arxadakı yerini indidən tutsun, yenə fikrini dəyişdi. Qorxdu ki, doğrudan da, yixılar. Başı ora-bura dəyər, canı qurtarmasa, aparacaqlar xəstəxanaya. Di gəl qal bu qəssabların əlində. Kasıbçılığın bu vaxtı dərini soysunlar. Ölüb canını qurtarmağa da imkan verməsinlər, elə zariya-zariya yaşa ki, onların pul gələn yeri kəsilməsin. Bu günkündən də betər ol.

Gedib biletindəki nömrəni skamyada tapdı. Yeri ortadaydı. Əyləşdi. Sağında bir gəlin iki uşaqla oturmuşdu. Biri körpəydi, qucağındaydı, o birinin də qolundan tutmuşdu ki, dəcəl-xata birdən ora-bura qaçar.

Solundakı qız qulaqcığını taxıb dənizə baxırdı.

Uzaqdakı adalardan, buruqlardan işıqlar göz vururdu, adama "getmə-getmə" deyirdi.

Gəmi sahildən aralaşında yüngülvari silkələndi, qeyri-ixtiyari səksəndi, özünü oturacağa sıxdı. Tez də özünü əla aldı. Bir az sahilə tərəf boylandı. Əmin oldu ki, adam dolu bulvar, işıqları sayısan şəhər yavaş-yavaş geridə qalır.

Yadına fil düşdü. Özünü qəbiristanlığa gedən fil kimi hiss elədi. Şəhər fillərin yaşadığı nəhəng meşəyə çevrilmişdi, ordan finxirti səslərini eşidirdi. Fikirləşdi ki, görəsən, fillər ölməyə gedəndə

ailələrinə xəbər verir? Onlarla vidalaşır? Yoxsa elə onun kimi xəbərsiz-ətərsiz durub aradan çıxırlar? Yenə yaddaşının arxivini eşənlədi, ələk-vələk elədi, bu barədə oxuduğu bir cümlə də yadına düşmədi.

İndi ağlına gəldi ki, gərək heç olmasa, nəvələrinin üzündən öpəydi. Heç olmasa, son dəfə arvada nəsə xoş söz deyəydi.

Gəmidə canlanma başladı. Hami yerindən durub bortlara çəkilmişdi. Hərə bir tərəfdən selfi çəkir, bir neçə cavan gitaranın başına yiğişib, çalıb-oxuyur: "Durnalar, ay durnalar..."

Yadına kənd düşdü. Bir dəfə ölü durna tapmışdı. Durnanın başı əzilmişdi. O vaxt bunun o qədər də fərqli və varmamışdı. İndi ağlına gəlir ki, o durna intihar edib. O bilib ki, yerinə-yurduna qədər uça bilməyəcək özünü göyün yeddinci qatından aşağı buraxmışdı. Ay səni, qoca durna!

Durub arxaya getdi. Adam seyrək idi, əksəriyyət buruna qaçmışdı, əsasən də özünü Titanikdə hiss edən gənclər. Yenə diqqətini getdikcə uzaqlaşan, al-əlvən işıqlarıyla ecazkar görünən şəhər çəkdi. Hiss edirdi ki, bu boyda şəhər onun üçün qürbət olsa da, orda - o binaların on altinci mərtəbəsində, mənzillərin birində doğmaları var.

Fikrini yayındırmağa çalışdı. Nə doğmalar? Heç fillər doğmalarını düşünür? Bu yola girdinsə, axıra qədər getməlisən. Ya bu gün, ya sabah. Uzatmağın bir mənası yoxdu.

Aşağı boylandı. Gəminin altından çıxan su necə qaynayırdısa, adamın gözünü aparırdı.

Kənddə kəhrizin başında oturub suya baxırdılar. Əsasən də dağlarda sel olanda kəhriz elə qaynayırdı ki, adam baxanda vahimələnirdi. Amma o qorxmurdu. O vaxt ona elə gəlirdi ki, bu dağların selləri də, çayları da onu udmaز. O sularda o qədər tuman-maykada cimmişdi, o qədər mal, qoyun suvarmışdı ki, kəhrizin bütün eniş-yoxusu onu tanıydı.

- Dayı, bu uşaqın əlindən bir-iki dəqiqə tutə bilərsiz? - Gəlin acizanə xahiş elədi.

O, çevrilib baxanda galini tanıdı. Skamyə yoldaşı idi. Onun şuluq oğlu aşağıdan yuxarı baxırdı.

Uşaqın biləyindən tutanda gəlin razılıq edib aralaşdı.

Yenə ürəyində şeytanın böyüyüñə, balacasına söyüdü. Özünü inandırdı ki, bu dəfə atılmağa bircə

addım qalmışdı, indi də bu cüvəllağı imkan vermedi. Uşağa baxdı. Nəvəsinə oxşayırdı. Fikirləşdi ki, heç vaxt uşaqların əlindən tutub, gəmiyə gətirməyib. Özünü qınadı ki, heç də yaxşı baba deyil. Sabah onu necə xatırlayacaqlar?

Adın nədi, balaca kişi? - Uşaq adını demədi.
- Atan hanı bəs? - uşaq astadan nəsə dedi, o eşitmədi, məcbur olub çöməldi. - Harda?

Şəhiddiyə gedib.

O, yerindən qalxa bilmədi. Ayaqları yerə yapışmışdı, bədəni onun deyildi. Deyəsən, bu anlarda nəfəs almağı da unutmuşdu...

Gəlin gəlib uşağı aparanda ağız dolusu can sağlığı, uzun ömür arzuladı. Amma o, sadəcə başını tərpətdi. Birtəhər qalxıb borta söykəndi. Külək sancaqdakı bayraqı düz onun gözünün qarşısında yırğalandırırdı. Oğlunun bayrağa bükülmüş tabutunu xatırladı. Gözləri doldu.

Dayı, telefonun zəng çalır. - Fikirdən ayılanda bir anlıq çəşqin qaldı. İndi cibindən gələn səsi eşitdi. Özünü söyüdү ki, gərək bu andırı evə tullayaydım. Arvadıydı. İstədi açmasın, sonra ürəyi dözmədi.

Niyə cavab vermirən, səhərdən əlli dəfə zəng eləmişəm. - Arvad deyindi, - hardasan? Gedəndə yerini də denən heç olmasa. Uşaq düşüb səni axtarmağa, o da gəlib çıxmayıb. Şər qarışıb. Nigaranam. Bilmirəm hara getdi, başına nə gəldi...

Həyəcandan bədəni əsdi. Təlaşlandı. Az qaldı bağırıb kapitanı çağırınsın, xahiş eləsin ki, gəmini geriyə sürsün. Nəvəsi itib. Buruna tərəf getdi. Kabinaya girib xahiş edəcəkdi, gördü ki, gəminin üzü şəhərədi, bir az arxayınlaşsa da, dodağının altında kapitana: "Sür, kapitan, bir az bərk sür." - deyirdi.

Ondan bir adam aralıda duran iki kişi arasında danışındı:

Deyirlər, Cocuq Mərcanlını qaytarıblar...

Qaytaracaqlar, hamısını qaytaracaqlar.

Adam bilmir, inansın, bilmir, inanmasın...

İndi ən böyük arzusu evə çatmaq idı, deyirdi gözümü yumum, açım ki, evdəyəm, balamın əmanəti də sağ-salamatdır.

Gəmi sahilə yan alanda o hamidan birinci düşdü...

Şahanə MÜŞFIQ

...Elə bu dəm hardasa yaxınında, lap yaxınında səslənən musiqi səsinə dik atıldı. Əvvəl gözlərini dənizin incə-incə nazlanan sularına dikdi. Elə bildi, suyun altından onu səsləyirlər. Ancaq yox! Getdikcə artan və qulağının düz dibində səslənən musiqi dənizin altından gələnə oxşamırı. Handanhana səsin öz cibindən gəldiyinin fərqliyə vardi. Köpək uşağı yenə zəngin səsini dəyişmiş, özlərinin sevdikləri türk mahnisını qoymuşdular. Nəvələrinin dalınca deyinə-deyinə telefonu cibində çıxartdı. Zəng evdən idi. Öyrəşmişdi, evdən kimsə zəng edəndə "adboy" verib özü təzədən yiğirdi ki, onlardan kontur getməsin. İndi də "adboy" verdi. Həm də, "bu gün-sabah öləcəmsə, kontur mənim nəyimə lazımdı ki?!" - deyə düşündü. Fikrindən keçənə özünün də gülməyi tutdu...

Nömrəni yiğib telefonu qulağına apardı. Elə ilk zəngdən "Babaaa" sözü qulaqlarını oxşadı. Böyük nəvəsi idi, beş yaşılı Asiman...

- Ay can!

- Baba, hardasan?

Nə deyəcəyini bilmədi, yalan danışmaq üçün də dili tərpənmədi elə bil, susdu.

- Alo, eşidirsən, baba?

- Ay can! Eşidirəm, de görüm.

- Baba, gələndə mənə daş al da...

İldirrim vurmuş kimi yerindəcə donub qaldı. Daş? Nə daş? Qeyri-ixtiyari gözləri sahilin kənarındaki o iri daşı axtardı, özünü öldürmək üçün vasitə seçdiyi daşı... Yox, daş yerindəcə durmuşdu axı. Bəs bu uşaq nə danışındı belə?

Boğazını arıtlayıb güclə ağızını açdı:

- Nə alım?

Özündən çıxan səsə özü də heyrət etdi. Elə bil danişmadı, zarıldı...

Telefonun o başından arvadının səsi gəldi:

– A kişi, bütün günü hardasan? Heç kimə bir söz demədən evdən çıxmışan, telefonu da açmırısan. Heç demirsən ki, bir evə nəsə lazım olar, nigaran qalarlar. Elə öz kefindəsən.

Arvadı yenə də dil qəfəsə qoymadan danişmağa başlamışdı. Hiss elədi ki, səsini çıxartmasa, o özü dayanan deyil:

– İşim var idi, de görünüm nolub, uşaq nə istəyirdi elə, heç nə başa düşmədim.

– Əshi, heç nə. Sənin keçən dəfə aldığın oyuncağının batareyası qurtarıb, səhərdən işləmir. Onu deyir ki, gələndə onunçün batareya alasan.

Hə, deməli, daş bunu deyirmiş. Dərindən nəfəs aldı.

– Yaxşı, gəlirəm evə, alaram. Sağ ol.

Telefonu söndürüb yenidən dənizə sarı çevrildi. Dənizin hər dalğası bir sevdiyi olub ona doğru can atırdı elə bil. Təzədən o yekə daşa sarı boylandı. Sanki o qara daş da təbəssüm edirdi ona. Anladı ki, hələ zamanı deyil, hələ deyil.

Ağır-ağır sahildən uzaqlaşdı, soyuq isə getdikcə daha çox üzüdürdü. Hələ nəvəsinə “daş” da almalı idi...

Məxluqə QASIMOVA

...Birdən güclü külək əsməyə başladı. Dəniz dalgalandı. Sanki bu dalğalar onun üzərinə gəlib onu öz ağuşuna almağa çalışırdı. O, bir anlıq duruxdu. Bir neçə addım geri çəkildi. Soyuq sümüklərinə işləyirdi. Yəqin, artıq dəniz də çox soyuqdur. Dalğalar durmadan irəli atılır, daşlara çırplırırdı. Birdən güclü dalğa bir balığı sahilə atdı. Balıq yerə düşən kimi çabalamaya başladı. Elə bil ki, həyatla mübarizə aparır, öz yuvasına qayıtməq üçün can attrırdı. Onun bu mübarizəsi kişini bir anlıq düşündürdü. Görəsən, o heç olmasa bu balıq qədər həyatla mübarizə aparmışdım? Xeyr, o, həyatın çətinliyinə dözməmiş, ona ası olmağa çalışmışdı. Əslində isə, bunu da bacarmırdı.

Balıq yerində firlanaraq özünü suya tərəf aparmağa çalışırdı. Halbuki onunla dəniz arasında çata bilməyəcəyi qədər məsafə var idi. Amma balıq əl çəkmir, ümidlə irəli baxırdı. Bu an kişi balığı əlinə alaraq onun gözlərinə baxdı. Onun gözlərindəki yaşam dolu işığı hiss etdi. Bu gözlər

sanki ona qüvvət verdi, sanki onu yenidən həyata bağladı... Həyat necə də gözəldir... O tez, vaxt itirmədən balığı suya atdı. Balıq ağlayan körpə anasına qovuşan kimi suya qovuşdu və dalğaların arasında gözdən itdi.

Balıq getsə də, kişinin ümidi geri gəlmışdı. Qəfil gedən balıqla həyata qəfil bağlanmaq istəyi yaranmışdı onda... Artıq burada çox dayanmaq olmazdı. O tez evinə qayıtdı. Və budur, evinin qapısı. Qapını döyəcək, sonra arvadı qapını açaraq ona gülümsəyəcəkdi. Belə də oldu. Arvadı qapını açdı və onu tələsdirərək dedi: tez gəl içəri, axı hamımız səni gözləyirik. Kişi bir anlıq təəccübləndi. Görəsən, nə olmuşdu?! Arvadıyla birgə qonaq otağına keçdilər. Budur, hamı ayaq üstə onu gözləyirdi və içəri girən kimi hamı bir səslə dedi: Ad günün mübarək!!!

Bəli, bu gün onun doğum günü idi, ölüm günü yox...

Akşin XƏYAL

Bu fikrindən də daşınaraq üzü “Bayraq meydanına” tərəf addımladı. Səhərin soyuğu canına işlədiyindən gödəkcəsinin boyunluğunu qaldırıb, əllərini cibinə saldı. Saat qülləsinin qarşısında ayaq saxladı. Eşitdiyinə görə, bu qüllə əvvəllər paraşüt qülləsi olmuşdu, lakin sonralar “saat qülləsi” adlandırılmışdı. Hardasa oxumuşdu

ki, bir necə nəfər burdan özünü ataraq intihar edib. Başını qaldırıb qülləyə baxdı. Hündürlük normaldır, ordan özünü atarsa, sağ qalma ehtimalı çox azdır. Bəs ora necə çıxsın? Cavan olsayıdı, çıxa bilərdi, amma indi yaşı imkan verməzdi ora dırmaşmağa. Dərindən köks ötürərək yoluna davam etdi. Bir xeyli getmişdi. Hiss elədi ki, ayaqları sözünə baxmır. Ətrafa göz gəzdirib yaxınlıqda boş bir skamyaya gördü və birtəhər özünü ona çatdıraraq oturdu. Qəfil bədəninə istilik gəldi, ürəyi sıxılmağa başladı. Skamyanın söykənəcəyinə söykənərək gödəkcəsinin yaxasını açdı. Dərindən nəfəs almaq istədisə də, ürəyindən tutan sancı buna imkan vermədi. İdman geyimində, qulaqlarında qulaqcıq qarşısından qaçaraq keçən insanlara səslənmək istədi, amma səsi çıxmadı. Ürəyindəki ağrı getdikcə şiddetlənirdi. Canına qorxu düşdü, deyəsən, infarkt keçirirdi. Eşitdiyi xışlıtiya başını çevirdi. Sarı xalat geyinmiş süpürgəçi qadın onun oturduğu skamyanın ətrafını süpürdü. Qadından kömək istədi, amma səsi xırıldadı. Qadın çönbə ona qaşlarını çataraq, qəzəbli bir baxışla baxdı:

- Gecədən o qədər içirlər ki, yerlərindən tərpənə də bilmirlər, - deyib, süpürgəsini arxasınca sürüyərək ordan uzaqlaşdı.

Deyəsən, ölür axı. Yadına nəvələri, övladları və həyat yoldaşı düşdü. Axı evdən çıxarkən heç onlarla sağollaşmamışdı. Yox, bu qədər qəfil getmək olmaz! On azından doğmalarıyla sağollaşmaliydi. Hə, mütləq doğmalarıyla sağollaşılıb sonra ölməliydi, yoxsa bu qəfil gedisi ona bağışlamazdilar. Əllərini skamyaya dirəyib qalxmaq istədi, amma bu dəfə ürəyi daha bərk sancı və müvazinətini saxlaya bilməyib sağ böyrü üstə skamyaya uzandı. Gözlərini dənizə zillədi. Ötüb keçən ayaq səsləri və uzaqda, dənizin harasındasə gəmi siqnalı eşidildi və o, son dəfə dənizə baxaraq gözlərini əbədi yumdu.

AYDIN XAN

“...Xaotik addımlarla təkrarən dəmirlə sərhədlənmiş sahilə tərəf yön götürdü. Başını qaldırıb sulara baxmaq istəyəndə, qıraqda taqətsiz duran bir gəncin özünü şübhəli aparması onun diqqətini yayındırdı.

Nə etmək fikrindəsən?

Dayday, hər şeydən boğaza yiğilmişəm, hamidan zəhləm gedir. Həyatdan təmiz bezmişəm...

İstər-istəməz onu gülmək tutdu:

Bala, sən nə həyat yaşamışan ki, bu dünyadan da bezməyə macal tapmışan?

Siz böyüklər biz gəncləri heç vaxt anlaya bilməzsiz...

Vaxtilə böyüklərinə o da buna oxşar etirazlarını bildirmişdi.

Gülümsədi, qolunu gəncin boynuna doladı:

Gəl, gəl, gedək çayxanaya, qoy azca da olsa, canımız qızışın, ruhumuz isinişsin...

İntihar niyyəti onları birləşdirdi, ölümə birgə qalib gəlmək üçün yaxınlıqdakı çayxanaya istiqamət götürdülər...”

Arzu ŞAMİ

KUKLA TEATRI

Günəşin parlaq işıqları otağın pəncərəsindən içəriyə, düz onun gözlərinə düşürdü. Saatın zəngi onu oyanmağa məcbur etdi. Gecəni yanında yatmış qızının üzünə bir neçə dəqiqə baxdı. Güzgündə hər səhər gördüyü əksi ilə nədənsə bu gün danışmaq istəyirdi: "Deyirlər, zaman deyə bir şey yoxdur, onu yaranan saatlardır. Biz də bu saatların içərisində itirik, unuduluruq".

Üzündəki qırışlar, saçlarındakı dən onun artıq qocallığından xəbər verirdi. Ətrafi bir az təmizlədikdən sonra qızının yanına gəldi və uzun saçlarına sığal çəkərək onu yuxudan oyadı. Sevinc gözlərini ovaraq atasına baxdı. Anası onu atıb gedəndə hələ 2 yaşında idi. Ana sevgisindən, qayğıından bixəbər körpə ata qayğısı ilə böyüyürdü.

Sevinc yataqdən ayağa qalxıb əl-üzünü yudu. Sonra səhər yeməyini yedi və saçlarını daraması üçün darağı atasına verdi. Həmişəki kimi atası Sevincin saçlarını darayıb hörmək istədi.

— Ata! Mən də başqa uşaqlar kimi saçımı iki tərəfli yiğməğimi istəyirəm, amma sən ya əyri, ya da çox səliqəsiz yiğırsan.

Ata qızın saçlarını yenidən yiğmaq üçün daradı. Yenə də səliqəsiz oldu. Atasının pis olduğunu gördükdə, "Ata, bu lap yaxşıdır. Mən bunu bəyəndim", — dedi.

Sevincin paltarı həmişə ləkəli, ütülənməmiş olardı. Bir gün müəllim onu belə gəldiyi üçün danlamışdı. O, sakitcə müəllimə yaxınlaşaraq demişdi: "Bağışlayın, müəllim, mənim anam yoxdur. Atam isə paltar yumağı, ütüləməyi bacarmır. Sizdən xahiş edirəm bunu atama deməyin. O, elə düşünür ki, hər bir işin öhdəsindən gəlir". Müəllim həmin gündən sonra Sevinclə daha çox məşğul olmuşdu. Daim onunla maraqlanır, dərslərində ona kömək edirdi.

* * *

Payız fəsli, deyirlər, başqa fəsillərdən daha gözəl olur. Bəlkə də, yarpaqların ağacdən tökülməsi, təbiətin rəngini dəyişərək saralması, güllərin başını aşağı əyərək solması insan həyatında baş verən müəyyən proseslərə bənzəyir.

Havanın yağışlı olmasına baxmayaraq, atası Sevincin dərslərinin bitməsini, məktəbdən çıx-

masını gözləyirdi. Zəng vuruldu və uşaqlar məktəbin həyətinə çıxdılar. Ata islanmış, bəzi yerləri sökülmüş gödəkcəsini qızının başı üstündə tutaraq evə apardı.

Dünyanı hələ dərk etməyən qızının gözlərində bir sevinc, ümid hissi daim vardı. Sevinc üçün necə geyinmək, hansı oyuncaqların olması, necə yaşamağı önəmlı deyildi. Onun istəyi atasının yanında olmaqdı.

– Ata, bilirsən, bu gün məktəbdə müəllim məni təriflədi.

– Afərin, qızım!

– Və mənə dedi ki, sən gələcəyin ən gözəl müəllimi olacaqsan. Ancaq mən həkim olmaq istəyirəm.

– Gözəl qızım, heç vaxt kiminsə sənin düşüncələrinə müdaxilə edib, onu dəyişdirməsinə icazə vermə. İndi gəl, yeməyini ye.

* * *

Gecələri qızçıqaz atası yatdıqdan sonra xəyallara dalar və həmişə nədənsə qorxardı. Onun qorxusu atasından idi. Düşünürdü ki, bir gün anası kimi, atası da onu atıb gedəcək.

Yeni bir gün başladı və nədənsə, bu gün ata qızını sübh tezdən oyadıb məktəbə apardı.

– Qızım, sən burda müəllimini gözlə!

– Ata, nə üçün tez gəldik?

– Mən bu gün işə tez getməliyəm.

Qızının yanağından öpərək oradan ayrıldı. Əslində işə gecikmirdi. İki gün əvvəl onu iş yerindən çıxarımışdılar. Hər tərəfdə iş axtaracaqdı.

İri addımlarla irəliləyir və bir zamanlar indi yanından keçdiyi restoranlarda dostları ilə yeyib-içdiyini, birlikdə yaxşı günlər keçirdiyini xatırlayırdı. Cibində qalan son qəpikləri də siqaretə xərcləyirdi.

Hava getdikcə qaralır və ətrafda maşınların, piyadaların səsi azalırdı. Sevinc həmişə olduğu kimi atasının bayırda onu gözlədiyi düşündü. Ancaq heç kim yoxdu. Bir künçdə dayanaraq atasının gəlməyini gözlədi.

Yağış yağdı və onun balaca əlləri, ayaqları soyuqdan üzüməyə başladı. Zəif bədəni titrəyirdi. Yəqin, atası onu evdə gözləyirdi deyə evə getməyi qərara aldı.

Qapını açdı və otağa daxil oldu. Qaranlıq otaqda ondan başqa heç kim yox idi. İçəri keçib

qapının yanında atasını gözləməyə başladı. Qəlbində qorxu, gözlərində yaş atasının evə dönəcəyi ümidi ilə gözlədi.

Atası siqareti yandıraraq çatlamış dodaqlarına tərəf apardı. O çəkirdi, göz yaşlarını qurutmaq üçün. O çəkirdi bəlkə, yatmış taleyi tüstüdən oyana.

Öz sakılörünü bəzən acliqdan, bəzən də dənizində boğaraq öldürən Bakı, yəqin, sən də etdiklərin üçün indi kədərlənirsən.

Səhər gözlərini yumdu və hər tərəfə qaranlıq çökdü.

Ata gözlərində min bir qəmlə evə geri döndü və qapının qarşısında saatlarla onu gözləyən, axırdı yorğun düşən qızını gördü. Onu qucağına alaraq yatağa apardı. Səhər Sevinc gözlərini açanda atasını gördü. Nə edəcəyini bilməyən qız ağlamağa başladı.

– Ata, məni atıb getdiyini düşündüm.

– Ağlama, qızım, işdən çıxa bilmədiyim üçün gələ bilmədim. Mən səni tərk etmərəm.

Bir neçə gün iş axtarsa da, tapa bilmədi. İşıq, su borcu olduğu üçün evə işiq və suyun verilməsi dayandırıldı. Nə yeməyə bir parça çörək var, nə də yaşamağa bir ümidi.

Axşam qızının saçlarını daradı, sonra mətbəxə getdi və yenidən qızının yanına gəlib uzandı.

– Ata, evdə pis bir qoxu var.

– Heç nə olmaz, qızım. Sən yat, sabah hər şey dəyişiləcək.

– Sabah kukla teatrı olacaq. Biz də gedə bilərik? Bilet bir manatdır.

– Yaxşı. Gedərik.

Səhər açıldı. Atasının dediyi kimi oldu. Hər şey dəyişildi. Ev yiyesi səhər qapını döyüdü. Ancaq heç kim ona cavab vermədi. Qapının altından ətrafa qaz iyi yayılırdı. Qonşularla birlikdə qapını qırıb açıdlar. Gördükleri ilk şey ata və qızının cansız bədəni oldu. “Ata və qızı dəm qazından zəhərlənərək öldü” başlığı xəbərlərdə, qəzet səhifələrində internet saytlarında bir-iki dəqiqə danışıldı və unuduldu. Orada ölenin taleyini işə heç kim bilmədi.

Sevinc QƏRİB

RUH HAMILƏ QALMASA...

Qalaqlanan duyğular
düşər ruhun bətninə.
Ruh bədəni çalxalar,
dar nəfəsdə boğulmaz.
Sarar ruhu ağrılarsı,
fikirlər əzab çəkər.
Ruh hamilə qalmasa,
yeni şeir doğulmaz.

BU SABAH

Ölündən dönmüş
kimiyəm bu sabah,
bu sabah gecə
savaşından qalib çıxdım,
bu sabah həyata
yeni mən gəldi.
Sildim yaddasımı,
hafizəmi təzələdim,
unutdum ayrılıqları,
unutdum həsrəti, hicranı,
unutdum sənsizliyimə
yas tutan axşamları.
Ölündən dönmüş kimiyəm
bu sabah...

AYRILIĞINLA

Qoltuq ağaclarına söykənən
əlilin ümidi kimi ümidi lərim.
Hərdən ölürlər, hərdən:
“bir gün mütləq yeriyəcəm” – deyir,
yanır gözlərimdə bir ulduz,
ürəyimdə bir qığılçım alışır,
alışıram həyata...
Sən qoltuq ağaclarının
verdiyi əzab kimi
ürəyimdə qövr edən
yaranın üstünə basırsan
ayrılığınla...

AYRILIQ BOYLANIR

Ayrılıq adına əsir küləklər,
bu yaz havasında
bu nə soyuqluq?
Burda hər şey
ayrılıq şəklində,
ayrılıq dadında
bütün yeməklər...
Titrəşən yarpaqlar
ayrılıq havasına
rəqs edir...
ayrılıq ətri
saçır çiçeklər,
günün şüasından
ayrılıq yağır,
şəhər
ayrılığa boyanır.

SƏNSİZLƏMİŞƏM

Getdiyin yolların uzaqlığı qədər
çəkilir ürəyim.
Ürəyim çəkildiyi qədər darıxıram.
Darıxdığım qədər ölürem...
Həsrətim qədər uzanır əllərim
getdiyin yolların sən olan yerinə.
Baxışlarım əllərimin izində
çəkir yolları özünə sarı...
Sənsizlik qədər xəstələnmışəm,
sənsizlik qədər ağrıyır canım.
Sənsizləmisişəm...

GÜLÜŞÜNÜ GƏTİRDİN

Bu qərib axşamın səssizliyinə,
hardansa gülüşün axdı töküldü...
Evim işıqlandı,
qaranlıqların beli büküldü,
könlümün qaş-qabağı açıldı,
ruhum qara paltarını soyundu.
Gülüşünün rəqsinə oynadı
dodaqlarım,
Çöhrəmdə dövrə vurdu
bir topa təbəssüm...
Xəyalını çağırmamışdım,
eləcə səni düşünmüşdüm,
xatirələrə cığır açmışdım,
axşamın səssizliyindən
üşənmişdim,
gülüşünü göndərdin...

XƏYAL APARIB MƏNİ

Bu yağışı götürüb
dənizə gedəsiydim,
çağırasıydım səni
bərabər islanmağa.
Atasıydım yağışı
dənizin qollarına,
qatasıydım ruhumu
qarışiq sularına.
Soruşasıydım səndən:
“dənizi sevirsənmi,
yağışı sevirsənmi,

mən coşqulu dənizəm,
yağışlarda ruhum var
onu da bilirsənmi?”
Sahili qucaqlayıb
nəmindən öpəsiydim,
sonra baxışlarına
yığasıydım dənizi,
dinəsiydi duyğular,
mən sözə dönəsiydim,
piçiltüm dodağımdan
qopasıydı dəlicə,
yağış, dəniz, sahil, mən
“sevirəm” deyəsiydi...
Xəyal aparıb məni,
yerdən qoparıb məni...
Gün gözümə dolanda
qayıtdım xəyallardan,
gördüm yanında yoxsan,
yağış da çoxdan kəsib...

ƏLLƏRİMİ TANRIYA BORC VERMİŞƏM

Sənə nə könlümə yağan yağışdan,
ruhunu, könlünü buz tutan adam.
Çəkmə izlərimi, çəkmə yoxuşdan,
şeytanın evinə üz tutan adam.

Mənim ruhum başqa, düşüncəm başqa,
quşun dimdiyində yem sevinciyəm.
Könlümə dost olur bəzən qarışqa,
kimdi bu qəribdən küsüb-inciyyən?

Əbəsdir tənimə yetişmək cəhdin,
məni dağ doğurub, səni dərələr.
Sənin savab ilə ötüşmək cəhdin
xülyadı, önünə iman sərələr.

Çək uzağa duasız əllərini,
mən göylərdən duaları dərmışəm.
Savab yazsın deyə əməllərimi,
əllərimi Tanrıya borc vermişəm.

Vicdan qamçılayıb atını, səndən
çox-çox uzaqlarda dincini alır.
İnsaf da, mürvət də dolanır gendən,
boğaza çəkməyə ülgücün qalır.

ÇİNGİZ AYTMATOU: TARİXİN DƏRSİ VƏ XALQIN TALEYİ

Sartrın fikrincə, insan bütün mənalarda həyatı seçməlidir, həyat bütün ziddiyyətləri, sevinci, kədəri və faciələriylə bir dərsdir, sınaqdır və bu sınaq dayanmadan, nəfəs dərmədən davam edir. Bu mənada tarix boyu bədii mətnlərdə ifadə planında texnologiyalar dəyişsə də, insan və onun taleyi ilə bağlı istiqamət dəyişməmişdir. Həmin taleləri birləşdirən və sosiumun mənafeyini ifadə edən ictimai məzmun bədii əsərin lokal və dünya miqyasında mövqeyini bəlləyən faktordur, bu olmadan əsər havadan asılı qalmış kimi görünür. Çingiz Aytmatov əsərlərində intəhasız qırğız-qazax bizqırında yaşayan fərdin taleyini, qayğılarından başlayaraq ierarxik şəkildə bəşəriyyəti narahat edən, qlobal miqyasda, bəzən də qalaktikanın sərhədlərini ötüb keçən, fantasmaqoriyaya "Gün var əsrə bərabər" romanında Cazib günəşinə daxil olan Meşəlidöş planeti) qədər uzanan nəhəng konturları vahid kontekstdə oxucuya təqdim edir.

Çingiz Aytmatov yaradıcılığı istər milli çərçivədə qırğız və türk xalqlarının faktı kimi, istərsə də bəşəri çərçivədə ictimai əhəmiyyəti,

harda və necə olmağından asılı olmayaraq insanın yanında durması ilə seçilir. Yuri Lotman "Noviy mir"ə müsahibəsində bildirirdi ki, bütün mahiyyəti ilə indiyə aid olan hər şey elə indidə də qalır. Əlbəttə, əsl mətn yazılılığı dövrün ideoloji şərtlərindən, nəzəri-estetik görüşlərdən asılı olmadan yaşamaq hüququ qazanır. Nəzəriyyələr, cərəyanlar elm adamlarının yaratdığı nəsnələrdir, əsl ədəbiyyat isə hər zaman bunun üzərində durur. Yazıçının həyatı boyu yaşadıqları, müşahidələri onun yaradıcılığına səpələnib, əsərlərinin hər qətrəsində həmin həyat faktlarını, yaşıntıları duymaq mümkündür. Bu yaradıcılıq aktı zaman və məkan sərhədlərini aşır, əbədiyyət qazanır.

Çingiz Aytmatovun yaradıcılığı janr baxımından çoxcəhətlidir. Hər şeydən önce o nasirdir və dünyada roman, povest və hekayələrinin orijinallığı ilə dəyərləndirililə qəbul edilir. Buna baxmayaraq, bir çox ədiblərin yaradıcılıq taleyində olduğu kimi, bəzən onu düşündürən, bədii mətndə alt qatda ifadə olunan

mətləblər haqqında şərh vermək ehtiyacı yaranır. Bu şərhlər janr baxımından müxtəlif səpkidə ola bilir. Çingiz Aytmatov dünyada baş verən qlobal dəyişmələr, bəşəriyyətin gələcək taleyi, eləcə də mənsub olduğu xalqın dünəni, bu günü və sabahı ilə bağlı qayğılarını özündə əks etdirən məqalələr, esselər yazmış, müxtəlif formatda çıxış və müsahibələr vermişdir. Təsadüfi deyil ki, Aytmatov qlobal problemlərin müzakirə olunduğu Beynəlxalq İssik-göl forumunun (1986) müəllifidir.

Çingiz Aytmatovun dramaturji yaradıcılığı da məhz bu səpkidədir, ictimai məzmunun dərinliyi ilə seçilir. Təbii ki, burada ədəbi növün imkanları da öz sözünü deyr. Dramatik növ resipyentlə birbaşa əlaqə üçün daha uğurlu platformadır və yazıçı bu imkanlardan uğurla istifadə etmişdir. Təsadüfi deyil ki, Çingiz Aytmatov 25 ilə yaxın qırğız kinematoqrafiyasına rəhbərlik etmiş, qırğız kinosunun ən gözəl nümunələri məhz bu illərdə ekran taleyini yaşamışdır. Yazıçının əksər əsərlərinin süjeti əsasında filmlər çəkilmiş, roman və povestləri əsasında dünyanın müxtəlif ölkələrində tamaşalar hazırlanmışdır.

Yazıçının dramatik növdə yazdığı iki əsəri: "Fuji – Yama", "Sokratı anma gecəsi" məlumudur. Hər iki dram əsəri müstərəkdir, dövrünün tanınmış fikir adamları, yaxın dostları ilə müzakirələrinin, diskussiyalarının bədii formatda təqdimatı səciyyəsi daşıyır. Belə ki, "Fuji – yama" pyesini qazax şairi və mütəfəkkiri Kaltay Məhəmməd-canovla, iki pərdəli tarixi-müasir "Sokratı anma gecəsi" dramını isə Çingiz Aytmatov qazax şairi, dostu Muxtar Şaxanovla birlidə qələmə almışdır.

1988-ci ildə yazılan "Sokratı anma gecəsi" drami Çingiz Aytmatovun 70 illik yubileyi ərəfəsində, 1998-ci ildə Qırğızistanda tamaşaya qoyulmuşdur. Maraqlı məqam ondan ibarətdir ki, dram əsəri iki il sonra, 2000-ci ildə Azərbaycan Akademik Dram Teatrında nümayiş olunmuşdur.

Eramızdan əvvəl IV əsrə yunan alimi Ksenofan "Sokrat haqqında xatirələr" kitabını yazmışdır. Adın assosiasiyyası baxımından Çingiz Aytmatovun dramını həmin əsərlə və ya böyük filosofun hayatı ilə əlaqələndirmək mümkündür. Ancaq əsərin başlangıcında tamamilə başqa mətləblərin olduğu aşkarlı çıxır, Sokrat dostlarının belə adlandırdığı dövrün görkəmli rejissoru

Talmasdır və dostları görüş gününü onun xatirinə "Sokratı anma gecəsi" adlandırmışlar.

Hər iki müəllif – Çingiz Aytmatov və Muxtar Şaxanov dövrün görkəmli ziyalıları kimi əsərdə qazax-qırğız elinin milli məsələləri, ortaq tarixi keçmiş və gələcək qayğılarından danışırlar. Bu baxımdan sanki müasir Manas, Dədə Qorqud funksiyasını icra etmiş olurlar. Dram milli səciyyə daşıyır və bazar iqtisadiyyatına keçid nəticəsində sürətlənən mənəvi aşınmadan və tarixdə baş verən hadisələrə istinad edərək bu vəziyyətdən çıxış yollarından söz açır. Almata yaxınlığındakı dağın ətəyində toplanan müzakirə iştirakçıları qazax-qırğız elinin tarixi, müasir vəziyyəti və gələcəyi ilə bağlı müzakirələr açırlar.

"Sokratı anma gecəsi" iki bilgin insanın qayğılarının dramatik dildə ifadəsidir. Maraqlıdır ki, dramda müəlliflərin özlərinin prototipləri yazıçı Çinet (Çingiz Aytmatov) və şair Murad (Muxtar Şaxanov) iştirak edirlər. Pyesdə müasir dövrün hadisələri ilə bərabər, ideyanın məğzini açmaq üçün müxtəlif tarixi dövrlərə ekskurslar olunur. Bəzən bu ekskurlar hər hansı tamaşadan hissənin səsləndirilməsi (Sokratın danışlığı), bəzən isə obrazın dilində hər hansı tarixi hadisənin nəql olunması şəklində ifadə olunur. Göründüyü kimi, Çingiz Aytmatovun müstərək şəkildə dram əsəri qələmə alması sırf janr xüsusiyyəti, bədii mətləbin ifadə üsulu ilə bağlıdır. Maraqlı sayıla biləcək başqa bir cəhət isə hər iki pyesin müəlliflərindən birinin nasir, digərinin şair olmasıdır. Bu, bir tərəfdən eyni mətləbin müxtəlif "dillərdə" ifadəsinə nəzərdə tutursa, digər tərəfdən türk eposunun strukturuna qayıdışı şərtləndirir. Yəni bütövdən qopan damlalar bir dövra başa vurulduğdan sonra yenidən ona qovuşur, onu yeni məzmunla zənginləşdirir, başqa sözlə, əsas dəyər daşıyıcısı xalqdır, ondan nə qədər uzaqlaşsan da, qovuşmaq, qayıdış ehtimalı bir o qədər güclənir. Və bu proses qlobal rakursdan heç də uzaq deyildir, onun içindədir. Bu mənada Çingiz Aytmatov bu mətnlərində qırğız xalqının, qırğız insanların timsalında dünyanın keçdiyi tarixi sınaqları göstərir, özünə qədərki dünya ədəbiyyatının təcrübəsini ümumiləşdirməyə çalışır.

Pyesdə ümumi ideya Mindövlət (Dövrünün varlı biznesmenlərindən biridir) – Sokrat (Teatri bağlanmış rejissor) qarşıdurmasında açıqlanır.

Mindövlət dövrünün şərtlərini yaxşı bilir və ona görə davranır. Onun bir fikri var: “Qarşımda böyük bir qayə var. Onun uğrunda timsahı sevər, ilanı öpər, tülüküylə qardaş olaram”. Sokratı isə daha çox Mindövləti qalib edən kapitalizmin əzdiyi, məhvə sürüklədiyi sənətin taleyi düşündürür.

Əsərdə Aliyənin “Bazar iqtisadiyyatı və mənəviyyat” adlı dissertasiyası əsasında çağdaş kapitalist düzən və milli-mənəvi dəyərlərin qorunub saxlanması məsələsi müzakirə olunur. Bu süjet parçası yazıçının “Əbədi gəlin” romanından gəlir, onu təkrar etmir, əksinə oxşar mətn fraqmentinin mənasını vurğu altında saxlayır. Jurnalist Arsen Samançın sevdiyi Aydananın səhnədə “Əbədi gəlin” operasını ifa etməsi üçün çalışır. Ortaya Mindövlətin daha yırtıcı forması Ertaş Kurçal çıxır və Arsenin arzularının üzərindən xətt çəkilir, Aydana “Əbədi gəlin” operası əvəzinə restoranda ara musiqiləri ifa edən müğənniyə çevrilir. Zirvəyə can atan insanın birdən həyatın dibinə düşməsi faciəvi ovqat yaradır. Bu isə əsərin faciəvi kolliziyasını şərtləndirir.

Pyesdə ilk ekskursu Sokrat edir. O, tamaşa yqoduğu utopik səciyyəli əsərdən dəliqanlı Gəncin yuxuda Ümid, daha sonra Qayğı ilə dialoqunu səsləndirir. Müəlliflərin şair və yazar olması əsərin mətninə sirayət edir, həm quruluşu, həm də ideya-məzmun baxımından pyes “Kitabi-Dədə Qorqud”u xatırladır. Pyes başdan-başa nəsrlə nəzmin növbələşməsi üzərində qurulub. Məlum olur ki, dəliqanlı gənc yol verdiyi xətaların, biganəliyinin ucbatından xoşbəxtliyini itirib, Qayığının məzəmmətinə tuş gəlib.

*Söylə, yadindamı, ağ örəpkli anan
Öləcəyini hiss etdiyi zaman
Sənə çörək bişirdi arpa unundan.
İstədi bilməyini torpağın qiymətini.
Amma... ağız büzüb bulud kimi doldun:
Dedin, nəyə gərək bu qara çörək?
Rədd etdin o dadlı gözəl neməti,
O gündən itirdin xoşbəxtliyini...*

İndi axtardığı xoşbəxtliyi o çoxdan itirib. Bu o zaman baş verib ki, Öləcəyini hiss edən anasının arpa unundan hazırladığı çörəyi geri qaytarıb.

Xoşbəxtlikdən məhrum olan Gənc ikinci yuxusunda Qayğı ilə üz-üzədir:

*Bəli, qarşılaşırıq hər axşam, hər səhər,
Bilirəm, ürəyində var böyük kədər.
Üz-üzə gəlsək də, sən məni unutmusan,
Qəribə məxluq, sən yatmışan.
Cahana yayılıb mənim şöhrətim,
Çöldə, dağda, dənizdəydim hər zaman.
Ey igid, indi məni tanıdnı?
Adımı söyləyim: adım Qayğı!*

Mətndə gerçekliklə fiktivlik bir-birilə dialektik vəhdət təşkil edir. Frideman bədii mətndə təhkiyənin həqiqiliyi məsələsi barədə bəhs edərkən yazırı: “Dramatik mənada hal-hazırda baş verən hadisə “həqiqidir”. Epik mənada nəql olunan hadisə yox, təhkiyənin özü “həqiqidir”. Əsərdə söhbətin iştirakçılarının ekskursları əsər içində əsər təsiri bağışlayır. Bu, Aytmatov yaradaiciliğinə xas xüsusiyyətdir. Əsas mətləbi izah etmək üçün yazıçı bəzən diaxron şəkildə mətnə alt kontekstlər əlavə edir. Əsərin ideyası həmin süjetləri bir mərkəzdə birləşdirir.

Sokratın tamaşasından verilən hissə ilə müəlliflər əsər içində əsərdən bəhs edirlər. Ümidini itirən insanın qayğı ilə qarşılaşması əsəri gerçeklikdən, həqiqət payından bir az da uzaqlaşdırır. Növbəti ekskurs yaxın tarixə – sovet imperiyasının dağıılması ərəfəsi, 1986-cı ildə Qazaxıstanda baş verən Jeltoksan hadisələrinə edilir. Jeltoksan adlanan hadisələr zamanı Sovet rəhbərliyi dinc əhaliyə qarşı qırğın törətmüşdür. Muxtar Şaxanov xalqına qarşı törədilən həmin hadisələrdə iştirakçı olmuşdur.

Məlum olur ki, onların yaxın dostu Ağqanad həmin hadisələr zamanı öldürülmüşdür. Ağqanadın xəstəxana həyatı, onun Aliyəyə qarşı məhəbbəti və son arzusu poetik cəalarlarla Sokratın dilindən ifadə olunur. Müəlliflər xalqın azadlığı naminə gedən prosesləri Ağqanadın taleyi fonunda təsvir edirlər. Dostları Ağqanadın söylədiyi şeiri yada salıb onu təkrar edirlər.

*Sevda hicrandır, sevda hicrət,
Eşqə inanmayan bədbəxtidir, bədbəxt;
“Sevgi yoxdur” deyənin gözləri kordur,
Nə qəlbi, nə hissi, nə duyğusu vardır.*

*İnsanlıq cəsarətdir, ürək yaşar,
Sevda məhəbbətdir, ürəkdə yaşar...
Əzabsız eşqə “bir heçdir” deyin,
Nəğməsi olarmı sədəsiz neyin?!*

Əslində, müəlliflərin toxunduğu nöqtələr geniş kontekstdə türk xalqının tarixində açar nöqtələrdir. Bayaq qeyd etdiyimiz kimi, əsər içində əsər xarakteri daşıyan bu parçalar süjetin əsasında duran ideyaya xidmət edir, ictimai məzmunu zənginləşdirir.

Söz şair Murada veriləndə o, tarixin daha dərin qatlarına, Çingiz xanın qoşunlarının Otrar şəhərini ələ keçirməsi ilə bağlı hadisələrə ekskurs edir. Ümid – Qayğı, Ağqanad və onun milli mübarizə dostları – işgalçı Sovet qoşunu kimi dialektik ziddiyyətlərin davamını burada Çingiz xan – Xeyir xan qarşılurmaşında görürük. Qəhrəmanlar sadiqlik və xəyanət arasında seçim qarışındadırlar. Modernist estetikanın prinsipinə uyğun olaraq qəhrəman situasiyada öz xislətini ifadə edir.

Çingiz xan dünya hərb tarixinin ən qəddar hökmdarlarından biri sayılır. Onun həyatı və hərbi səfərləri ilə bağlı bir çox hekayə və rəvayətlər olmuşdur. Çingiz Aytmatov “Çingiz xanın ağ buludu” povestində böyük sərkərdə ilə bağlı əfsanəyə istinad etmişdir. Eyni zamanda Muxtar Şaxanovun “Çingiz xanın səhvəri” əsərində Çingiz xan obrazı iştirak edir.

Çingiz xanın oğlu uzun müddət mühəsirədə saxlamasına rəğmən, Otrar qalasını ala bilmir və atası buna görə onu məzəmmət edir. Qaraşoku adlı sərkərdənin xəyanəti nəticəsində qala alınır. Növbəti səhnədə qalanın cəsur xan Xeyir və xəyanətkar Qaraşoku Çingiz xanın qarşısında durur. Çingiz xanı adil addım atır və xəyanətkarı cəzalandırmaq üçün Xeyir xana həvalə edir. Baxmayaraq ki, Qaraşoku cəza deyil, etdiyinin müqabilində Çingiz xandan tərif gözləyirdi.

Eyni motiv Çingiz xanla bağlı çəkilmiş filmdə də vardır. Hələ tayfa başçısı kimi vahid dövlət uğrunda mübarizə apararkən onun əsas rəqibi Camuqanın sirlərini ona çatdırın iki sərkərdəni Çingiz xan öldürməyi əmr edir. Halbuki bu sirlərin nəticəsində o, əsas düşməninə qalib gələcək və vahid dövləti quracaqdı. Burada diqqət xarakterdəki naqışlıkdən gedir. Çingiz xan

haqlı idi, bu gün ən sadıq hökmədarını satan sabah onu da sata bilər.

Buna baxmayaraq, ümid hələ ölməyib, xalq hələ tükməyib. Qoca Kariyanın Xeyir xanın övladını gizlədə bilib və beləliklə, hələ gələcəyə ümid var. Çingiz Aytmatov yaradıcılığına xas olan mifizm süjet xəttində özünü büruzə verir. Belə ki, “Ağ gəmi” povestinin məğzini təşkil edən Ana maral əfsanəsində düşmənlər tərəfindən bir xalq qırılır. Yalnız ana maralın xilas etdiyi iki uşaq sayəsində xalq yenidən artıb-çoxalır. Yaxud “Qiyamət” romanında dünyanın sonu o zaman gəlir ki, əsərdə (beləliklə, həmin modeldə dün-yada) sonuncu oğlan uşağı və son xilasedici qurd öldürülür. Qoca Kariyanın Xeyir xanın oğlunu xilas etməsi Otrardakı xalqın gələcəyi üçün işiq, ümid rəmzidir. Çingiz Aytmatov yaradıcılığına xas olan keyfiyyət, yaradıcılıq aktının dünyada insan nəslinin məhvədən xilas etmək cəhdii kimi dərk olunması bu əsərdə özünü göstərir.

*Ölkələr, diyarlar döndürlər külə...
Yeddi əsr keçdi həmin zamandan,
İllərin köpüklü xırçın sularından.
Adını araşdırırdım sənin, Xeyir xan!
Ey mərd, ulu babam, duydum səsini,
Tarixlər yandıran od nəfəsini.
Bil, arzun ölmədi, sağ ol, ey babam,
Qurtulan oğlunla edir davam.
O məgrur qövmün övladıyam mən,
İlk duamdan bu günə qədər,
Mən sağamsa, sən də ölməmisən,
Zəfərlər qazandıq, fatehlər fatehisən.*

Nəhayət, sonda yazıçı Cinet daha qədimə, Hun dövrünə ekskurs edir. Qədim dövrdə Hunların çinlilər tərəfindən assimiliyasiya cəhdləri ilə bağlı müxtəlif tarixi faktlar, eyni zamanda əfsanə və rəvayətlər məlumdur. Qədim türk yazılı mətnlərində Tonyukukun hökmdarı Bilgə xaqana məsləhəti məlumdur. Göytürk tarixinin tədqiqatçısı Ahmet Taşagil Çin mənbələrinə istinadən yazır: “Türk sayca çox az idi, daha doğrusu, çinlilərin yüzdə biri qədər deyildilər. Buna baxmayaraq, çinlilər savaş meydanlarında məglub edilirdi. Sular və otlaqlar izlənilir, bir yerdə davamlı yerləşmirdilər. Ovçuluq önəmli peşə idi, dolayısı ilə praktik olaraq savaşa

hazırlıqlı olurdular. Gücleri çatanda hücum edib yağmalayır, çatmayanda isə qaçıb meşələrin, dağların arasında gizlənirdilər”.

Vəzir Tonyukuk türklərin oturaq həyata keçməsi ilə bağlı fikrinə qarşı çıxır və bildirir ki, bu halda onlar özlərindən qat-qat çox çinlilər arasında əriyib yox olacaqlar. Burada isə hökmətar Tanrıqut özü də bilmədən xəyanətin içindədir, çinlilərlə olan nikah və onlarla qohumluqları getdikcə milli özünəməxsusluqdan uzaqlaşdırılmış, yad təsirə salmışdır. Bu təsir getdikcə artmaqdadır. Tanrıqut isə bunun fərqində belə deyil. Hətta qayınatasının təklifi ilə çinli qadından olan oğlunu onun nəzarəti altında çinlə sərhəd olan əsas torpaqlara rəhbər təyin etməyə belə razılaşır. Günlərin bir günü onu Tanrıqut – ölkənin rəhbəri vəzifəsinə təyin edənlər onun qarşısında peydə olur, sanki qəfil yuxudan ayılır. Amma artıq gecdir və cəza mexanizmi işə düşmüştür.

“Sənə böyük bir məqam verdik, Tanrıqut. Fəqət sənin hunlara yaxşılıqdan çox pisliyin dəydi. Kim idik və indi kim olduq? Rəhbərliyinlə böyük Çinə hücum etdik, qalib gəldik. Amma görünür ki, işgal etmək məğlub etmək mənasını vermir. Hakim və qalib sayılsan da, darmadağın ola bilərsən. Çinlilər səni necə tələyə saldılar? Öncə Tanrıqutu tərifləməyə başladılar. Sonra ərməğanlar verib rüşvətə öyrətdilər. Sonra yavaş-yavaş bu ilanı (çinli qadın nəzərdə tutulur) yatağına saldılar. Xalq yerində deyib: “Qızıl mələyi də yoldan çıxarar”.

*Sən xalqı vətən sevgisindən, dilindən,
adətlərindən uzaqlaşdırın.
Sən xalqımızın tarixini, soyunu,
yurdunu unutdurdu.*

*Sən hunlarda olan mərdliyi, insanlığı,
vəfani tiükətdin.
Sən aslanı pişıya, qartalı sərçəya, ceyranı
eşşəyə, dahini miskinə çevirdin.*

Yazıcı bu məqamda da xilas yolunun bağlanmadığını, ümid işığının sönmədiyini göstərir. Tanrıqutun hunlu qadından olan oğlu Almas, əslində, canavarlar tərəfindən aparılmışdır. Sağ qalan oğlan övladı burada nəslin, yaxud bütövlükdə dünyadan xilasına ümidişlərin qaldığını göstərir.

Bədii ədəbiyyat ictimai statusu ilə xalqın yanında durur, onun dünəninin, bugünkü yaşamının və gələcək qayğılarının ifadəcisindən çevrilir. Həyat gerçekliyi ilə bədii nəsrin daxili qanuna uyğunluğunun (fiktivliyin) kəsişməsində yaranan başlıca ideyanın, yazıçı təfəkkürünün ifadəçisi kimi meydana çıxan bədii nümunə insanı düşünür, bəzən qayğılar aləminə qərq edir, onu bildiyi və bilmədiyi həqiqətlər haqqında düşünməyə vadar edir. “Sokrati anma gecəsi” pyesi iki xalqın: qazax və qırğız elinin dünəni, bu günü və gələcəyini tarixi nümunələrlə göstərən dram nümunəsidir. Əsərin müəllifləri Çingiz Aytmatov və Muxtar Şaxanov status etibarılı bu mövzunu, ideyanı ifadə edə biləcək iki bilgin, ziyalı insandır. Əsərdə tarixi sınaqlardan, tarix boyu baş verən olaylardan dərs almağı vacibliyi önə çəkilir.

Mehman HƏSƏN
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

Fərqanə MEHDİYEVANIN təqdimatında

1. Türk şairi Tofiq Fikrət deyirdi ki, mən qürbətdə deyiləm, qürbət mənim içimdədir. Siz necə düşünürsüz, qürbət hardadır?

2. Xaricdə yaşayan soydaşlarımız ən çox Azərbaycanla əlaqə yaratmaq istəyirlər, ancaq onların yaşadıqları ölkələrin ədəbi mühiti, mətbuatı və parlamenti ilə əlaqə yaratsalar, həm ölkəmiz, həm də onlar üçün faydalı olar. Siz bu barədə heç addım atmışınızmı?

3. Uzaqlar həmişə gözəl görünür. Azərbaycan ədəbi mühitinin uzaqdan necə göründüyü barədə nə deyə bilərsiz?

4. Son dövrə hansı ədəbi uğurlarınız var?

5. Yaşadığınız ölkənin ədəbi mühiti ilə Azərbaycanın ədəbi mühiti arasında fərq nədədir?

Ruslan DOST ƏLİ

(Qazaxistan)

Özümü təqdim etmək gərəksə, sadəcə Ruslan Dost Əli. 24 yaşım var. Qazaxıstanın Türküstən şəhərində, Əhməd Yasəvi adına Beynəlxalq Türk-Qazax Universitetində təhsil alıram.

1. Şairin içində qürbət olar də. Bir də şair içindəki qürbətlə gedib qürbətə düşürsə, bax, əsl tənhalıq onda baş verir. Qazaxıstanı bütünlükə qürbət də hesab eləmək olmaz. Ancaq dörd-beş min kilometrlik bir uzaqlığa da vətən deyəcək halımız yox. Necə deyərlər, vətəndən özgə hər yer qürbətdir. Qürbət insana öz ölkəsinə, mənsub olduğu millətə, içindən çıxdığı cəmiyyətə kənar-dan açıq-aydın baxmaq, orda baş verənləri daha

yaxşı müşahidə eləmək fürsəti verir. Əyər-əskikləri, çatışmazlıqları daha yaxşı görə bilmək, çıxdığın mühitlə düşdüyün mühit arasında müqayisə aparmaq imkanı yaradır. Ancaq ən yaxın dos-tun-qardaşın evində belə öz evindəki rahatlığı hiss edə bilmədiyin kimi, qurbətdə də, hətta bu qurbət dediyin dili bir, dini bir, qardaş dediyin ölkə olsa belə, öz vətənində olduğun kimi rahat ola bilmirsən. Ən adı şeylər belə əlcətməz olmağa başlayır və sən darıxdıqca onların qədrini bilməyə başlayırsan. Ağzının dadı da qaçırm. Bir-iki yanğılı şeir yazıb, sözünü dada gətirməyə çalışırsan, o da gah alınır, gah alınmır. Qurbət, içi olan adam üçün daha çətindir. Çünkü onsuz da öz ölkəndə 5-10 nəfər güclə tapirdin çay içməyə, söhbət eləməyə. İndi o 5-10 nəfər üçün elə hey burnunun ucu göynəyir. Deyirsən, kaş bir az pulum olaydı, gedib Sədi Məmmədovla bir çay içib, gələydim...

2. Qulu Ağsəs bir dəfə zarafatyana dedi, ta biz səni çap elədik, bəsdi. İndi də get, Qazaxıstanın “Jıldız”ı çap eləsin. Yəni burda da “Ulduz” jurnalı var. Şeirlərim qazax dilinə tərcümə edilib və bu журнада çap olunub. Bir-iki dəfə də universitetimizin qəzetində çap olunmuşam. Demək olar, hər il şeir müsabiqəsi keçirilir. Həmişə iştirak edirəm. Yer də tuturuq, azdan-çoxdan pul mükafatı da alırıq. Türküstan şəhəri haqqında bir məqalə yazmışam, onun da tərcüməsini yarımçıq qoymuşam. Boynuma alıram, belə işlərdə tənbələm. Bilirsiz, Qazaxıstan ərazi baxımından böyük ölkədir. Təkcə Çimkənd əyaləti Azərbaycanın ümumi ərazisindən böyükdir. Nəzərəalsaq ki, Qazaxıstan 13 əyalətdən ibarətdir, onda bu böyüklüyü hardasa təsəvvür eləmək olar. Türküstan Qazaxıstanın cənubunda yerləşir. Mərkəzdən də xeyli uzaqdır. Gedib-gəlmək olmur. Ona görə də yerli gənc yazarlarla o qədər də əlaqəm yoxdur. Türküstana da, görünür, Əhməd Yasəvidən sonra bir şair gəlib, o da mənəm...

3. İndi hayandan baxırsan-bax, Azərbaycan ədəbiyyatının ümumi mənzərəsi aydın deyil, bulanıqdır. Ümumiyyətcə, əhalinin bir qismi özünü siyasətçi kimi aparır, bir qismi tarixçi kimi, bir qismi də “hərşeyşünas”dır. Bütövlükdə isə hamı şairdir. İstənilən sahədə özünə şair deyən adam tapmaq mümkündür. Bu, o demək deyil ki, şair ancaq yazmalıdır və heç bir dövlət orqanında və

ya başqa yerdə işləyə bilməz. Yox! Deməyim o ki, hansısa şair deputat deyil, amma hansısa deputat şairdir...

Heç kim öz sahəsi üzrə fəaliyyət göstərmək istəmir. Heç kim şair doğulmadığını qəbul eləmək istəmir. Əvvəller ən səmimi, ən sadə insanlar ədəbiyyat adamları, şairlər hesab edildi, indi bu adamlar kütlənin inandıqları siyahısında ən axırıncı sıralarda qərarlaşır. Bütün bunlar da hamının şair olmaq istəməsi, şairlik xəstəliyinin nəticəsidir. Görmüşük, adam bir işi yaxşı görməyəndə utanar və ikinci dəfə o işi görməyə cəhd eləməz. İsa Sevər deyir: “Təkəbbür insandan daşa keçibdir”. Kaş, çox demirəm, bir balaca içimizdə sevgi olaydı və biz o sevgini, heç daşa demirəm, insanlara, bir-birimizə ötürə biləydik...

Bugünkü ədəbiyyatımızı 40-45 yaşlarından sonra meydana (yaradıcılığa yox ha, məhz meydana!) gələn xalalar, bibilər şəkilləndirməkdə. Yanmış yemək iyi verən şeirlərlə ruhumuzu zəhərləməkdə. Elə bil bu qadınlar Allaha inad yازırlar ki, bax, sən bizə istedad vermədin, amma biz yenə yazırıq. Elə bilirlər, şeir də yemək kimidir, sit olanda dəftərin üstünə bir az duz səpən kimidi düzələcək...

4. Əlavə dil biliklərim olmadığına görə dünya ədəbiyyatını, əsasən, öz dilimizdən, qismən Türkiyə mediasından izləmək kimi bir məcburiyyətim

var. Bızdə tərcümə işində problemlərin olduğunu və bu prosesin kifayət qədər ləng getdiyini xatırlatsaq, mənim müasir dünya ədəbiyyatından nə qədər məlumatlı olduğumu hardasa sıfirla birin arasında təyin etmək olar.

Fikrimcə, əsas mövzu deyil, onu necə yazmaqdı. Elə orijinallıq da budur. Hamının yazdığı mövzuda yazmaq, amma fərqli, özünəməxsus və yeni. Guya Ramiz Rövşəni poeziyanın zirvəsinə yalnız yeni mövzular qaldırıldı? Əlbəttə, yox! Yeni mövzularla yanaşı, köhnə mövzulara yeni poetik yanaşması. Məsələn, sevgi, mövzu olaraq köhnədir, həm də çox. Amma onu elə yazıb təqdim elemək olur ki, hamı yeni olaraq qəbul edir. Bunun üçün də istedadlı olmaq lazımdır. Dünyada sevgidən yazmayan şair yoxdu, o cümlədən bizdə. Məsələn, Əli Kərimin sevgi şeirlərini hamı sevir. Ata haqqında, yəqin, yüzlərlə şeir yazılib. Mənə görə, dünyanın ən gözəl ata şeirini iki şair yazıb. İkisi də bizimdir: Əli Kərim və İsa Sevər. Yəni mövzu, janr, forma – bunlar hamısı ikinci dərəcəli. Hərçənd, mənə görə şeir gələndə özü ilə formasını da gətirir və mövzunu da sən təyin elemirsən... Bəzən xarici görünüşü o qədər də xoşa gəlməyən insanın ürəyinə vurulmamaq olmur. Nədən və hansı janrda yazırsan-yaz, bizə yazı ver, şeir ver!

5. Açığı, hələ ki, romanlıq bir həyat yaşamamışam. Uzaqbaşı bir hekayə yazmaq olar. Onu da yazmağa artıq başlamışam. "Xəbər" adlı hekayəmin ilk cümləsini yox, elə ilk abzasını oxuyun:

"Əli hər artıq bir kilo yükə görə aviaşirkətin satış kassasına 5.50 manat rüsum ödəməli olacaqdı. Buna görə də işini ehtiyatlı tutur: yükü çamadana yiğir, daha sonra əl tərəzisi ilə çekir, normadan artıq olub-olmadığını yoxlayırı. Yük hər dəfə normadan ağır gələndə çamadani yenidən açır, ən vacib olan şeyləri saxlayır, az vacib olan şeyləri – hansı ki, onlarsız da keçinmək olardı – isə götürüb kənara qoymağa məcbur olurdu. Yenə də nədənsə bu norma düzəlmirdi ki, düzəlmirdi..."

* * *

pulu-parası olmur,
onçün arası olmur kənd balasının
yol boyu düzülmüş gözələrnən.

nə sözününən dönər, nə qılığı var,
qəribə bir doğmalığı var
daşnan öldürdüyü gölməçələrnən...

Ay oğul,
kənddə palçığa batırsan,
şəhərdə günah dizdəndi.
o qapqara,
çəlimsiz oğlan hara gedir-getsin,
bızdəndi!

Zalımın oğlu,
atamnan çox səhvərim döyüb məni,
onların əliyinən ağıllanmışam.
biletlər bahadı, cəhənnəmə ki,
şəhərdən çıxmagın bircə yolu var,
ölümlər ucuzdur, maraqlanmışam.

iş də qurtarib,
görməyə nə var ki, bircə yuxudu,
uşaqlar evində yaş da qurtarib,
hamının gözününən yetimlik yağır.
İlahı! deməyə bir az çəkinnəm,
heç kimə demərəm, sənin canına,
yanında iş olsa, məni də çağır!

...baş alıb gedirdim bir kəndirinən,
məni saxlamadı çəkil, ay bala.
göy üzü nə vaxtdı yaman tərpənir,
altında qalarsan, çəkil, ay bala.

* * *

tale var ki, dumanında dağ azır,
bayraq hazır, tabut hazır, ağ hazır:
ölüm elə bu vətəni hey yazır,
əsgər-əsgər cildləyir nə vaxtdı.

solan gördüm yaz gündənə gulları,
səngər içir o qırmızı gölləri.
göy üzünə açdığımız əlləri
Tanrı tutub kilidləyir nə vaxtdı.

sərhəd boyu dəmir-dəmir ağaclar,
heç nə demir, heç nə demir ağaclar,
neçə vaxtı çıçəkləmir ağaclar,
bizim torpaq şəhidləyir nə vaxtdı.

Yaşar SÜLEYMANLI

(Rusiya)

Süleymanov Yaşar Kərəm oğlu – 1980-ci ildə Ağcabədi şəhərində anadan olmuşam. İlk şerimi 10 yaşında yazmışam. Üç şeir və hekayə kitabının (“Bu da belə bir sevdadır” 2002, Bakı, “Məhəbbət Qalası” 2005, Bakı və “Salam Dəniz” 2006, Ankara) müəllifiyəm. Bir neçə şeirimə mahnilər bəstələnib. Hazırda Rusiya Federasiyasının Moskva şəhərində yaşayıram.

1. Yolum uzaq, könlüm qərib,
Yaşayıram həsrət dərib...
Röyalarda vətən görüb,
Qürbəti bax belə sevdim!..

Mənsə əksini deyərdim, harada olmağımdan asılı olmayaraq, vətən hər zaman mənim içimdədir. Qürbət nə qədər gözəl olsa da, günün nə qədər xoş keçsə də, yenə də adı qürbətdir, yenə də içində vətən adlı bir boşluq vardır...

2. Yaşadığım ölkənin ədəbi mühiti deyəndə əgər bizim yazar və şairləri nəzərdə tutursunuzsa, deyərdim ki, barmaqla sayılacaq qədər az sayda üzdə olan yazarlarımız var. Bizim burada bir

neçə ədəbiyyat cəmiyyətimiz var, onların da içərisində, deyərdim ki, ən fəalı mənim də üzvü olduğum “Şəhriyar Ədəbi-Mənəvi Cəmiyyəti”dir. Ancaq maddi baxımdan imkansız bir cəmiyyət olduğundan əli-qolu bağlı, fəaliyyəti məhdud bir insan təsiri bağışlayır bu cəmiyyətdə. Əvvələr tədbirlərdə fəal iştirak etsəm də, son illər, əsasən, uzaqlaşmağa çalışıram. Çünkü mənim təsəvvürümdə bir cəmiyyət yalnız tədbirlər, yubileylər keçirmək üçün deyil, üzv olan və ya olmayan yazarların təbliği və nəşrləri ilə məşğul olmalıdır. Təəssüf ki, dediyim kimi, maddi cəhətdən məhdud bir cəmiyyət olduğundan bütün bunlar hələ ki, arzu olaraq qalır.

3. Olduğum məkandan baxanda, düzü, burada yaşayan yazarlar üçün ədəbiyyatımızın mənzərəsi acınacaqlı görünür. Ən böyük problemlərimizdən biri olan tərcümə problemini həll edə bilmədiyimiz üçün yerli mətbuatda nəşr oluna bilmir, imzalarımızı rusdilli oxucu kütləsinə tanıda bilmirik. İndi təsəvvür edin, burada yaşayan bir yazar önce tərcüməçi tapıb öz vəsaiti hesabına yazdıqların rus dilinə tərcümə etdirməli, sonra yenə də öz vəsaiti hesabına kitab nəşr etdirməlidir ki, bu da çox baha başa gəldiyindən yazarlarımız bu yükün altına girmək istəmirler. Əgər tərcümə problemimiz həll olunsa, əminəm ki, imzalarımız rusdilli oxucular tərəfindən böyük rəğbətlə qarşılanar və bundan da ən böyük mənfəəti dövlətimiz görər. Çünkü ən azından Qarabağ həqiqətlərini rus oxucusuna çatdırıa bilərik.

4. Bu gün dünyada, əsasən, postmodernizmə müraciət olunur. Dünyanın hər yerində klassika sıxışdırılıb bir növ səradan çıxarılır. Özünüz də diqqət etsəniz, görərsiniz ki, hətta ölkəmizdə də klassik ruhda yazanlara bir növ dırnaqarası baxış formalışdır. Mən yazdığını hekayələrdə bu ikisinin arasında bir mövqe tutmağa çalışıram.

5. Öz həyatımdan roman yazsaydım, adın “Labirint” qoyardım və “O, gözüñi açanda bir labirintin içərisində olduğunu dərk edir və bura necə düşdüyüñü, hətta kim olduğunu belə xatırlaya bilmirdi” cümləsi ilə başlayardım. Çünkü özümü dərk etdiyim gündən bu günə qədər kim olduğumu, bu həyatda nə üçün var olduğumu dərk etməyə çalışıram. Bir sözlə, həyat adlı bu labirintdə özümü axtarıram.

KİMSƏSİZLƏR ÜÇÜN EV

Yenə də qış idi, yenə də zəhərə qalmış şaxta qılınc kimi kəsirdi. Bütün uşaqların sevinci olan qar onun ən böyük kədəri idi.

Kim idi, nəçi idi, heç özü də bilmirdi. Neçə yaşında olduğunu belə bilmirdi. 17 idi, yoxsa 18, bəlkə də, 16 idi onun yaşı. Gözünü açandan, özünü tanıyandan özü kimi kimsəsiz küçələr sahib durmuşdu ona. Yaxşı ki, ən vəfalı dostu – Yumac adı verdiyi iti variydi yanında. Yumac bu şaxtalı gecələrdə onu yalnız buraxmaz, ona qıslaraq soyuqdan donmuş bədənini isidərdi. İtinə belə qəribə ad qoymağının səbəbi onun kimi kimsəsiz olan bu itin yun yumağına bənzəməsi idi. Uzun və ipək kimi yumşaq tükləri vardı Yumacın.

Yumac onun həm dostu, həm yol yoldaşı, həm də dərd ortağı idi. Soyuq gecələrdə onun yorğanı idi, qaranlıq gecələrdə həyanı idi. Bir sözlə, hər şeyi idi onun Yumac.

Bu gecə də Yumaca qıslımış, soyuqdan donmamaq üçün onun yumşaq tüklü bədəninə sığınmışdı. O, soyuqdan əsən əlləri ilə Yumacı sığalayıb ara-sıra piçildiyirdi: “Nə yaxşı ki, varsan, nə yaxşı ki, belə vəfalısan”.

Əslində, onun bu “vəfa” sözündən acığını gəlirdi. Çünkü doğulandan bu günəcən hər kəs – onu dünyaya gətirib küçələrə atan ata-anası, ondan üz döndərən qohum-əqrabası, hər gün acılar yaşadan həyat heç vəfa göstərməmişdi ona. Hər gün əyinlərində isti paltar olan, ata-anasının əlin-dən tutub şən gülüslərlə yanından keçən uşaqlara həsədlə baxardı, yaşaya bilmədiyi uşaqlığına – sevgiyə, şəfqətə həsrət qalmış uşaqlığına üzülərdi. Niyə əskikdi o uşaqlardan? Niyə həyat ona qarşı belə amansız idi? Hansı etmədiyi günahın cəzasını çəkirdi? Bu sualları gündə yüz dəfə özü özünə verər, amma bir cavab tapa bilməzdi.

Bu gün çox soyuq idi. Bir tərəfdən də külək şaxtanı daha da amansız edirdi. Üzünə çırpılan qar dənələri soyuqdan göyərmiş ağız-burnunu göynədirdi. Nifrat edirdi qışa. Bütün uşaqlara sevinc bəxş edən qar gözünün düşməni idi. Yumaca daha da möhkəm sarılıb öz-özünə mızıldandı:

– Səhər açılsın, axtarib isti bir yer tapmaq lazımdır. Yoxsa bu qış bizim axırımıza çıxacaq.

Hə, nə deyirsən, Yumac, səhər ilk işimiz bu olsun?

Onsuz da veyil-veyil küçələrdə dolaşmaqdan başqa bir iş gəlmirdi onun əlindən. Gündüzləri tək məşğulliyəti Yumaca birgə zibilliklərdə yemək və cir-cindir parçaları axtarmaq idi. Bir də onun kimi evsiz-əsiksiz olan, hər zaman tində əyləşib dilənən qoca dilənciyələ dərdləşməsi idi onun işi. Qoca dilənci həyat müəllimi idi. İlahi, bu qoca nələr bilmirdi ki? Ona oxuyub-yazmayı da qoca dilənci öyrətmüşdi elə. Xəstələnəndə qeydinə qalan, dilənərək yiğdiyi qəpik-quruşa ona dərman alan da bu qoca dilənci olmuşdu.

Qocanın hər həftə qəzetə baxıb, nəyi isə yoxlamağı, sonra isə «lənətə gələsiniz» deyib deyinməsi onu çox maraqlandırmışdı. Bir gün dözməyib soruşmuşdu:

– O qəzətdə nəyə baxıb əsəbiləşirsiniz belə?

Qoca əlindəki əzilmiş lotereya biletini ayağının altına ataraq “Bir ümid gəzirəm”, – demişdi ona. Sonra “Düz 25 ildir, hər həftə lotereya alıram, amma heç vaxt bəxtimə bir şey düşmür, heç bəxtim olsaydı, bu günlərdə də olmazdım”, – deyə deyinmişdi qoca.

O, qocaya baxıb bic-bic gülərək “Birdən böyük udusu udsanız, o pulları nə edəcəksiniz?” – deyə qoca ilə zarafat etmişdi. Qoca gözləri dolaraq, “Kimsəsizlər üçün ev alardım o pul ilə”, – demişdi. Qocanın bu sözü elə bil başına güllə kimi dəymışdı, qırıq üzəyini bir daha yüz yerə parçalamişdi. Bu sözü, yəqin ki, ömrünün sonuna qədər unuda bilməyəcəkdi.

İndi niyə xatırlamışdı qocanı, heç özü də bilmədi. Sonra düşündü ki, sadəcə, o yazığın bu soyuqda neylədiyini bilmək istəyir. Yumacı sığallaşaraq “Səhər açılsın, gedib qocaya baş çəkərik”, – dedi.

Yumac narazı səslə könülsüz, astaca hürdü. Elə bil “bəsdir, daha yat” deyirdi ona.

Səhər açılan kimi Yumacı sığallayıb “Qalx, tənbəl, gedək yemək axtaraq, bu qədər yatmaq bəsdir”, – deyib ayağa qalxdı. Yumac da gərnəşərək onun ardınca könülsüz-könülsüz gəlməyə başladı. Yenə qocanı xatırladı nədənsə.

“Gəl, Yumac, qocaya baş çəkək, sonra yemək axtarmağa gedərik”, – deyib istiqamətin dəyişdi.

Qoca həmişəki yerində – tində qıslılıq yatmışdı. Yaxınlaşış səslədi. Səs gəlmədi. Bir qədər sonra

yenə qocanı səslədi. Yenə cavab gəlmədi. “Nə möhkəm yatıb bu” – deyib yaxınlaşdı və əli ilə silkələdi qocanı. Qocanın cansız bədəni üstünə aşanda istər-istəməz geriyə addım atdı və səndələyib yixildi. Bir müddət yixildiği yerdə tərpənməyərək gözlərini göyə dikdi. Başını qaldıranda Yumacın qocanın üz-gözünü yaladığını gördü. Qalxıb qocaya yaxınlaşdı. Qocanın üzündə acı bir təbəssüm vardı. Yazıq gecə donaraq ölmüşdü. Sağ əlinin içində nəyi isə möhkəm-möhkəm sıxmışdı. Diqqətlə qocanın əlinə baxdı. Lotereya biletinin ucu görsənirdi. Qocanın əlini birtəhər açaraq biletə baxdı. Bütün rəqəmlər tək idi: 3, 11, 9, 1, 5, 13.

O öz-özünə donquldandı ki, onsuz da həyatımız nəhs gətirib, burda da hamısı nəhs rəqəmlərdir! Sonra lotereya biletini qatlayıb cibinə qoydu. Qocanın açıq qalmış gözlərini əli ilə qapadı və “Ümid edirəm, getdiyin yerdə rahatsan” dedi.

Bələdiyyə işçiləri qocanın meyidini aparıb kimsəsizlər məzarlığında dəfn elədilər. Məzarın başında Yumacla ondan başqa heç kim yox idi. O, qocanın məzarına baxaraq öz-özünə düşündü: “İlahi, necə də dəhşətdir, kimsəsiz yaşıdı, öləndə də kimsəsiz öldü”.

Sonra üzünü göyə qaldıraraq “Axi bizim günahımız nədir, niyə kimlərsə isti evlərində, isti yataqlarında yatarkən, isti və dadlı yeməklərlə qarınlarını doyurub ailəsi ilə xoşbəxt və qayğısız yaşayarkən mənim kimilər də küçələrdə ac-yalavac, bir tikə çörəyə möhtac qalır?! Niyə, olmazdım ki, bütün yaratıqların bərabər olardı? Hamının isti evi, yeməyə yeməyi, ətrafında sevənləri olsa, hamı insan kimi yaşasa, daha ədalətli olmazdım?! Nədən, İlahi, nədən?!?” – deyib, bəlkə də, həyatında ilk dəfə göylərə üşyan elədi.

Bir neçə gün kecmişdi qocanın ölümündən. Elə bil qocadan sonra küçə boşalmış, yetim qalmışdı. Elə bil dünyada Yumacla ondan başqa ayrı bir canlı qalmamışdı. Özünü daha da kimsəsiz, daha da tək hiss edirdi. Bu dünyadakı sonuncu insan idi onunçün o qoca. Artıq o da yox idi. Yer üzündəki milyardlarla laqeyd insanın varlığı və ya yoxluğu onun üçün bir əhəmiyyət kəsb etmir-di. Qocanın ölməsi ilə bütün insanlıq ölmüşdü onun üçün.

Əlini cibinə salıb lotereya biletini çıxardı. O üzünə, bu üzünə çevirib bir qədər baxdı. Rəqəmlər dodaqaltı mızıldandı:

– Barı seçəndə elə bilet seçərdi ki, heç olmasa bir cüt rəqəmi də olardı.

Oyunun keçirilmə tarixinə baxdı. Üç gün əvvəl olub oyun. Qocanın öldüyü gecənin səhəri. Düşündü ki, yazıq qoca ölməsəydi, yenə alıb qəzeti baxacaqdı, yenə əsəbiləşəcəkdi.

Sonra ciblərini eşələdi.

Cibindən çıxardığı xırda qəpikləri saymağa başladı. Qəzet almağa bəs edirdi.

“Gedək, Yumac, gedək”, – deyə itini səslədi. Qəzet köşkünə yaxınlaşış xırda pulları dəmir qabın içini tökdü. «Mənə bu həftə oynanmış lotereya biletini yoxlamaq üçün qəzet verin», – dedi. Qəzeti əlinə alıb bükdü və “Gedək, Yumac”, – deyib, yenə itini səslədi. Qocanın diləndiyi yerə çatanda ayaq saxladı. Bir müddət qoca üçün həmişə kətili əvəz edən daşa baxdı. Sonra keçib daşın üstündə oturdu və qəzeti vərəqlədi. Cibindən bilet çixardıb rəqəmləri yoxlamağa başladı. Öncə böyük uduşu udan biletin nömrələrinə baxdı. 3, 11, 9, 1, 5 və 13. Gözlərinə inanmadı. Gözlərini əlləri ilə ovuşturub üzünə bir-iki sillə vurdu, bir də baxdı. 3, 11, 9, 1, 5, 13.

Bu ki möcüzəydi!!! Və sevincindən səsi gəldikcə qışkırmaga başladı. Onun bu qəfil çıçırtısından diksənən Yumac kənarə atıldı və istər-istəməz hürməyə başladı. O, Yumacın boynunu qucaqlayıb göz yaşları içində “Böyük uduşu biz qazandıq”, – deyib yenə də səsi gəldikcə çıçırdı. Nə olduğunu anlaya bilməyən Yumac təccübü baxışlarla ona baxıb zingildədi.

Sonra qəzətə baxıb bir də yoxladı. Təkrar bir də yoxladı. Yox, yanılmamışdı, qocanın aldığı bilet böyük uduşu qazanmışdı. Üzünü göylərə tutub yenə çıçırdı:

– Ey qoca, eşidirsən məni?! Sən böyük uduşu qazanmışan!

Sonra da piçildədi: “25 il gözlədin, bir gün daha gözləyə bilməzdinmi?”

* * *

Budur, o artıq studiyadır, həm də canlı yımıla hamı seyr edirdi onu. Təşkilatçılarından heç vaxt yanından ayırmadığı itini də studiyaya buraxmalarını xahiş etmişdi. Yumac da onunla birgə idi. Ayağının altında uzanıb maraqla ətrafa, adamlara baxırdı. Ömrü boyu onu görməyən, ona laqeyd olan adamlar indi ona qibtə ilə baxırdılar.

Aparıcı əl işarəsi ilə verilişin başladığını bildirdi. Ona ünvanlanan ilk sual bu oldu: Adın nədir? O, bir qədər düşündü, illər boyu bu sualı ona verən olmamışdı axı. “Adım Ümiddir”, – dedi. Aparıcı ikinci suali verdi: Özün haqda nə deyə bilərsən, Ümid? Yenə bir qədər düşündü və Yumacı sığallayıb “Heç nə deyə bilmərəm” dedi. Aparıcı təəccübə “Niyə” deyə yenə sual etdi. “Çünki hər evsiz, kimsəsiz, küçələrdə yaşayan biri kimi, mənim də nə dünənim, nə bugünüüm, nə də sabahım var”, – dedi. Sonra göz yaşlarını saxlaya bilməyib hönkürdü. Aparıcı onu bir az sakitləşdirib yenidən bir neçə sərsəm sual verdi.

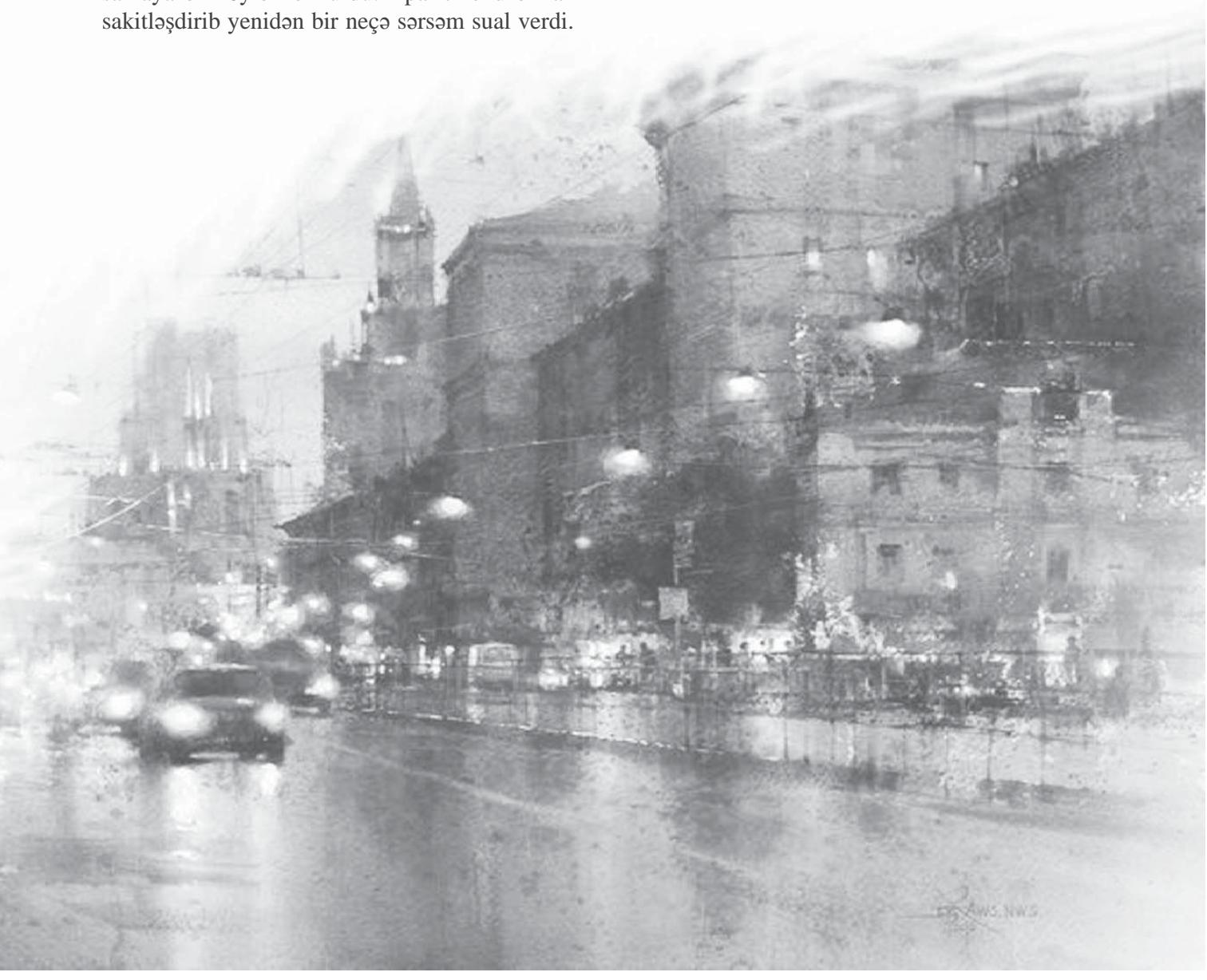
Ətrafindakı insanlar onu sıxırdı. Bütün gözlər qibtə ilə ona dikilmişdi. Özünü illər boyu heç bu qədər yalnız hiss eləməmişdi. Aparıcının verdiyi suallar, könülsüz verdiyi cavabları, yerdə yüksələn alqış səsləri – hər şey sıxırdı onu. Aparıcı yenə sual verdi. “Ümid, sonda sənə bir sualım var. Böyük uduşu sən qazandın, bildiyimiz qədər də, heç vaxt pulun olmayıb. İndi milyonlara sahibsən, bu pullarla ilk növbədə nə edəcəksən?” O bir qədər düşündü. Bütün həyatı bir anda gəlib gözlərinin önündən keçdi. Çəkdiyi əzablar, gördüyü zümlər bir daha ruhunu sizlatdı və qoca dilənçi gəlib gözlərinin önündə dayandı.

Aparıcı yenə sualını təkrar elədi:

– Uduşdan qazandığın pullarla ilk növbədə nə alacaqsan?

O, gözlərini ona tərəf yönəlmış kameralaya zilləyib, elə bil bütün insanların gözlərinin içində baxırmış kimi baxdı və piçildədi:

– Kimsəsizlər üçün ev...

SEVGİ NAĞILI

Deyirdilər, dünyanın axırıdır. Günəş sönəcək, deyirdilər. Əlbəttə, əgər günəş sönsə... işıqsız nə həyat.

Adamlarsa bunun, deyəsən, o qədər də fərqində deyildi, hamı öz işindəydi. Həm də ki, bu, “ölüncə yaşayaq” prinsipi də deyildi. Maraqqarışiq həyəcan bir qaynarlıq gətirmişdi bəşər övladının həyatına. Uşaqlı-böyüklü, cavamlı-qocalı hamı gözləyirdi: “Axı nə olacaq? Necə olacaq? Yox, bu ola bilməz!”

Uşaqlar sarı-narınçı günəş şəkilləri çəkir, gözləri böyük-böyükə böyüklərin dediklərini təkrar edirdilər: “Deyirlər, günəş sönəcək!”, “Yox, yana-yana yerə düşəcək!”, “Oy daa!”

Bir ayağı burda, bir ayağı haqq dünyasında olan qocalar da təlaş içindəydi, əsalarına söykənib durur, piçiltiyə uca göylərə dua-səna göndərirdilər, baxmağa isə qorxurdular.

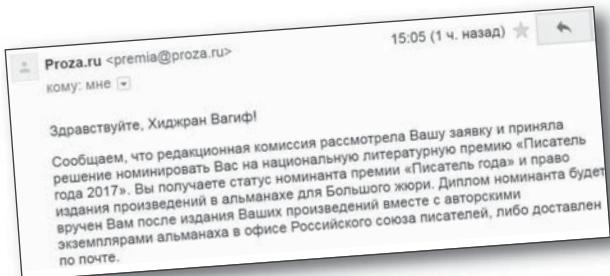
Alımlər durmadan tədqiqatlar aparır, elmi laboratoriyalar həftənin yeddi gününü, sutkanın 24 saatını fasiləsiz işləyirdilər. Axı burda daha çox şəxsi mənafə vardi. Günəşin Yerə yaxınlaşması hamı üçün, ümumilikdə yerlilər üçün ciddi təhlükə idi. Doğrudanmı elm bunun qarşısında aciz qalacaq?

Adamlar qabaqlayıcı tədbirlər görürdü. Yerin altında qazmalar qazır, bu qazmalara ehtiyat ərzaq məhsulları daşıyırdılar. Zavodlar gecə-gündüz əleyhqaz istehsal edirdi.

Təkcə gənclər – hər şeyə gəncliyin, sevginin və gözəlliyyin gözü ilə baxan gənclər narahat

Hicran HÜSEYNOVA

Yazıcı-publisist, “Ulduz” jurnalının şöbə redaktoru Hicran Hüseynovanın proza.ru saytına yolladığı “Sevgi nağılı” adlı hekayə-pritça müsnisflərin diqqətini cəlb edib.

deyildi. Hər şey gözəl idi onlar üçün. Dünya sevgi dünyasıydı. Və bu dünyanın çəhrayı buludları, quşları, dağları, dərələri kimi, son günlərini yaşamaqda olan sarı-qızılı günəşi də sevgi libaslıydı.

Oğlanlar min il əvvəlin oğlanları idi – qızıl telli, qızlar min il əvvəlin qızları idi – qızıl hörüklü. Günəşdən yaranmışdı bütün qızılı rənglər, ancaq indi onun şəfəqləri iliq məhəbbət yox, radiasiya saçındı. Gənclər, əlbəttə, bu fərqi hiss etmirdi.

Yanımdakı tək skamyada bir cüt göyərcintək oturmuş sevgililərə baxdım. Min il əvvəlin qızıl telli oğlanı min il əvvəlin qızıl hörüklü qızına min ildən qalma misraları piçıldayırdı: “Günəşti hədiyyə edirəm sənə...”

Elə bu an qaçaqaç düşdü; nəfəsi dayanan kim, ürəyi partlayan kim. “Yandım” deyə qazmalara qaçanlar doğmalarını, yaxınlarını haraylayırdı. Qızıl hörüklü qızı da çox çağırıldılar, eşitmədi, görmədi, sevgi örtmüşü gözlərini, qulaqlarını. Təkcə əlləri tərpənirdi, təndirə düşmüş kimi çırpınan vücudu əllərini günəşə, aşiqinin ona olan hədiyyəsinə sarı uzatmışdı.

Elə ilk yanın da əlləri oldu. Sonra gözləri, qızılı saçları, daha sonra...

Bir azdan hər şey qaranlığa qərq oldu və qapqara qaranlıqda daha heç nə görünmürdü, nə tək skamyaya, nə də tək skamyada günəşti qarşılamaq əzabını tək yaşıyan qızın yanına külə dönmüş ruhu...

Sərvər KAMRANLI

ÜŞÜYÜR QUCAQSIZ QALAN ŞƏKİLLƏR

Qızılgül, bənövşə məst etmir məni,
Oxşamır telinin, gülüm, ətrinə.
Bilsəm ki, yuxuda görüşəcəyik,
Gündüz də yataram sənin xətrinə!

...Pəncərəm öndən qışlayır həsrət,
Sənli xəyallarım donur otaqda.
Üşüyür qucaqsız qalan şəkillər,
Üşüyür sahibsiz qalan yataq da...

Bu sazaq adamlar, soyuq adamlar
Bürüyüb yamanca yerdə hər yanı.
Sevib-sevilənlər yaxşı yanırlar,
Gəl sevək, isinsin dünyanın canı...

ASILIB QALMIŞAM DƏRD YAXASINDAN...

Soyuqluğu necə yaman üzüdür,
Ağladır ruhumu, ağladır, Allah!
Atıb ev-eşiyin o qız gedəndən
Bağlıdır qapısı, bağlıdır, Allah!

Asılıb qalmışam dərd yaxasından,
Özüm də özümə qənim olmuşam.
Hardadı bəxt yazan... tapıb soruşun,
Görün, bu taleyi ondan almışam?

İçimdə oxunmur eşqin nəğməsi,
Yox olub könlümdən sevgili çağlar.
Gəl, qayıt evinə, ay ev iyəsi!
Nə qədər evinin divarı ağlar...

DOĞULANDAN SONRA...

...Əvvəl dörd əllə yapışarsan yerdən,
Sonra yavaş-yavaş böyüyərsən.
Təmahkar olarsan –
Təkcə yerlə gözün doymaz.
...ayaq açarsan,
qalxarsan ayağa,
boylanarsan göylərə...
Ayaqlarınla yerdən tutub,
əllərinlə göydən tutmaq istəyərsən...
Eşqə düşərsən.
Gah yerdəkilərə sevdiyini deyərsən,
gah da ki, göydəkilərə...
Tapdaladığın torpağı sevərsən,

...dünyanın belində fırlanarsan bir oxun
ətrafında.
Günəşə çatmaq üçün hərəkətin sürətlənməsini
istəyərsən,
Arzuların qanad açmaz.
Hərəkətin bərabərliyindən dəyişməz aradakı
məsafələr,
Yorularsan.
Düşmək istəyərsən dünyanın belindən,
Fırlandığından düşə bilməzsən.
Sonra bütün canlı və cansızların da dünyanın
belində olduğunu dərk edib,
təskinlik verərsən özünə.
Hətta lağ edərsən dünyaya:
“Dünya, sanma firladırsan hey məni,
Hünərin var dövr eyləmə, fırlanım!
...Nəhayət, bir gün gələr –
Gözləmədiyin anda hansısa bir varlıq alar səni
dünyanın belindən.
Bir vaxtkı arzuların gerçek olar,
O zaman sevindiyindən bölünərsən iki yerə,
yerlər özünün olar, göylər ruhunun.

YUXUMA BİR GÖZƏL GİRƏNDƏN BƏRİ

Yaman uşaqlaşıb, tənbəlləşmişəm,
Ta heç kim tanımır bu gənc qoçağı.
Yuxuma bir gözəl girəndən bəri
Yuxudan qalxıram günorta çağı.

Yuxuda görürəm bizdən danışır
Daha gizli-gizli günəş də, ay da.
Bir dəli adamın kənd ürəyində
Sevgi yaşayırmış bir ölkə boyda.

Bu ömrün içində kaş neçə-neçə,
“Sabah” dediyimiz “yox” u da tapaqlar...
Bizim sevgimizi ölüm tapmaya,
Tapsa da, tapsa da, yuxuda tapa.

NECƏ DƏ GÖZƏLMİŞ ÖLÜM...

Necə də gözəlmüş ölüm,
Ay qız, dərdindən ölürem!
Səni sevən ürəyimin
daha əlində ölürem.

Yenə düşmüsən yadına,
Yenə darıxmağım gəlir.
Sözüm ağızımda can verir,
Sözüm dilimə bələnir.

Bezdim yerdə darıxmaqdən,
Gedim göylərə, darıxım.
Yolları geyim gözümə,
Baxım köylərə, darıxım.

GÖZLƏRİM AYAQ AÇIB...

Ayaq açıb gözlərim,
düşüb sənin dalınca.
Göz yaşları adını
axşam yazır balınca.

Həsrətindən ürəyim,
dönüb dərd otağına.
Kədər məni aparıb
salıb qəm yatağına.

ŞƏHİD ANALARI HAQQINDA...

Əzab yorğan əvəzi
bürümüş məni, boğur.
Günü-gündən əzabım
yeni bir əzab doğur.

...Bu gözlərim, ay Allah,
yaman gəzəyən olub.
Çıxbı evindən, vallah,
qayıtmır, yolda qalıb...

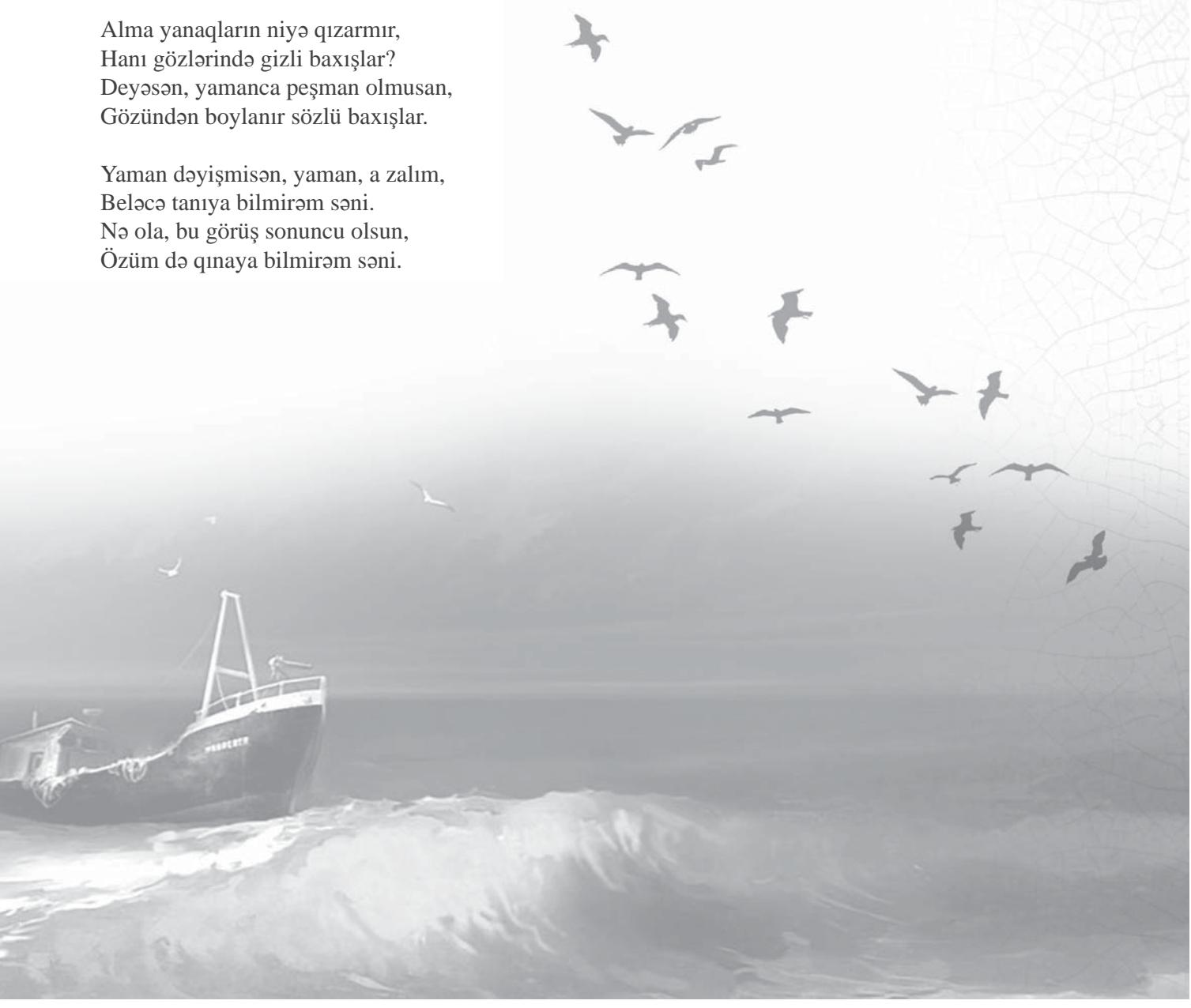
DAHA VARLIĞIN DA MƏNİ ÜŞÜDÜR

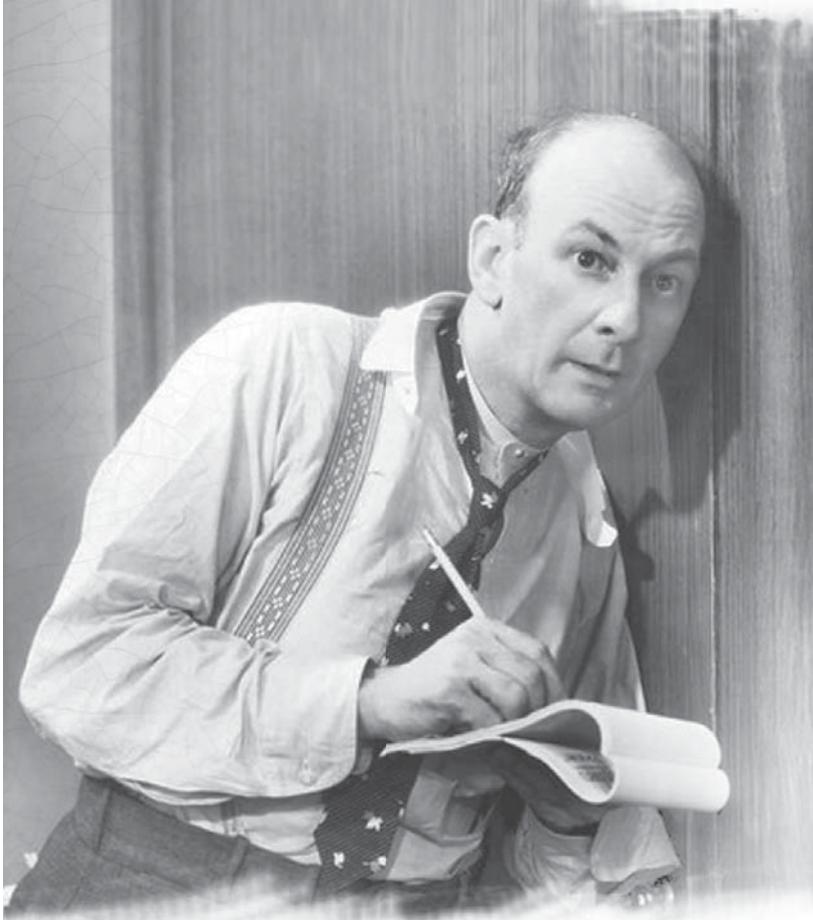
Daha varlığın da məni üzüdür,
Daha buz bağlayıb əlində əlim.
Bir vaxt danışardı baxışlarımız,
İndi o baxışlar laldı, gözəlim.

Alma yanaqların niyə qızarmır,
Hani gözlərində gizli baxışlar?
Deyəsən, yamanca peşman olmusan,
Gözündən boylanır sözlü baxışlar.

Yaman dəyişmişən, yaman, a zalim,
Beləcə tanıya bilmirəm səni.
Nə ola, bu görüş sonuncu olsun,
Özüm də qınaya bilmirəm səni.

Onlar cümlələrdəki bütün durğu işarələrini
göz yaşları ilə qoyarlar.
Şəhid övladlarından xatirə qalan əsgər paltarları
ilə
qurudarlar göz yaşlarını.
Çox zaman danışmazlar, susarlar.
Susqunluqları adamın qulağını batırar.
Baxışlarından boylanar dərdləri,
nələr çəkdikləri...
Övlad acısı qamətlərini büksə də,
saçlarına vaxtsız dən,
sifətlərinə vaxtsız qırışlar salsa da,
əyilməzlər, sınmazlar.
Başlarını dik tutmağa çalışarlar,
balalarının ucaltdığı üçrəngli bayraqımız kimi ...

– Polyak şairi, filosof, satirik yazıçı və aforizmin böyük ustası.

Bir vaxtlar Avstriya-Macarıstan imperiyası tərkibindəki Qalitsiyanın iri mədəniyyət mərkəzi olmuş Lvovda dünyaya göz açdı. Və daşqından bu yana dünyani ancaq qanla yuyulan gördü... Polyak, avstriyalı və yəhudi qarışqlı olmayı həyatı boyunca onun mənəvi aləminin təkamülü və şəxsiyyətinin təşəkkülündə öz izini qoyub, parlaq bədii təfəkküründəki bəzən ahəngdarlıq, bəzən də ağrı-əzab, işgəncə dolu ziddiyyətlərə meydan vermişdi.

Birinci nəşri 1957-ci ildə gerçəkləşən "Dağıniq düşüncələr" i ona böyük ad-sən qazandırdı. Adı "dağıniq" idi, əslində, özüylə bir ayrı intellektual formasiya yaratmışdı. Həqiqətən, dünyanın ən nizamlı fikirləri toplanıb orada. Hamısı bilgi yüklü, hamısı da bomboz həqiqətlə zəngin... Cild-cild kitablardan alına biləcək qədər dərin hikmət dolu həmin aforizmlər həm də "asanca yadda qalan həqiqətlər" idi... Kitab uzun müddət Qərbə bestsellerlər siyahısında ilk sırada yer aldı. Ondan sətirlər ən yüksək siyasi tribunalardan belə dəfələrcə səsləndi.

Stanislav Yeji LETS

(06.03.1909–07.05.1966)

ƏSRİN AFORİZM USTASI

Ölümündən bir az əvvəl yazmışdı: "Mən yaradıcılığımla dünyani qavramaq istəyirdim". Bu istəyinin çin olmağının nəticəsidir, yəqin, yazdıqlarını oxuduqca səni özündən alıb özünə doğru aparan yolda həyatı anlamağa, varlığı dərkə elə bil addım-addım yaxınlaşırsan.

...Bir yol oxucusundan məktub alıbmış: "Sizin aforizmləri anlamaq üçün dərin mütaliəli olmaq gərək". Cavabında yazıbdı: "Əlbəttə!"... İkisi də haqqılıydı, əlbət. Letsi oxuyub dərk etmək üçün nələri bilmək gərəkmış, nələri?!.

Lets (öz sözləriylə deyəndə):

- azadlıq məfkurəsinə əsir düşmüşdü;
- azadlıq nəgməsini başqasının çaldığı havaya oxumağın da mümkünluğunə inanmırıdı;
- başqalarının idealını əllərindən alan kəslərin idealının olduğunu şübhə edirdi;
- bir xalqın nəyə güldüyüni desən, sənə həmin xalqın hansı yolda qan axıtmağa hazır olduğunu söyləməyə hazır idi;
- qar uçqununa görə bir qar dənəciyinin belə özünü təqsirli bilmədiyini bilirdi;
- bilirdi ki, cırtdanlarla ünsiyyət bel sütununu əyir;

– zülmətləri tonqallarla belə yarmağın mümkün olmayacağı bilirdi;
 – bir belə sürü içində bəxtiyar çoban olmağın çətinliyini gözünüñ öniñə almışdı;
 – göründü ki, arxa ayaqları üstə dikələndən bəri insan heç cür tarazlığa nail ola bilmir. Ona görə deyirdi: “İnsan ol! Meymunlar artıq bunun öhdəsindən gəlib”;
 – amma yenə öz xəbərdarlığını edirdi: “Unutmayın – insanın seçimi yoxdur; o, insan olmalıdır!”;
 – savadsızlığı savadsızların ləğv eləməyindən ehtiyatlanırı;
 – fikrin hakimiyyətin əli yetməyəcək qədər dərin olmağını istəyirdi;
 – uzaqlığın hələ həsrətin, kədərin güciylə ölçüldüyü vaxtların övladıydı;
 – həqiqətə baş endirməzdən əvvəl o həqiqəti dərk etməyin gərkilikliliyinə əmin idi;
 – özünün bir tək “İnsanın tanrılaşdırılmağı Tanrıının insanlaşdırılmasına yol açdı” cümləsinə prometeyçi zehniyyətin dörd yüz illik uzun-uzadı tarixinin xülasəsini necə ustalıqla siğdirmişdi;
 – “boş, mənasız şeylərin insanlar arasında ünsiyyət vasitəsi olmayı kimi son dərəcə maraqlı hadisənin şahidi” tək göründü ki, elə bizim mənasızlığımızdır dünyani mənasız edən;
 – zamanın bağlarının qırıldığı və insanlığa xəbərdarlıqlarla dolu XX əsrə qalmamaq üçün düşünüb tezcənə, bəlkə, zamanın bir başqa cürə hesablanmasıñ xəyalını qururdu;
 – Adəm övladına “yamyamlığın süqutu”nun müjdəsini belə verirdi: “bax, artıq diksinir insan insandan”;
 – istəmirdi heyvanlar bu adamyeyənlərə etibar eləsin;
 – hamının bir-birinin ətini didişdirməyini zövqsüzlüklerinə bağlamışdı;
 – insanın insanlararası bu uzaqlığı nə zaman dəfə edəcəyi onu daim düşündürdü;
 – insanların tənhalıqlarını körpü yerinə divar tikmələrinə bağlayırdı;
 – ədalətin hər zaman öz tərəfində olmalı olduğuna da varlığı qədər əmin idi;
 – yazırkı ki, ünsiyyət vasitələrinin bir belə sürətlənməyinə baxma, hədəflərimizə daha yavaş çatırıq;

– deyirdi $E=mc^2$ tənliyini [*Eynşteynin nisbilik nəzəriyyəsi*] görəndə adam öz çərənçiliyindən xəcalət çəkir;
 – bir də deyirdi, əhalinin həddən artıq sıxlığı ona gətirib çıxardı ki, bir adamda neçə adam yaşayır...
 – məntiqdən isə yalnız müdriklik səmtinə geri çəkilməyə dəvət edirdi;
 – çox bulaqdan su içmişdi və əbədiyyən susuz idi;
 – özünə o qədər qalib gəlmışdı ki, yenilməzliyindən cana doymuşdu;
 – daha mühüm işləri vardı – ölümlə məşğul idi;
 – o fikri ölməz sayırdı ki, daim yenidən doğula;
 – təsəvvürünə gətirmirdi ki, dünyanın axırı həqiqətin təntənəsindən əvvəl gələ;
 – və əmin idi ki, yalanlarla yaşıyan həqiqətlə də yaşar...

Letsdən ötrü “mövcud olmaq deyil, “düşünmək, düşünmək, düşünmək” vardi... “Fikir, düşüncə” onun dilinin ən işlək sözlərindəndi. Düşünmək ona imkan vermirdi hamı kimi yaşıaya...

Həqiqət təşnəli Lets, beləcə, dərin mənalı hikmətamız fikirlərin bənzərsiz örnəklərini yaratdı. Əslində, o örnəklərdə ədəbi sənət növü və fəlsəfi məzmunlu bədii şəkil kimi aforizmin büsbütün yeni həyat qazandığını görmək mümkündür. Hər birində həm satira, həm şeiriyyət, həm də bir kinayə var... Az qala, hamısı da daim hüzn içində, dərin düşüncəlidir, mənaları sıyrıdırır, özü də gur işıq saçaraq... “Mənasız ömrü sürməyin – nəfəs dərmədən düşünməyin” dərin izləri var hər birində. Alın yazısı təki bu “özüylə söhbatlər” əsl poeziyadan heç seçilmir. Qısa-qısa anlatdıqları hikmətlərin isə kökü qədimlərə söykənən gerçəklərdir. İnsan oğlunun bütün zamanlarda yolunu işıqlandıran o hikmətlər, necə deyərlər, indi üçün “elə köhnə şeylərdir ki, bəşəriyyət onları artıq unudub”...

Cəlal MƏMMƏDOV

LETS deyirdi...

O yazıçılar ən asan satılır ki, kitablarını
kimsə almır.

Sözlərin heç bir anlam ifadə etmədiyi dövrdə
ikimənalı olmaq çətindir.

Zamanın fəciliyi çıxış yolunu gülüsdə tapır.

“Çirkin zəkanı tənqid”ə kimin cəsarəti var!

İncəsənət yara aldığı yerdə çiçəklənir.

Şekspirin vaxtında mədəniyyət
naziri kim imiş, görən?

Sözlərin qiymətdən düşməyi ancaq milli
valyutaya olur.

Hamletin sualı hər məmləkətdə bir ayrı cür
səslənir.

Bəzi milli faciələr fasılısız oynanır.

Bircə düşünsənə! Prometeyin allahlardan
oğurladığı odda Cordano Brunonu yandırdılar.

Başqa dillərə tərcüməsi mümkün olmayan
yazarlar var. Elələri xaricdə rahatca təbliğ edilə
bilər.

Pis kitablar partlamamış mərmi kimidir.
Ehtiyatlı davranışın – onların müəllifləri
hələ uzun illər təhlükəli olacaq.

Ədəbiyyatı tez-tez günahlandırırlar ki,
məhbusların gerçekliklərdən qaçışını
asanlaşdırır.

Poeziyada, hətta Vislanın özün belə su ilə
doldurdular.

Həmişə axtarışda olan şair – ədəbiyyat üçün
tapıntıdır.

Bir tək humor hissi bizi həyatın gülünclükləriylə
barışdırmaq gücündədir.

Fantaziya yalan olmamalıdır.

Plagiatorlar rahat yuxuya gedə bilərlər; axı
Muza qadındır – kimin birinci olduğunu məğər
deyərmi?

Sadəcə inanmaq istəmirsən ki, kitab çapınadək
yalan olubdur.

Satira müsabiqədən heç vaxt keçəmməyəcək.

Münsiflərdə oturanlar
onun hədəfləridir.

Satiriklər öz dillərini fəlsəfə daşında
itiləməlidirlər.

Sənət adamları, hey, unutmayın ki, panteon –
qəbiristanlıqdır.

Sənət aləmində realistlər qədər yalan danışanı
yoxdur.

Siyasi təmsil personajı heyvansa, inan, deməli,
dövran insani deyil.

Sözə inamımı itirmişdim. Onu mənə senzura
qaytardı.

Şairlər uşaq kimidirlər; elə ki yazı masası
arxasında oturlurlar, ayaqları yerdən üzülür.

Şedevr yaradanlarda gör nə qədər sadizm var!

Tanıdığım birivardı, o qədər az oxumuşdu ki,
klassiklərin kəlamlarını məcbur qalib özündən
quraşdırırdı.

Ürək ağrısından əziyyət çekəsən və lirik
olmayan? Onda nə mənası varmış?

Yalanlar ölkəsində təxəyyül olüb gedər.

Gələcəkdə senzurada da düşünən maşınlar
oturacaq.

Gəlin bacardıqca qısa yazaq, onsuz da həyatda
söz əlindən tərpənmək olmur.

Yazarlar hey, mürəkkəblə deyil, qanla yazın.
Amma başqasınınkı olmasın.

Yumor hissi ən çox ölüldərdir; bir ucdnan
hamiya gülürlər.

Tarixdən bütün yalanların silinməyi o demək
deyil ki, yerdə ancaq həqiqət qalacaq.
Ola bilər, yerdə, ümumiyyətlə, heç nə qalmasın.

Hakimiyyət orqanlarını tənqid öz əksini
tənqidçinin orqanizmində tapır.

Hey, filosoflar, axtarmayıñ fəlsəfə daşını! Boy-
nunuza bağlayacaqlar onu.

Hələ Homerdən bəri mən bu yazarı diqqətlə
izləyirəm.

Çox kitablardan ancaq tək-tük fikirlər qalır.
Onda niyə birdəfəlik o fikirlər yazılmaya?

İkimənalı sözlər çox mənalar törədir.

Hər söz fikirdir, amma bunu hər cümlə üçün
demək olmaz.

Nə zaman ki yumor hissimi itirirəm, ondaca
mənə filosof deyirlər.

Bir çox ilham mənbəyində muzalar ayaq yuyur.

İlham pərilərinin şeir-sənət xiridarı olduqlarına
şübəhmən var.

“Mən sabahın şairiyəm” – deyə o bəyan elədi.
Cavabında: “Bu haqda
birisi gün danışarıq” – dedim.

Elə zəif əsərlər var, səhnədən heç cür düşəmmir.

Bəzən də ancaq səhnədən düşəndən sonra
bilirsən ki, hansı rolü oynayırdın.

Bütün böyük faciələrin sonu olur, amma kim
axıracan dayana bilir ki?!

Məgər “düşünən insan” sözündə təyin insanlıga
komplimentmi ehtiva edir?

Gündə səkkiz saat düşünmək hüququ tələb
edirik!

Klassik doğulan ölmür. Unudulur.

Dahi olduğunu bilməyən dahi dahidirmi?

Fikirlərçün dar gələndə sintaksisi vur dağıt.

İnsanın insandan doğulmayı kimi söz də sözdən
doğular.

Təfəkkürçün beyin gərək, insan hələ bir yana.

Yalnız təxəyyülün antropomorfluğu insana
imkan verir ki, onu kölə halına salanları adam
bilsin.

Babil qülləsinin söküklən kərpicindən esperanto
qüllişi tikirlər.

Faciəni yaşayan çoxlu-çoxlu adam var. Amma
onu hər kəs üçün yazan bir Sofokl yox.

Bir dövrü ən yaxşı səciyyələndirən – işləklikdən
çıxardığı sözlərdir.

Elə qadın təsəvvür edə bilərsinizmi, sevgilisinə
min bir gecə
nağıl danışmağa qatlama?

Fikri dəqiqləşdirməklə biz onun yaradıcılıq
azadlığını məhdudlaşdırmış oluruq.

Nağıllar heç vaxt zövqümü oxşamayıb. Həmişə
düşünmüşəm ki, onlar gerçəkdir.

Nağıllara inanmayın. Onlar həqiqət olub.

“ULDUZ” JURNALI İLƏ AXAR.AZ SAYTININ BİRGƏ LAYİHƏSİ

SƏSİ SÖZÜNƏ MƏĞLUB OLAN...

Adı iş günlərindən birində “Təhsil” nəşriyatinin dəhlizində Mustafa Çəmənlilə keçmişdən gələcəyə gəzışirdik. Elə ədəbi xatırələr, elə maraqlı hadisələr danışındı ki, o keçmişdən ayrılmış istəmirdim. Həm də bilirdim ki, bu əhvalatları heç kim mənə belə aydın, duzlu, məzəli danışma-yacaq. Özümü o ədəbi keçmişin acı hesab edirdim. Mustafa müəllim o qədər informasiyalı, o qədər intellektual adamdır ki, üzünü hansı tərəfə çevirsə, danışa bilir. Yaddaşında cild-cild xatırələr var.

Əslində, uzun müddətdi ki, Mustafa Çəmənlı haqqında yazmağı düşünürdüm. Amma yazının hardan başlayıb harda qurtaracağını bilmirdim. Bir dəfə yazmağa cəhd də etdim. Mustafa müəllim haqqında yazmağın nə qədər çətin olduğunu anladım. Qismət deyilən bir şey var, Xanım Aydınlı birlikdə Mustafa müəllimlə “Yazımasası”nda görüşdük.

– **Mustafa müəllim, biz bütün yol boyu fikirləşmişik ki, sizinlə müsahibəni necə quraq, hardan başlayıb hara gedək? Siz, demək olar ki, bu ölkənin ən dəyərli adamlarından xatırələr yazmışınız, müsahibələr hazırlamışınız. Yeri gəlmışkən, “Xan” nəşriyyatının çap etdiyi “Xatırələrim” seriyasından işq üzü görən kitabınızı təbrik edirik. «Ürəyimdən kimlər**

keçdi» kitabınızı oxuduqca keçdiyiniz çox maraqlı və rəngarəng yaradıcılıq yolu aydın görünür.

– Xatırə kitabı belədir ki, onun qəhrəmanı müəllif özüdür. Kitabdakı “Nəşriyyatlarda keçən ömrüm” bölməsi “Yazıcı” nəşriyyatda işlədiyim illərin eks-sədasıdır. Mən klassik ədəbiyyat və folklor redaksiyasında işləyirdim, sonralar həmin redaksiyanın müdürü oldum. Əkrəm Cəfər, Məmmədağa Sultanov, Saməd Əlizadə, Turan Cavid, Vaqif Vəliyev, Bəylər Məmmədov kimi tanınmış müəlliflərimiz vardı. O redaksiyaya sinəsi dastan adamlar gəlirdi. Molla Cumanın “Seçilmiş əsərlər”ni nəşrə hazırladığımız vaxtlarda Şəkidən bir kişi gəlmişdi. Ərəb əlifbasıyla bir qom əlyazma tökdü stolun üstünə. Molla Cumanın şeirlərini tapmışdı...

Mənim üçün “Yazıcı”da çalışanlar da, ora gələnlər də çox dəyərli adamlar idi. Mən onlara elə-bələ baxmirdim. Ora gələn yazıçılarla, şairlərə həmişə hörmətlə, izzətlə yanaşırdım.

Vaqif Səmədoğluyla, Seyfəddin Dağlıyla, Məmməd İsmayılla, Məmməd Aslanla və b. bir otaqda işləmişəm. Onlar haqqında da yazmışam. Xatırələr yazmaq üçün gərək mənalı bir ömür yaşayasan. Yoxsa yazmağa söz tapmazsan.

– 70-ci illərdə Mingəçevir şəhərində çıxan “Mingəçevir işıqları” qəzetində “Ləpirlər” adlı bir hekayəniz dərc olunmuşdu və çox da maraqla qarşılıqlı反应di. Hekayənin dili, üslubu oxucunu öz sehrinə salır. Səhv etmiriksə, bu hekayə ilk qələm təcrübənizdi...

– O vaxtlar jurnalistika fakültəsinə qəbul olmaq üçün iki illik iş stajı olmayıdı. Bir də yaradıcılıq nümunələrinə baxırdılar. Mən orta məktəbin son iki ilini Mingəçevirdə təhsil almışam. O vaxta qədər Çəmənli kəndində oxumuşam. Uşaqlıqdan ədəbiyyata böyük marağımvardı. Çox yaxşı ədəbiyyat müəllimlərimin olduğunu da etiraf etməliyəm. “Ləpirlər”ə qədər də artıq yazmağa başlamışdım. Bir neçə ocerkim çap olunmuşdu. Bir dəftərlik şeirim də vardi. Amma indiyə qədər birini də çapa verməmişəm. Sözümün canı odur ki, “Ləpirlər”ə qədər xeyli yol keçmişdim. Yoxsa birdən-birə elə hekayə yazmaq olmadı.

– Hekayənin çox həzin, kövrək musiqisi var. Ümumiyyətlə, sizin bütün yazılarınızda – istər publisistikənizdə, istər bədii yazılarınızda cümlələr zümrüdə edir. Bir-birinə bağlanan abzasların xoru adamın ürəyinə yatır.

– Uşaqlıqdan iki sahəyə çox böyük məhəbbətim olub – ədəbiyyata və musiqiyə. Xanəndəlik, oxumaq mənə ədəbiyyat qədər doğma idi. Hətta yaxşı səsim də vardi. Allah mənə yaxşı səs vermişdi, amma o səslə bərabər utancaqlıq da vermişdi. Mən səhnəyə çıxıb oxuya bilmədim. Evin ən sevimli, əziz uşağı olmuşam. Atam əsgərlikdə vəfat etmişdi. İçimdə atamlı bağlı o qədər suallar vardi ki... Amma çalışırdım çox sual verib nənəmin, anamın yaralarını qanatmayım. Hər şeyə həssas yanaşirdim. Ərköyünlük eləmirdim. İçimdəki kədəri, dərdi nəyləsə ifadə etməyə, hansı yollasa çölə çıxarmağa, püskürməyə çalışırdım. Ya xanəndə olub dərdimi oxumalı, ya da yazılıçı olub kədərimi yazıb yüngülləşməliydim. Qoyun kəsəndə dərisin xəlbirin sağanağına çəkib qaval düzəldirdim. O vaxt ədəb-ərkanlı xanəndəleri, onlara olan hörmət-izzəti gördüm deyə xanəndəliyə meylim vardi. Xalq onları başının tacı kimi qəbul edirdi. Amma utancaqlıq məni xanəndə olmağa qoymadı. Elə özüm üçün oxudum.

– Amma hamı üçün yazmağa başladınız və bacardınız. Belə görünür, sizdəki ədəbiyyat tərəzidə daha ağır gəldi.

– Ədəbiyyata olan sevgim, marağım çox böyük idi. Və mən görürdüm ki, özümü böyük publika qarşısına çıxıb oxumaqla ifadə edə bil-mərəm. Odur ki, xanəndəliyi özümə peşə seçmədim.

– Yazdırınız. Və yazılarınızda sözlə musiqini birləşdirə bildiniz. Bəs ilk yazı masanız nə vaxt olub?

– Mənim yazı masam bəzən dizimin üstü olub, bəzən mətbəxdə yazmışam, bəzən də elə iş yerimdəki sadə masamda. Nəşriyyatlarda şöbə müdürü, baş redaktor vəzifələrində işləyəndəsə yazı masam olub. Hamıdan tez gəlib, hamıdan gec getmişəm. Vaxtımı boş keçirməmişəm. Vaxt öldürməklə aram olmayıb. Həmişə işləmişəm, həmişə axtarmışam. Bəzən elə tapdığım bircə cümlədən – təsirləndiyim, məni özüylə harasa uzaqlara aparan cümlədən yapışb yazmağa başlamışam. Klaviaturadan çox qələmlə yazıram, amma sürətli yazıram. Elə günüm, elə anım yoxdu ki, düşünməyim. Hər şeyi əvvəl beynimdə hazırlayıram, sonra kağıza köçürürəm. Yəni mənim beynimdə yazıdan, yaradıcılıqdan başqa heç bir fikir olmur. Kiminsə ayağının altın qazmaq, kiminsə arxasında danışmaq, kiməsə nifrət bəsləmək, haqqında qara-qura düşünmək mənim təbiətimdə də yoxdu, beynimdə də. 1982-ci ildə Möhbəddin Səmədin ocerkləri işiq üzü gördü. Mən də kitabı redaktoruydum. Orda bir cümlə oxumuşdum: “Mən tarin nəyə qadir olduğunu 1961-ci ildə İstanbulda qastrol səfərində olanda bildim. Mən səhnəyə çıxıb “Rast” çalışdım, bir də gördüm, salonda bir qoca kişi oxuyur. Sonra onuna tanış oldum. Məlum oldu ki, bu adam Azərbaycanın məşhur xanəndəsi Məşədi Məmməd Fərzəliyevindir” Bu sözləri Əhsən Dadaşov deyib. Mən bu sətirlərdən həyacanlanmışdım. Məşədi Məmməd Fərzəliyev haqqında məlumatlı bir adam kimi “Səs qərib olmur” adlı hekayə yazdım. Kitabım planda idi. O vaxt redaktor hekayəni oxuyub tərifləmişdi. Bu tərifə görə bütün nəşriyyat o hekayəni oxumuşdu.

Nəşriyyatda da yaradıcı adamlar çox idi. Məmməd İsmayılov, Vaqif Səmədoğlu, Sabir Rüstəmxanlı, Ağasəfa Yəhyayev, Natiq Səfərov... Hamiya maraqlıydı, bu necə hekayədir ki, onun kənarına redaktor “əla” yazıb.

– Romanlarınızın qəhrəmanları əsasən tarixi şəxsiyyətlərdir. Xanlıqlar, Səfəvilər dövrü,

o dövrün hadisələri... Siz o keçmişdə nə axtarırdınız, nəyi tapıb gətirməyə çalışırdınız?

— Mən həmisi tarixi keçmişimizdə bu gün də dəyərini itirməyən nümunələr axtarmışam. İsgəndər bəy Münşini oxuyanda gördüm ki, Şah Təhmasib ona tabe olmayan oğlunu 19 il, 6 ay, 21 gün Qəhqəhə qalasında həbsdə saxlayıb. Özü də, deyilənə görə, çox igid, qəhrəman bir şəxsiyyət imiş. Bu mövzu məni maraqlandırdı. Ümumiyyətlə, mən tarixi əsərlərimdə hadisələrə, şəxsiyyətlərə çox həssaslıqla yanaşmışam. Çünkü tarixi şəxsiyyətlərimiz haqqında yanlış bir ifadə tarixi məlumatı az olan insanların yaddaşına daha tez çökür və yanlış olaraq nəsildən-nəslə ötürülür. Heç bir yazarın öz əsərinə görə tarixi təhrif etməyə haqqı yoxdur. Bədi əsərlərdə tarixi şəxsiyyətə münasibət ciddi olmalıdır. Millətin gözündə uca olan şəxsiyyətləri onların gözündən salmağa heç kimin ixtiyarı yoxdur. Elə dəyərlər var ki, onlara toxunmaq olmaz.

— Bəs bu günün, yeni dövrün qəhrəman obrazı necə olmalıdır?

— Əlbəttə, bu gün Sovet dövründə yaradılan qəhrəman obrazını indi yaratısan, gülməli görünər. Bu günün qəhrəmanın yaratmaq bir az çətindir.

— Sizin əsərlərin dili həm rəvan, həm sadə, həm də musiqiliidir. Bir yazıçı bütün bunlara necə nail olur?

— Mən çox xoşbəxtəm ki, kənddə doğulub böyümişəm. Təbiətlə temasda olmuşam. At çapmışam, dağlarda gəzmişəm, bulaqlarından su içmişəm... Yəni bütün bu təbiəti içimə siğış-

dirmişəm. Ona görə də bütün yazılarımda gördüyüüm təbiət lövhələri təsvir olunur. Elə təsvirlər var ki, onu yaşamasan, hiss eləməsən, yaza bilməzsən. Yazsan da, o qədər də təsirli alınmaz. “Xallı gürzə” romanımda Pənah xan Şuşa qalasını tikmək istəyir, ona muxru qururlar. Muxru çadırдан böyük olur. Axı xandı, onun yanına gəlib-gedənlər olurdu. Balaca bir çadırə xanı siğışdırmaq olmaz. Muxru qurulur. Dağlarda qəfildən yağış başlayır. Damciların o muxrunun qarşısında, üstündə oynasmasını təsvir eləməsən nə ləzəti var.

— Sizcə, insan başqasından hansı cəhətiylə üstün ola bilər?

— Ancaq insani keyfiyyətləri, düşüncəsi ilə. Mən kəndimizə gedəndə bəzən sinif yoldaşlarımı görürəm, atın belində gəlir, yaxud tanışığım adamlarla hardasa oturublar. Dərhal qarşılara gedib birinci mən əl uzadıram. Birinci mən görüşürəm, özümə borc bilirəm ki, mən onların qarşısına gedim və birinci mən əl uzadıram. Fikirləşirəm ki, birdən hansısa o addımı atmaz, deyər ki, arada məsafə var. Bütün peşələr, sənətlər, vəzifələr xidmətdir. Amma insanlıq onlarla ölçülümlər axı. Yaziçı ol, əxlaqdan yaz, öz əxlaqın olmasın, vətəndən yaz, vətənpərvərlikdən yaz, amma vətənpərvər olma. Bunu necə başa düşək İnsanlığı olmayan adamın əsəri kimə lazımdı?

...Mustafa Çəmənlinin sualından sonra sual vermədi, istədik ki, bu sual açıq qalsın və düşündürsün.

**Xanım AYDIN,
Vüsal NURU**

Tural İSMAYILOV

Mən, o və...

Hər dəfə özünü vacib adam kimi təqdim etməyə çalışırdı. Xoşlayırdı ki, onun haqqında bəh-bəhlə danişaq. Utanmırıldı da. Yalandan danişındı və açığı, mənə bəzən elə gəlirdi ki, o, bizi ələ salır. Çünkü hiss edirdim ki, quru qüruru, yalançı təkəbbürü və boş pafosunun bizə zərrə qədər təsir etmədiyini özü də gözəl anlayır. Amma çifayda... Dayanmırıldı ki, dayanmırıldı. Yalan danişmaq qəbahətli bir şeydir. İllərdir hamı yalanı pisləyir, amma həm də hamı yalan danişir. Məncə, insan pis bir şeydə yaxşılıq hasil olacağını öncədən görə bilirsə, niyə rahatlıqla xırda və zərərsiz yalanlar deməsin ki? Amma onun danişlığı yalanlar o qədər mənasız və primitiv idi ki, düşünürdüm, yəqin, özünü lazımlı və böyük bir adam kimi qələmə vermə cəhdii insanın natamamlıq kompleksindən qaynaqlanan bir şeydir.

Yeni-yeni yazmağa başlayırdı. Birdən eşitdi ki, universitetin prorektoru haqqında həcv yazıb. Əslində, maraqlı deyildi, hətta monoton və cansızıcı alınmışdı. Amma maraqlı gəldiyi üçün onunla tanış oldum. Yavaş-yavaş dostlaşdım. Əvvəlcə onun NZS tərəflərdəki kirayə qaldığı evə yaxın kafelərdə xəngəl yeyirdik. Onun qonorarı çıxalırdı. Bir neçə sayt və qəzetlə əməkdaşlıq

edib yüngülvari qazanırdı. Evin kirayə haqqını da rayondan ailəsi yollayırdı. Yəni itirdiyi heç nə olmurdu.

O vaxt prorektor onun həcvinə heç reaksiya verməmişdi. Tələbələrdən biri deyirdi ki, prorektor onu yazar kimi ciddi qəbul etmir, yazıçılarına da hörmət eləmir. Mən bunu bilirdim, lakin yenə də susmağa üstünlük verdim. Çünkü növbəti görüşlərdən birində o qədər açıq yalan danişdı ki, ona yazığım da gəldi bir az. Guya yazılı universiteti silkələyib, müəllimlər gənc yazarın prorektora belə yazı yazmağına görə əsəbiləşib, hətta rektorun da açığı gəlib, amma yanına çağıraraq sərf istedadına görə ona təşəkkür edib.

Bu, onun ilk yalanı idi. Bir il sonra artıq universiteti bitirmək məqamı çatdı. Ailəm də imtahanlarını uğurla verib rayona dönməyimi gözləyirdi. Hərbi xidmətə gedənə qədər bir az rayonda dincəlməyimi istəyirdilər. Onda yenə çoxdandır görüşmədiyim dostumun ədəbiyyat portallarından birində dərc olunan köşə yazısına rast gəldim. Yazırırdı, hekayələri o qədər çox bəyənilib ki, hətta bir neçə məşhur dərgidən onun nəsrinin tərcüməsiylə bağlı təkliflər gəlib. Yenə yalan danişir və yazırırdı. Qeyd edirdi ki, bir ay

ərzində yeni kitabı çıxacaq. Onu çox sevən oxucularından biri kitabına sponsorluq edəcəyinə söz verib. Qeyri-ixtiyari əlimi telefonuma atdım, ona bir SMS yazdım ki, yarım saat ol İçəri şəhərdə. Görüşdük, getdik çoxlu yedik, içdik. O, sərxiş olanda bütün yalanlarını faş edirdi. Ona görə də hər adamın yanında çox içmirdi. Mənə isə güvənirdi, bilirdi ki, məndən söz çıxmaz. Dedi ki, bəs atam bir qohumdan borc alıb ki, kitabımı çap edim. Yenə eyni sualı verdim, bunu səmimi şəkildə hamiya desən, nə olardı? Cavab verdi ki, ədəbiyyatda uğur qazanmaq üçün özümü şırt-məliyəm, onsuz da bunu bir çox yazar və şair edir.

Hərbi xidmətdə olanda ondan xəbər almadım. Məzuniyyətə gəlmışdım. Feysbukda profilinə baxdım. Son giriş 6 ay əvvəl olub, o da andığımə vaxtı. Deməli, hələ də məzuniyyətə gəlməyib. Ortaq tanışlardan birinə deyibmiş ki, guya onun yaxşı yazar olmayı hərbi hissə komandanlığının xoşuna gəlib, ona yaxşı qonorarla əsgərlər üçün buraxılan qəzetdə yazılar yazmaq tapşırığı da verilib. Bilirdim ki, yenə yalan danışır.

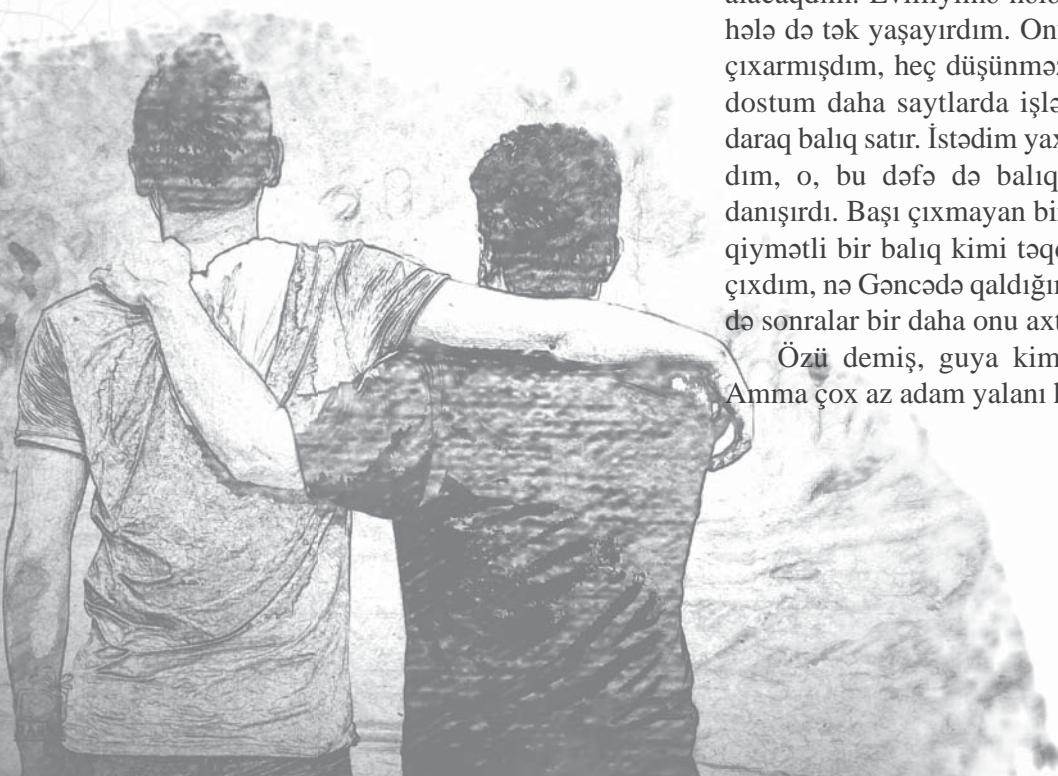
Təxris olmamdan iki il keçmişdi. Onunla elə də əlaqəmiz qalmamışdı. Bildiyim o idi ki, indi hansısa saytda işləyir, arabir rastıma kiçik hekayələri çıxırı. Amma uzun müddət sonra görüşəsi olduq. Mən artıq ədəbiyyat müəllimi kimi kollecdə dərs deməyə başlamışdım. Mənə dedi ki, ədəbiyyata və mədəniyyətə aid bir dərgi çap etdirmək istəyir. Bəs dərginin maliyyəsini də tapıb, ona kömək edəcəklər, söz veriblər. Daha

dəyişdiyini və özünü önemli adammış kimi qələmə vermək azarının səngidiyini düşünürdüm. Boşuna imiş. On gün sonra zəng elədi ki, özünə yaxşı bir kostyum al, gedirik filankəs müəllimlə görüşə. O, əvvəller onu tənqid etməyimə görə məni sevmirdi, amma artıq dostlaşmışıq və hər yerdə məni tərifləyirdi. Sevindim hardasa, həm ikinci bir gəlir yerim olacaq, həm də sevdiyim ədəbiyyatla məşğul olub, üstəlik buna görə pul da qazanacaqdım. Vəd etdiyi görüşə bir gün qalandan zəng elədi ki, müəllimin maliyyə problemləri yaranıb və bu dərgi vaxtı məchul olan gələcəyə qədər təxirə salınır. Hırsimdən az qaldım ki, ona qışqıram, lakin özümü saxladım, sakitcə sağlamlaşib dəstəyi asdım. Sonra öyrəndim ki, yenə yalan deyir, əslində, heç onunla görüşən və vəd verən də olmamışdı. Bundan əlavə, müəllim dediyi adamın da ondan zəhləsi gedir və görməyə gözü yox imiş. Özümü məzəmmət elədim ki, mən necə bu adama inandım yenə? Nə qədər ürəyi təmiz və saf adam olsam da, bir daha onunla görüşmədim. Ta ki həmin tufan gecəsinə qədər.

Telefon nömrələrimi 3 ilə yaxın idi dəyişmişdim. Köhnə tanışlarla, demək olar ki, əlaqə saxlamırdım. Özümə yeni çevre qurmuşdum, rayon məktəblərində işləyirdim. Artıq bir həftə idi ki, Gəncədə idim. Burda yeni təmir olunmuş, şagirdləri yaxşı nəticələr göstərən məktəblərdən birində işləməyə başlamışdım. Artıq heç bir sayı yazı verirdim, yazarlığın daşını bir kənara atmışdım.

Bir gün bazarda gəzirdim. Evə bir neçə şey alacaqdım. Evliliyimə hələ 4 ay var idi və mən hələ də tək yaşayırdım. Onu tamamilə ağılımdan çıxarmışdım, heç düşünməzdim ki, köhnə yazar dostum daha saytlarda işləmir və rayona qayıdaraq balıq satır. İstədim yaxınlaşım, lakin dayandım, o, bu dəfə də balıq satıcısı kimi yalan danışındı. Başı çıxmayan bir alıcıya balığı başqa, qiymətli bir balıq kimi təqdim edirdi. Bazardan çıxdım, nə Gəncədə qaldığım 1 il 8 ay ərzində, nə də sonralar bir daha onu axtardım.

Özü demiş, guya kim yalan danışır ki? Amma çox az adam yalanı həyat tərzinə çevirir...

Rahid ULUSEL

*fəlsəfə elmləri doktoru,
professor*

DÜNYA MƏDƏNİYYƏTİNİN ANA İDEYALARI NECƏ YOĞRULUB

I. “Avesta”nın epik simfoniyası

*Azərbaycan – diünyanın yeganə
ölkəsidir ki, Odlar Yurdu adlanır!*

“Avesta” (e.ə. I minillik) öz od həqiqətlərini 12 min öküz dərisindən Azərbaycandakı “Atəşgah”adək, ilahi ierarxiyanın bütün qatlarından insanın qəlb odasınınadək dilim-dilim saçır. Ari düşüncəsi “Riqveda” və “Avesta”nın bir çox cəhətdən uzlaşan monoteosofik modelində dünyaya o ölçüləri verir ki, bu harmoniyada insanın tanrısal vəcdi və öygüsü gerçəkdən kosmik miqyas alır. Onların epik simfoniyası Universum ahəngində çalınır: söz – coşqun poeziyasına, səs – son tembrinə, təxəyyül – şahanə yüksəlişinə, mənəviyyat – ərnəlik əxlaqına çatır. Məhz bu əxlaq səviyyəsində mifik arxitektonikadan nizamlı rasionallığa doğru indiyədək gedilməmiş bir yol açılır. Bu yol “Riqveda”da hələ çox dumanlıdır. “Avesta”da isə dumandan sıyrılmışa, amma yetərinçə stixiyalıdır. Həmin çətin yolu intixab edən ari peyğəmbəri Zaratuştra (Zərdüşt) dərin bir inamla, fəqət şiddətləndikcə öz ləngərini saxlayan bir vüsətlə Panteonun zirvəsinə doğru irəliləyir və “varlığın yaradıcısı” tək (Yasna, 5:1; 64:7) *vahid Tanrı* olaraq qəbul etdiyi Ahura Mazda ülviiyyətində toxdayır. Əsl *maestozo* da bundan sonra başlayır. O, sadəcə, politeistik dünya

modelindən monoteistik dünya modelinə keçmir, *bu təkamülliin mənəvi əsaslarını* yaradır. Zaratuştra, peyğəmbər fəhmi və zəkası ilə dərk edir ki, yaradılışın başlanğıcında Şər (Ahriman) dayana bilməz. Əgər Şər dayansayıdı, xaos stixiyasında dünya quruluş ala bilməz, məhv olub gedərdi. Deməli, Varlığın yaradılış nöqtəsi – əzəl substansiyası vahid Tanrıda (Ahura Mazda) təcəssümünü tapan Xeyir və Həqiqətdir (Zaratuştra təlimində Xeyir və Həqiqət birdir). İnsan yalnız bu Həqiqəti dərk etməklə və bütün həyatını Xeyirin əzəli və təbii harmoniyasında qurmaqla Varlığın maddi və mənəvi inkişafında yer alır. Xeyirlə başlayan və yaşayan Varlıq Xeyirlə də sona çatmalı – vahid Tanrı ilə vəhdətə gəlməlidir. Ona görə də “Avesta”da Tanrı və İnsan – Ahura Mazda və Zaratuştra (Tiştr-Yaş, 8: 59-60), Dünya və Qanun (Tiştr-Yaş, 8: 1), Qanun və Zaratuştra (Arədvisur-Yaş, 5:89) adları və sözləri bir çox yerdə birgə işlədir. “Avesta”nın ən uca həqiqəti budur: *Varlıq öz Xeyir başlanğıcına – Tanrıya qayitmalıdır*. İnsan – bu qayıdışın böyük və təlatümlü yoludur. Həmin ziddiyyətlərlə dolu yolda “etiqadlı kahin” Zaratuştra “fikrin qələbəsi, sözün qələbəsi, əməlin qələbəsi, nitqin qələbəsi və kəlamin qələbəsinə” Tanrıdan qüvvət diləməklə yanaşı (Veretraqn-Yaş, 14:30), nəinki düşmən saylığı “Tur (Turan) ölkələrinə”, həm də doğma bildiyi “ari ölkələrinə zərbə vurmaqda” (Arədvisur-Yaş, 5:54, 58), hətta Ahrimanın kənizləri “Sahavaça və Arnavaçanı qaçırmırıqda” (Arədvisur-Yaş, 5:34) Ondan kömək umur. Tanrı Ahura Mazdanın təcəssümü olan Qüdrətli Saflıq Aradvi isə Zaratuştraya Xeyir əxlaqi təlim etsə də, yenə incə bir məqamda nəinki mənəvi, həm də fiziki

cəhətdən sağlam olmayanları – “axsaq, cüzamlı, kor, kar, keçməli (epileptik)” və s. əllilləri öz nemətlərindən məhrum etmək, onların yalvarış və diləklərinə hay verməmək, çarə qılınmamaq insafsızlığına yol verir (Arədvisur-Yaş, 5:92-93). Lakin bütövlükdə Kainat və İnsanın bir-birinə enerji ötürən xeyirxahlıq quruluşuna əvvəldən-sonadək, dənə-dənə coşqun bir ruhla himn oxuyan “Avesta” tanrısal mənəviyyatlı dünyanın hər üzünü görərək onun dibindən səthinə, səthindən dibilə məharətlə irəliləyir. “Avesta” bəşər tarixində o nadir kitabələrdəndir ki, insan fəaliyyətinin dərin köklərini *onun altşüurunda* axtarır və əldə olunan *nəticənin taleyi*ni arayır: Tanrıının – “Qanun, İşıq və Ədalətin” təcəssümü Dünyayaradıcı Xeyir Ruhun həqiqi yoluna uyğun *fikir, söz və əməl* səviyyələrində (Arədvisur-Yaş, 5:18) kamil insan idealını irəli sürür. Bir-birini doğuran bu üç prinsipdən hansındansa üz döndərsə, – İnsan yarımcıqdır: İnsanın daxilindəki fikri, niyyəti – onun dil düşüncəsinin (söz və nitqinin), söz və nitqi isə – üzdə görünən (gerçəkləşən) fəaliyyətinin təməli və bütövlüyünün şərtidir. İnsan Şəxsiyyət olaraq topluma məhz Tanrıdan gələn bir keyfiyyətdə – mənəvidən maddiyə, maddidən mənəviyə transformasiyanın tamlığını yaradan Vəhdətdə çıxır. İnsanla Tanrıının real və transəntal vəhdaniyyətini yaradan əsl din budur: İnsanın öz əzəl substansiyasına – yaradılışın başlangıçindəki Xeyir mahiyyətinə sadıqliyi, ondan dönməzliyi, yolundan azdırılmazlığı. “Allahdan qorxun!” deyə hökm edən semit dinlərindən fərqli olaraq, Zaratuştraçılıqda (Zərdüştlükdə) Vəhdət fəlsəfəsi o qədər güclüdür ki, burada – Tanrıının Xeyir dünyasında var olan, Tanrışı ilə bir olan, Onun Loqosuna uyğun hərəkət edən insanın öz yaradıcısından qorxması, sadəcə, absurd görünür. Nə Persiyani fəth edəndən sonra bəzi hissələrini yunan dilinə çevirsə də, eksər orijinal hissələrini, bəlkə də, yunan dini ideologiyasını üstələ-yəcəyindən və öz ekspansionizminə müqavimət göstərəcəyindən ehtiyatlanaraq yandırıldıran Makedoniyalı İsgəndər, nə əsrlər boyu kökünü kəsməyə çalışan islam, nə öz doğma abidəsindən və dinindən üz döndərərək, ərab islamını qəbul edən İran (hələ min il bundan once Firdovsi “Şahnamə” mənzum eposunda bu dindönüşünə bir qıgilcım-beyti ilə üsyan edirdi: “O dünyaya, o çağaya və o taleyə lənət olsun ki, vəhşi ərəblər

gəlib məni müsəlman etdirilər!”), nə də bütöv ideya arsenalını bir kənara qoyaraq, öz məqsədincə yalnız onun “üstinsan” qatını sıyrı Fridrix Nitsse “Avesta” monumentallığını sonacan dərk etməyib... Müasir insanlıq da bu möhtəşəm abidənin mifində ilişib qalmamalı, onun cövhərinə yetməli, əkiləsi ideya toxumlarını toplamalıdır... Antik dünya okeanında bir dəfinə uyyur – bütün tarixə işiq saçan “Avesta”: Niyyətindən Sözünə, Sözündən Əməlinədək çağdaş insanı, siyaseti, dövləti, beynəlxalq aləmi bütövlüyü yönəldən, eks halda, bəşəriyyətin bəbir sürəti ilə tarixin dibilə çökəcəyini anladan “Avesta”!

II. Zəmanəmizin Kurukşetra meydanında “Bhaqavad-qita”

“Bhaqavad-qita” (e.ə. I minillik) poetik transəntallığı ilə yetərincə vəcdə gətirsə də, insanı yalnız marionet-xidmətçi timsalında təqdim edən “Əhdi-Ətiq” və s. dini kitabələr kimi real dünyani onun ayaqları altından yuyub aparır. Bu möhtəşəm abidəni yaradanlar, görəsən, onun əsas məğzi olaraq bəyan edəndə ki, insan yalnız “Allah – Ali Şəxs-Krişnanın xidmətçisi, onun həzz öðyücisiidir” – bununla varlığın ilahi mahiyyətini nə qədər daraltdıqlarını və sonda puça çıxardıqlarını düşünmüşlərmi?! Heç bir iradəsi olmayan marionetin göstərdiyi “xidmət”, verdiyi “həzz” Allaha (hinduist anlamında Krişnaya), doğrudanmı, lazımdır?! Bütün varlığın yaradıcısının buna nə ehtiyacı var ki, onun üzərində din yaradıla və yüz milyonlarla insan da bu “müqəddəsliyin” ilgimində dolandırılıb sitayışə gətirilə?! Əgər “Bhaqavad-qita” təsdiq edirsə ki, “insanlar Tanrıının ayrılmaz hissəcikləridir” deməli, Onun öz “marionet” hissəsindən “ləzzət alması” ilahi varlığın əsas mahiyyəti imiş?! Halbuki “Mən Kainatın hissəsi yox, onun mənbəyiym” (9:5), “Mən... toxumam” (10:39) – deyən Tanrıda İnsan elə bu düşüncə ilə vəhdət tapa bilər... Sufilikdə olduğu kimi. Bütün dinlərin – ortasında məbəd, sağında cənnət, solunda cəhənnəm tikdiyi bir dünya modeli “Bhaqavad-qita”da da İnsanla onun Xalıqını birləşdirmək əvəzinə, ayrı salır...

“Bhaqavad-qita”nın əsas mövzusu – “Həzrət Sri Krişna Allah-İlahi Şəxs”in Kurukşetra döyüş

meydanında üz-üzə gələn hər iki orduda öz doğmalarını görən və döyüşmək istəməyən Arcunani bu savaşa təhrik etməsindən ibarətdir: insani (həm də doğmalarını) öldürməkdən imtina edən Arcuna buna başlanğıcda o səbəbdən məcbur edilir ki, onsuza “bu dünyadakı canlar müvəqqətirdir”. Həmin “canlar” isə bəşəriyyətdir! “Bhaqavad-qita”nın qayəsini “bəşəriyyəti maddi aləmin zülmətindən xilas etməkdə” görən Beynəlxalq Krişna Şüuru Cəmiyyətinin banisi Bhaktivedanta Svami Prabhupada kitabəyə yazdığı şərhin sonunda isə Kurukşetra döyüşünün baş verməsinin daha qəddar və miskin səbəbini ortaya çəkir: məlum olur ki, bu qırğın – “həddən artıq çıxalmış əhalinin sayını azaltmaq” üçün (18:72) törədilməli olmuşdur. Ən radikal maltusuluğun arxetipik olayı kimi qavranıla bilən bu aktda “Bhaqavad-qita” Krişnası “Əhd-i-Ətiq” Allahından, Arcuna isə Moiseydən heç nə ilə fərqlənməyən bir rolda çıxış edir. Belə bir “müqəddəs” kitabəni Svami Prabhupada təkcə “krişnaçılığın deyil, bütün dinlərin kanonu, krişnaçılığı – dünyanın yeganə dini, Sri Krişnanı – dünyanın yeganə Allahı” (“Bhaqavad-qita”, Giriş) kimi zəmanəmizin yeni Kurukşetra meydanına atır... Doğulduğu gündən insani öldürməyə başlayan, bu dünyasını söndürüb o dünyasını cil-çırqla bəzəyən din – bax beləcə, onun ən zəif yerindən oxla vurur: insanın real dünyadakı həyatının bitməsi nöqtəsindən! Bütün dinlər diqqəti məhz bu nöqtəyə – faniliyə yönəldir. Dünyada elə bir din yoxdur ki, bilərkədən fanilik ilgimində azdırıb aldatmasın İnsanı! Dünyada elə bir din yoxdur ki, İnsanı bu titrək həqiqəti deməyə qüdrəti çatsın: Sənin elə ölümlə bitən kamil ömrün – qıgilcım-həyatın – Əbədiyyətindir: İlahi Səltənət – *Yoxluq* üzərində deyil, *Varlıq* üzərində qurulub!

III. Ciğirlərin qovuşduğu məcra –

Özünü varlıq sisteminin qaynağında – nə artıq, nə əskik, məxsusi təbii yerində görən insanın idrakı cilalanıb təkmilləşərək elə bir optimuma çatır ki, bütün subyektivliklərdən, ifratavarmlardan, ziddiyətəyönəlmələrdən sıyrılaraq, yanılmalara yol vermədən, kamil bir meyarla, içində həyat tapıldığı varlığı insandan kosmosa, təbiətdən dövlətədək bütün təzahürlərində açmaq

məqamına yetişir. İnsan idrakı öz axtarışları prosesində damcı-damcı topladığı doğru qənaətləri – böyük, vahid, *DAO həqiqətinin* integrallına çevirir. Bu insan – Lao-tszi (e.ə. 605-531), onun idrakının barı – “*Dao de tszin*”dir. Lao-tszi Atom daosundan Kainat daosuna qədər bütün mövcudati ümumdünya qanununun harmoniyasında görülür. *DAO* – bütün varlığı başlanğıcından sonuna qədər özündə qapsayan, Lao-tszinin belə adlandırmadə çətinlik çəkdiyi sözəsizməz əbədi yaradıcı, dəyişmələrin dəyişməz substansiyası, hərəkət trayektoriyalarının ana yolu – dialektikası, yaradılışın universal loqosu, sistemliliyin sinergetikası, harmoniya və xaosun tarazlığı, maddi və mənəvinin vəhdəti, dünyanın canı və ruhudur. *DAO*-nu dərk etmək, sinirmək üçün gərək bütün yaşlarında hələ doğulmamış körpə saflığında, körpə mənəviyyatında olasan. Materiyanın hansı təzahüründə olursansa ol – ya İnsan, ya Təbiət – bütün ciğirlərinə *DAO* məcrasındasın!

Lao-tszi “*DAO* böyükdür” deyib – islamın 1200 sonra deyəcəyi “Allahü-əkbər” (Allah böyükdür”) məqamına çatıb dayanır. Doğru da edir. Bilir ki, buradan bir addım da irəli getmək olmaz. Dərk edir ki, *DAO*-nu ilahiləşdirə, varlıq – parçalanmış görünəcək: Yarananla Yaranan arasındaki sədd – sərhədlənəcək, onlar bir-birindən ayrı salınacaq. Böyük Vəhdətdən üz döndərilib, Tanrı-İnsan ziddiyətləri, mahiyyətcə Tanrı-Qul qarşıluması yetişəcək. Bütpərəstlikdən imtina ona daha zoraki qayıdışla nəticələnəcək. Yoldan azdırılmanın qarşısını almaq mümkün olmayacaq və o – çıxılmazlığa dirənəcək: Tanrıya ibadət və itaət dinləşdiriləcək, rituallaşdırılacaq, təsisatlandırılacaq, teoloji kanonikaya çevriləcək, bu qaydalara riayət etməyənlər cəzalandırılacaq. Artıq mehvərindən çıxmış dünyagörüşü, hətta özünə qadağalar qoymaqdan mazoxist ləzzətlər alacaq. Və nəhayət, əski miflərdən yamanmış cənnət və cəhennəm kabusu dini ideologiyanın aparıcı platforması və ən güclü təsir vasitəsi kimi gerçək həyatı – anti-həyata çevirəcək.

Ona görə də zamandaşlarından fərqli olaraq mifik yozmalara qətiyyən yol verməyen, həssas düşüncəsinin axarı su kimi rəvan müdrik Lao-tszi Tanrının lap qapısı ağızında – “*DAO*” deyərək dayanır. İnsan idrakının indiyədək qazandığı təcrübə ilə, insan mənəviyyatının indiyədək

topladığı həqiqətlə bu o deməkdir ki: Tanrım, Sən Varsan! Ancaq Səni müqəddəsləşdirmək, sitayış obyektinə çevirmək və həyatın mənasını yalnız bunda görmək – Sənin ucalığından qat-qat aşağıdır. Səni dərk etmək, Sənin Yolunla (Lao-tszıda *DAO*) getmək yetər. Dünyaquruculuğunun sapılmaz və ifratavarılmaz yolu budur. Bununla da Lao-tszı elə onun yaşadığı çağdan başlayaraq işaran Semit dinlərinin, daha sonra isə Platonun yanlığını yapmamış olur. Ancaq bunu onun sonrakı əsrlərdəki davamçıları edirlər ki, yəqin, Lao-tszı özü qəbul etməsə də, yenidən öz həqiqi başlangıçına qayıda biləcək yol sayardı. Lao-tszının təlimi daosizmin teoloji variasiyalarında nəinki dinləşdirilir, hətta onun özü ilahiləşdirilir...

Fəqət “*”in heç bir təhrifə uğradılmamış ilkin saf fəlsəfəsi bəşəriyyətin böyük sərvətidir. “*” – dünyanın yeganə əsəridir ki, onda nəyinsə arxaikləşdiyini, gərəksiz olduğunu düşünməyə əsas vermir: o, bəşəriyyətin bütün tarixini – keçmişdən bu günədək – özündə konsentrasiya edən bir yığcam traktat olaraq, müasir elmə, siyasetə, fəlsəfəyə, əxlaqa çox böyük ideya enerjisi ötürmək gücündədir. “*” – dünyanın dərin mahiyyətindən çıxış edən etik idrakin ali statusu, yanılmazlıq və uzaqgörənlilik örnəyi, insanın *həqiqət potensiyasıdır*.***

IV. Çıraq sənin əlində deyil, içindədir

Bilavasitə varlığın nüvəsinə tuşlanan, insan – təbiət harmoniyasının ən dərin qatlarını açan, “mütləq həqiqətin” (*paramita*) arxitekturasını yaradan, transcendental müdrikliyi həyat tərzi kimi qəbul edən *zen-biddizm* üç böyük mədəniyyətin (Hindistan, Çin, Yaponiya) təcrübəsindən sözünlərək meyvələnib. Buddizmin bu yolu – insanın bütün mənəvi gücünü toplayaraq, mütərrəd təfəkkürün gərəksiz yükündən onu azad edərək, mənəviyyat tarixində ilk dəfə *duyum* (zen) – qavrayışın ilk və əsas pilləsi – təməlində bir yaşamın var olduğunu təsdiq edir. Əgər sivilizasiya addımباşı yanılmaq, özünün qurduğu tor – ehkamlar və qəliblər içərisində çırpinib qalmaq istəmirse, zen həyatının təbii məcrasına düşməlidir. *Zen-biddizm* – bütləşdirməkdən mütləqləşdirməyə qədər bütün aktları rədd edir. Bu inkarda o təsdiq var ki, Varlığın içərisindən onun hansısa bir “hissəsini”

– nə qədər “müqəddəs” olursa-olsun – müstəsnalaşdırmaq olmaz. Varlığın *mərkəzi* və *periferiyası* yoxdur, vakuumu və doluluğu yoxdur. Sən ümumdünya harmoniyası içərisindən Özünə doğru hərəkət edirsən. Həm başlangıçda, həm də sonda dayanan Özünsən. Sənin yolu – bütün yaradılışın yoludur. Qaranlıqlardan keçən bu yolda Çıraq sənin *əlində* deyil, *içindədir!*

Zen – azadlığın deklarasiyası yox, özüdür. Onun qapıları nəinki köləliyə, hətta azaciq asılılığa belə bağlıdır. İnsan – məbəddən, məbəd – Tanrıdan asılı deyil. “Nə monoteistik, nə də panteistik” olan (Sudzuki) Zenə sanki bütün dinlərin və fəlsəfələrin ən sağlam ideyalarının şəhdi-şirəsi süzülüb. Zen – İnsanı azad etdiyi kimi, Tanrıni da dini ehkamların caynağından qoparıb hər zərrəsi bərəq vuran Varlıq Okeanına qərq edir. Varlığın hər zərrəsitək İnsanın da işıqlanması – buddalaşması onun Taleyidir... Getdiyin yolu bitməyini istəyirsinə, o qurtaracaq. Əgər onun yenidən başlamasını istəyirsinə, bir da açılacaq. Ancaq o həm yoldur, həm də sildirrim. Fəqət hara burulsa da, birbaşa məqsədə hədəflənmiş yoldur.

Gerçəkliyi “əlcəklə deyil, yalnız əllə tutmağa” çalışan (Sudzuki) Zenin cavabı – sual, sualı – cavabdır. İnsanların ən çox istifadə etdikləri söz – Zendə ən az üz tutulandır. Diqqət mərkəzindəki nəsnəni daxil olduğu birgəlikdən ayırmadan tərpədilə biləcək nöqtəsindən oyandırmaqla, ona bir meh toxunuşunda dilləndirir Zen. Əgər Varlıq özü danişa bilirsə, niyə Onun əvəzində İnsan danışmalıdır?! İnsanın susması – həm ona, həm Varlıqa tam azadlıq verir. İnsan məntiqinə və bu məntiqin anlayışlarına pərcimlənməmiş *Varlığın dili* belə açılır, substansiyası belə bəlli olur...

Zen – insanların tapındığı o Həqiqətdir ki, burada Onunla Varlıq ayrı olduqda, sadəcə, bir-birini tanımır. Zen fəlsəfəsinin məqsədi də budur: *İnsan özünü tanımadığı dünyada yaşamasın*. Bu dünyanın ziddiyyətləri – məhz bizim tənimdiğimiz, bizə dolayı təqdimatlandırılmış, hətta özümüzə yad saydığımız dünya ziddiyyətləridir. Bizim tanıdığımız dünya – içimizin dünyasıdır ki, o – əslində, yanlış olaraq özümüzə özgələşdiriyimiz, hətta qorxub çəkindiyimiz dünya ilə Vəhdətdədir. *Mənim* dünyam – böyük dünyanın bir bağçasıdır. Vəhdət dünyasında – *Düşmən* yoxdur! Hətta – *O* yoxdur! Yalnız – *Biz* varıq!

Aynur MUSTAFA

Bakı Dövlət Universiteti,
Filologiya fakültəsi, II kurs

“ADSIZ ŞEİR”

Bağışla məni...
Bacarmıram.
Axı sənə demişdim,
Mən köhnə şəhərin adamıyam.
Bura bəzən zülmət qaranlıqla,
Bəzən də çıraqlarla bəzənir.

Heç bilirsən, burda
nə qədər yalnızam?
İnsanların içində...
tənhayam...

Sənsizliyə qalan zaman kimiyəm,
Gedir, amma qayıtmıram...
Heç vaxt çalınmayan,
Dinlənilməyən... atılmış bir
Simi qırıq kaman kimiyəm.
Boğuluram...

Hər gecə şeir yazıram,
Tanrıya daha yaxın olmaq üçün...
Amma nə xeyri...
Şeirlərim yazdıqca yadlaşır,
Silindikcə əbədiyyətdə daşlaşır..

Ruhumu kirpiklərindən asmişam...
Soyuq cismimlə dənizlərə gedirəm...

Bəlkə...
Bəlkə, bir gün darıxsan,
Qayıtsan keçmişlərə,
Baxışlarımı yollardan toplayıb,
Dünya boyda açarsan qollarını Xəzərə.

“ŞEİR OLMAQ İSTƏYİRƏM”

Mənə bir az şeir yaz...
Bu gecə şeir olmaq istəyirəm.
Misralarına həsrətimdən
düz sözlərini...
İstəsən, ötən günlərimizdən yaz...
Sevgimizdən... bir az özümüzdən,
Bir az da məndən söhbət aç.
Amma... amma...
Bircə gözlərimdən yazma...
Gözlərim elə hey səndən danişir.
Axı özündən mən çox yazmışam...
Bu dəfə qoy özüm şeirləşim...
Misra-misra darıxmaq,
Şeir-şeir ağlamaq istəyirəm...
Çox şey arzulamıram ki, əzizim,
Xatirində gözəl qalmaq istəyirəm.

İKİ TƏRSDƏN BİR DÜZÜNƏ İLMƏYƏM...

Keçən il Gəncə şəhərindəki 25 sayılı orta məktəbdə mənimlə görüş keçirildi. Görüşün sonunda bir xanım mənə yaxınlaşdı, bir neçə vərəq verdi, yeni şeirlərimdir, – dedi. İmzaya baxdım: Zülfiiyyə Yaqubqızı. Bakıya qayıdan dan bir müddət sonra həmin şeirləri "Azərbaycan" jurnalında çap etdirdim. Sonra Zülfiiyyə xanım internet vasitəsilə çap olunacaq yeni kitabını göndərdi. Bir neçə gündür ki, bu şeirləri oxumaq dayam. Şeirlərdə hadisələrə fərdi münasibət, ümumiləşdirmə, yenilik duyğuları, axtarış notları, ilahi eşqin tərənnümü zövqümü məşğul etdi və mən Zülfiiyyənin bu kitabını bir roman kimi oxudum. Bu romanın hər səhifəsində ağlayan bir uşaq obrazı var. Əvvəlcə uşaq çətinliklərlə üzləşir, həyatın amansızlıqları onu əzir. Sonda uşağın o böyük Allaha inamı onu bütün əzablardan xilas edir. Bu uşaq Zülfiiyyə xanımın bir şeirində deyil, onlarla şeirinin baş qəhrəmanıdır.

Zülfiiyyə Yaqubqızı Gəncədə yazıl-yaradan istedadlı qələm sahiblərindəndir. O, dövri mətbuata indi-indi ayaq açır. Amma şeirlərinin hikməti çox dərindir. Axtarışları, metaforaları uğurludur. Şeirləri Nizami Gəncəvi məsnəvilərindən başlanan yolun davamıdır. İlahi eşqin dərki və ya ilahi eşqə bağlılıq onun şeirlərinin

fəlsəfəsini daha da dərinləşdirir. Ürfan yolcusunun "zehnindəki bir an" şeirin ədəbi-bədii estetikasını daha da gücləndirir.

Hər şeyin görünən tərəfivardı,
Yağış damcısının kökü buxardı.

Susuz bir səhra kimi damlaya möhtac qalan
Özü öz əlləriylə dəryasın eylər talan.

Iki tərsdən bir düzünəilməyəm...

Səbrim toxuyan ilmə sonda naxışın vurur.

Bu misralardakı ədəbi-bədii həqiqət (və ya hikmət) deməyə əsas verir ki, Zülfiiyyə xanımın təfəkkürü dünya gərdişindən halıdır və ona görə də dünyəvi halı pərişan olsa da, ruhu sevinclidir. Çünkü bu ruh şəriət, mərifət, təriqət, həqiqət mərhələlərini keçərək vücut vəhdəti ilə qovuşur. Bütün şeirlərində bu hikmət düşüncənin aparıcı xəttini təşkil edir.

Nizami Gəncəvinin “Sirlər xəzinəsi”ndə olduğu kimi, Zülfüyyə xanımın nağıl şeirləri də (bəlkə də, məqalələri) heyvanlardan və onların başlarına gələn hadisələrdən bəhs edir. Bütün ədəbi kontekstlərdə, o cümlədən allegorik səhnələrdə hadisənin sonu o böyük Yaradanın həqiqəti ilə sonuclanır. İlahinin həqiqəti hər şeyə, hətta məchul məsələlərə, açılmayan sırlarə tutarlı cavab olur. Ona görə də gənc şairin şeirlərində “haqq vədəsi” ifadəsi tez-tez işlənir. Haqq vədəsi və ya məqam fəlsəfəsinin nişan yerləri Zülfüyyə xanımın şeirlərində aydınca görünür.

Aşağıdakı şeirə nəzər salaq:

Baxıb pəncərədən gülümşəyəcək
Buxardan yaranıb süzülən damla.
Sonra yanağında yer də edəcək
Əli gözlərindən üzülən damla.

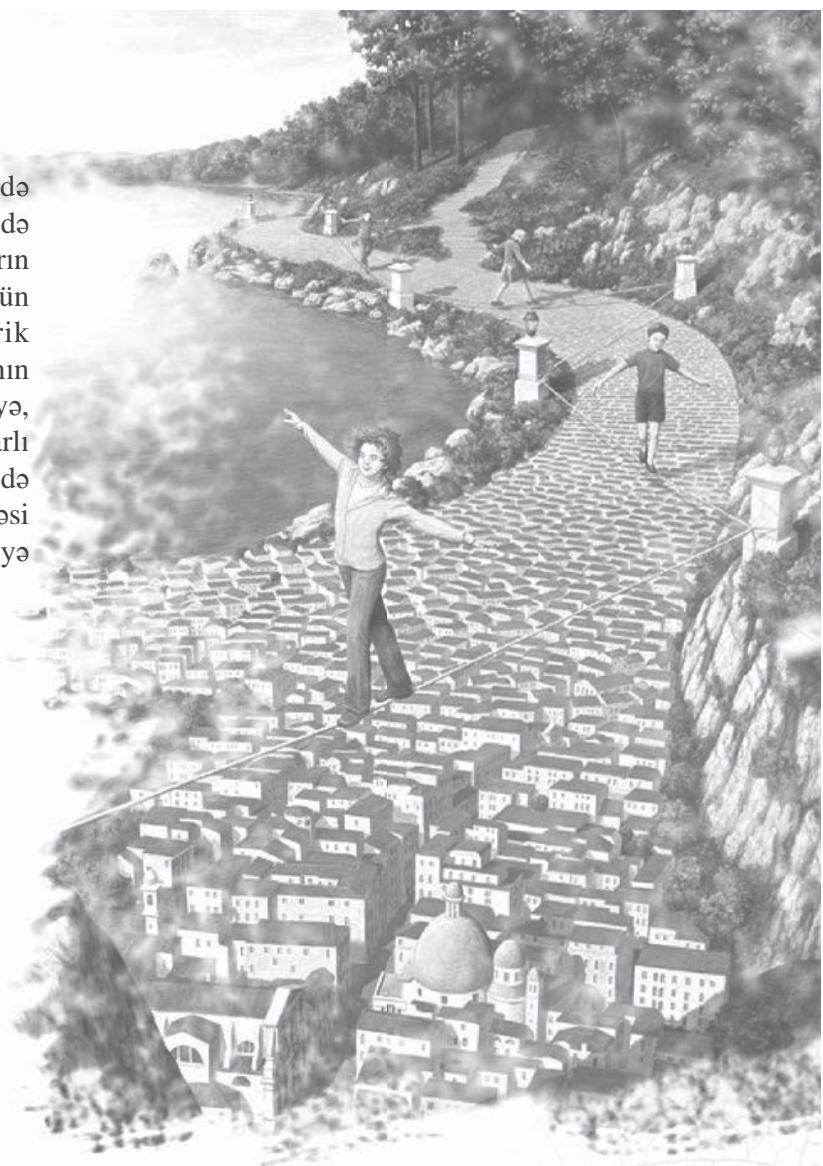
Su ilə həyatın hekayəsi bu.
İslanmaq asandı, qurumaq çətin.
Sözünlə yırğala, layla səsi bu,
Beşikli hisləri qorumaq çətin.

Ya da heç toxunma, səssizcə axısın,
Suyun da bir damcı ürəyi vardı.
Qurulan aynalar arda baxsın,
Gedirsə... demək ki, məkanı dardı.

(Damla)

Adı bir damlada dünyanın filoloji, fizioloji, bioloji hikməti qərar tutur. Damlanın hikməti, onun buxar olmayı, özündə cəm etdiyi kimyəvi elementlər, enerjinin itməməsi qanunu, dəyişmələr və çevrilmələr, bir sözə, Allah tərəfindən bizə göndərilən o böyük sözün həqiqəti ortaya qoyulur. Başqa bir şeirdə müəllif daha dərin qatlara enir.

Yağsa da ürəklərə sevgi dolu yağışlar,
Mənim də qəlb evimdə küskünlüyüň çətri var.
İllərin yar cəfası daha düşməyir yada,
Doğmaları unutdu könül verənlər yada.
Zənn etməyin bu əzab məni üzür qəm ilə,
Zehnimdə bir an var ki, dəyişmərəm min ilə.
Xatirəmdən silinib nəfsim verdiyi sevinc,
Köç edən xəzanımla ruhun təlatümü dinc.

Mən çoxdan üz çevirdim dünyalıq sevdalara,
Küskünlüyüüm olsa da, kədər hara, mən hara?
Döz girdabı boğunca xilaskara əl atdım,
Dərs aldığım yarani təkrar-təkrar qanatdım.

İnsanın zehnində elə bir an var ki, onu min ilə dəyişmək olmaz. Zehindəki o an min ildən çoxdur və həm də dəyərlidir. Bu, o böyük Yaradanın vəhdətinə qovuşmaq anıdır və insan üçün yaşam təkcə o andan ibarətdir.

Zülfüyyə xanım nəinki islamı, bütün dinləri və dini kitabları – Quranı, İncili, Tövrəti gözlə bilir. Onun sevgi şeirləri ilahi eşqdır. İlahi eşqin yazdırıldığı bu şeirlər ruhun qanadları kimi qüvvətli və inamlıdır. Ruh bu qanadlarla həmişə o böyük haqqa doğru uçur. Mənə isə yalnız bu sözü demək qalır: Uğur olsun!

Qəşəm NƏCƏFZADƏ

YOLDAN XƏBƏR

Bu yazını başlamaq istəyirdim ki, “Əş-Şəms” (Günəş) surəsi gəldi durdu gözlərim öündə. Günenşə, aya, yerə, göyə and verən qüdrətli Allahdan mesajdır ki, günaha batan, əlbəttə, ziyan görəcəkdir. O gündən bəri insanlıq özünə yollar arayır. Kimi ömürdü, gündü, deyib qocalır, kimi mərtəbə-mərtəbə ucalır.

Mən özümdən nə mədrəsə, nə də xanəgah açmaq fikrindəyəm, ədəbiyyat naminə yaxşı sözün, gözəl misranın işığına yığışmaq istəyənlərdən biriyəm.

Gəlin razılaşaq ki, qədim tarixi ənənəsi olan Azərbaycan ədəbiyyatı “Qar üzərinə qan dammış kimi qızıl yanaqlım”, “Qoşa badam sığmayan dar ağızlım”, “Topuğunda sarmaşanda qara saçlım”, “Güz almasına bənzər al yanaqlım” (“Kitabi-Dədə Qorqud”) ucalıqlarında poetik fikirləri hər gün ortaya qoya bilmir.

*Təriqi-səbri tədbiri-səlamət ləzzətin bilməm,
Mənə eşqu-məlamət yey gəlir səbrü-səlamətdən.*

Lap elə bu misralarda sufilikdən nə isə varsa belə, yaxud əksinə, yoxsa belə, təki sözün nüvəsi yurdun “biləklərində Kür gəzdirən oğulları”nın,

”yeriyəndə yer basmayan qızları”nın ruhunu oxşaya bilsin. İnsan hala bağlıdır, hər hansı bir əsərdə təsəvvüf varsa, qoy olsun. Sufizm həyat eşqini, eşq odunu inkar ki etmir.

Təriqətin səbir diktəsi, tədbirin səlamətlik duasının üst qatı – platonik eşq (məlamət) mərtəbəsi ədəbiyyatımızın dahi klassiki Füzuli yaradıcılığında bizi valeh edir.

Ruhumuz məlamət mərtəbəsində, eşqimiz insani-eşq mərhələsində... Məgər bizi yaşıdan bu hissələrin bugünkü yaşayış tərzimizlə hansısa ziddiyyəti varmı?

Sufizmə fəlsəfi baxış forması dahi Füzulinin bütün yaradıcılığı üçün əsasdır və əsərlərinin ana xəttində durur desək, yanılmarıq. O, irfani-fəlsəfi duyğuları ilə oxucusunu da öz arxasında aparır, tərbiyələndirir, mənəvi kamilliyə çatdırır.

Sufizm üçün təriqət Allaha qovuşmaq yoludur. Sufi sözü “yun”, “səfa”, “tək varlıq” və s. mənalarda qəbul edilirdi. Sufizmin əsas müddəaları, istilahları nədir? XIV əsrədə Əmir Hüseyin Hərəvi “Gülşəni-rəz” (“Sərr gülşəni”) poemasının müəllifi Mahmud Şəbüstəriyə “təsəvvüf sualları” ünvanlayırdı: ““Mən” kimdir? Özündə səfər etmək nədir? Bu yolu gedən müsafir necədir, nə vaxt ona kamil demək

olar? Vəhdətin sırrını kim bildi, sufilər nəyi dərk etdilər? “Ənəlhəqq” hansı mənanın nitqidir, canı üzməyin səbəbi nədir? Əgər arif də, məruf da, o təmiz zatdırsa, bu bir ovuc torpağın iddiası nədir? Niyə yaranmışa “qovuşan” deyirlər? Xərabət əhli olmaq nə deməkdir?...” ...və hər insan öz mənəvi kamilliyinə görə bu yolla irəliləyir; odur ki, sufı hər doğulanla doğulur, lakin hər ölenlə ölmür – hər insanın öz həqiqəti kimi...

Sufizm zaman-zaman insan qəlbinə və ağlına hakim olub. Mərhələlərlə ədəbiyyatımıza neçə-neçə saliklər və sadıqlər bəxş edib.

Gəlin belə sadıqlərdən biri – “söz-söz öz başına çevir, məndən üz çevirmə, Allah” deyən Qardaşxanın “pəncərə”sindən daş gələn şeir aləminə “baxıb da, keçək”:

*Sözüm sözünə yovuşa,
ilahi düzüm alına,
sözüm sözünə qovuşa,
ilahi üzü alına.*

İrfan əldə etmək, kamili-ustad olmaq nə yaşıla, nə də oxumaqla əldə edilən bir şey deyil.

Ötüb keçəcək min illərlə neçə nəsil gəlsə də, sufi düşüncə onlar üçün yeni olaraq qalacaq. “Yol əriylə yoldadır, yolsuza yoldaş deyil” (Y.Əmrə), “Gördüm yol ayricında bu süfahı bir daşdır” (M.Yaqub).

Bu daş onu götürənindir.

*Yolsuz adamin üzünü
Allah da güldürə bilmir,
kor qəlb öz ağlar gözüün
yaşını sildirə bilmir.*

Bizə məlumdur ki, insanlığın Allaha qurban getmə mərtəbəsi İsmayıł peyğəmbər məqamıdır. Min ildən artıqdır ki, düşüncələri belə daxil, bəşər, insanlığın bu qatına can atır. “Dilində Allahan adı olən oldusa, ağlama” (Qardaşxan). (Münafıqlərə) de ki: “İstər könül xoşluğu ilə, istər zorla (mal-larınızı) xərcləyin”. Onsuz da (Allah dərgahında) sizdən qəbul olunmayacaq (Qurani-Kərim. Ət-Tövbə; 9-53).

*Sən Allahi sal yadına,
O da çatsın imdadına,
qalxmışam insan qatına,
Allaha qurban olmağa.*

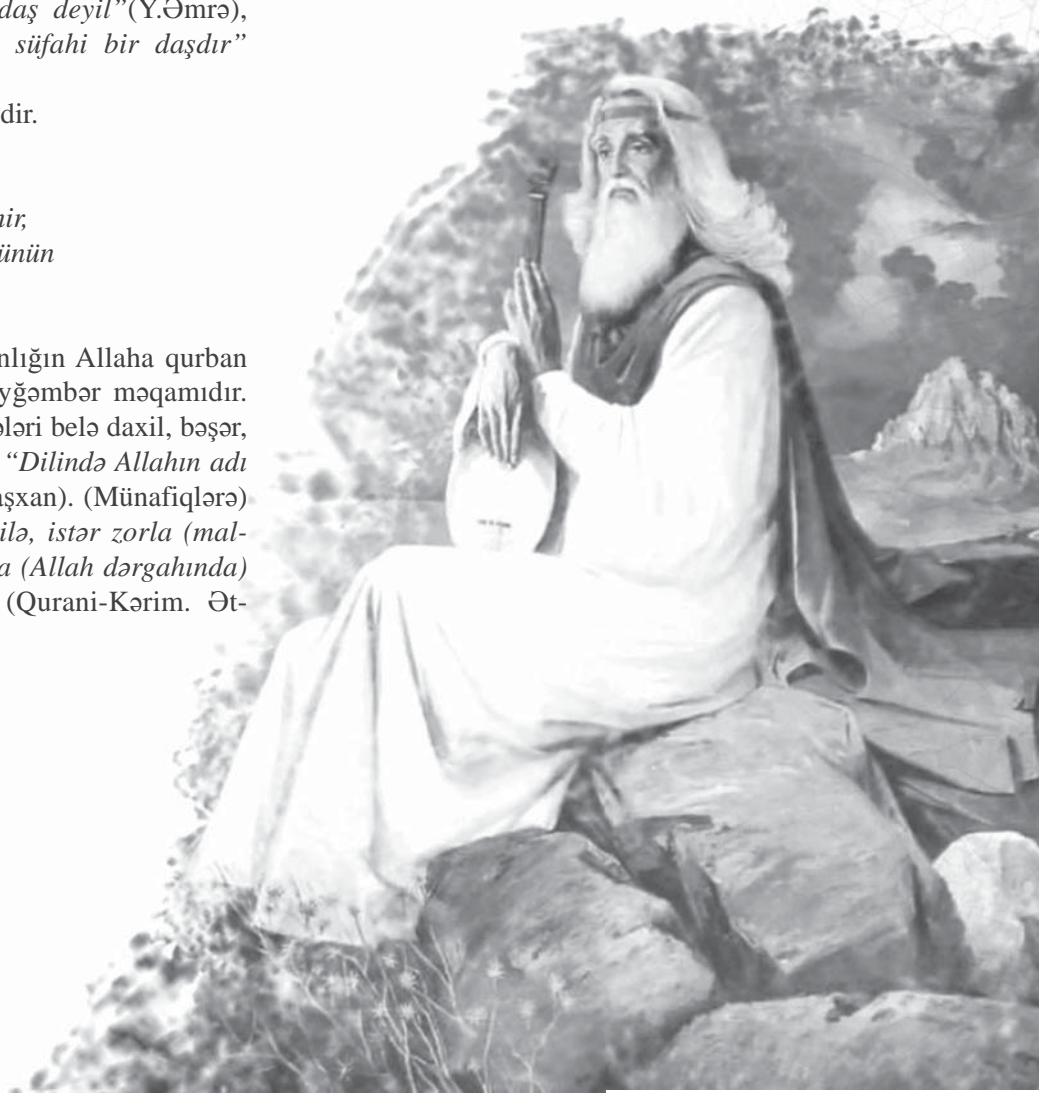
“Qəd əfləhə mən zəkkaha” – “nəfsini təmizləyən mütləq nicat tapacaqdır” (Qurani-Kərim. Əş-Şəms; 91-9).

“Diriliyində öldür məni, varib orda ölməyəlim” deyən Y.Əmrə amalına Qardaşxanın da “beş günlük dünya, beş arşın bezin də özünə qalsın” fəlsəfi həqiqəti – ən azı özünü qardaşına, dostuna, ətrafına aydınlaşdırın söz adının həqiqəti yatır.

*Allah, sən keç günahimdan,
bu dünyadan köçüb gedim,
özüm öz meyitim üstdən
qalib kimi keçib gedim...*

...Halal sözə bir az tarix qatmaq istədik, tarix oyansın deyə. Qardaşxan da bir tarixdir.

Əli AĞAZADƏ

ƏDƏBİ MÜZAKİRƏ: Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatı

Pərvanə Məmmədlinin təqdimatında

Müzakirədə Berlində yaşayan güneyli mühacir şair Nasir Merqati, şair və araşdırmaçı Hümmət Şahbazi, şair və naşir Səid Muğanlı və ədəbiyyatşünas, publisist Pərvanə Məmmədli (moderator) iştirak edirlər.

Pərvanə Məmmədli: Biz vahid Azərbaycan ədəbiyyatından söhbət açırıq. Amma onun tərkib hissəsini, məlum səbəblərdən bizdən ayrı düşmüş, Arazın o biri sahilində yaranmış Güney Azərbaycan ədəbiyyatını nə qədər tanıyırıq? Orada soydaşlarımızın yaratdığı ədəbiyyatı oxumaq istəyən zaman ərifba, bəzən də dialekt, dil (rəsmi dilin farsca olduğunu nəzərə alsaq) əngəlləri, baryerləri qarşıya çıxır. Güneydə ədəbiyyatın durumu, ədəbi proses, bu ədəbiyyatın ən gözəl nümunələrini yaradanlarla bağlı növbəti söhbətimizi təqdim edirik.

Güney Azərbaycanda çağdaş ədəbiyyatın öncülləri Həbib Sahir və Bulud Qaraçurlu Səhənd sayılır. Bu iki ünlü şair zamanın və mühitin tələbləri ilə səsləşən əsərlər yazıb-yaratdır. Həbib Sahir Türkiyədə təhsil almışdır. Türkiyə ədəbi mühiti ilə yaxından tanış idi. Fransız dilini də yaxşı bildiyindən Fransa ədəbiyyatını orijinaldan oxuyur, Avropadakı yeni ədəbi axınları mənimseyə

bildirdi. Bu dildən çevirmələri də az deyildi. Sahir tablo kimi yaratdığı poetik təsvirlərdə də bol bol sintaktik birləşmələrdən yararlanırdı...

Nasir Merqati: Sahir ölkəyə döndükdə, (Türkiyədən qayıtdıqda) bir yandan Türkiyədə yenilik və köhnəlik dərtışmaları təsirində, bir yandan da İran ədəbiyyatında 1300 (Miladi tarixi ilə 1921) -cü ildən bəri Tağı Rüfət və Nima Yuşçın Yeni şeir ("şeiri-no") axınının bəhsləri etkisində olub yazdığı şeirlərində əruz və heca şeirini "sındırmağa" başladı. Aydır ki, "misra sindırma" bəhsinə gəldikdə, bunu demək lazımdır ki, Sahir bu konuda qəti bir inanca çatmayıb, ona görə də yalnız bir neçə şeirində bunu təcrübədən keçirdi. Bu isə klassik şeirin ögey qolu olan əruzda, təkmilçilik sayıyla bilər.

Hümmət Şahbazi: Sahirin yeni şeiriylə şeirimiz reallaşaraq forma baxımından çağdaşlaşır,

amma modern şeir olmur. Onun şeiri tam modernləşməyir, yalnız çox az nisbətdə modern şeirin olaylarını qəbul edir. Onun şeirindəki şeir obrazlılığı, klassik şeirdə olduğu kimi, “vəsf”lə irəli gedir. Halbuki modern şeirdə vəsf yox, “imgə”lərin axarlılığı şeiri şeirsəlləşdirir. Sahirin “Lirik şeirlər” əsərindəki zehni təsvirlərin ardıcılığı oxucu nəfəsini qaraldır. Oxucunu üzür. Daha doğrusu, bu vəsflər, modern şeirin özəlliyindən sayılan imgəyə (obraz) çevrilmir. Çox zaman Sahirin zehni vəsfləri şeiri romantizmə doğru yönəldir. Doğrudur, Batıda da modernləşmə sürəci ilk dəfə romantizmə qapılır. Ancaq Sahirdə, “romantizmlə surreal” şeirin birgə özəlliklərini görürük. O bu iki axını mənimsədikdə modern şeirimizə yol açır. Nasir Merqatinin bu haqda gözəl açıklaması var.

Pərvanə Məmmədli: Həbib Sahir və Səhənd Cənubi Azərbaycan şeirinə yeni ruh, məzmun və yeni biçim tərzi gətirdilər. Şeirlərinin çoxunu heca vəznində yanan bu iki şair artıq köhnəmiş “sanki duyğuların qəlibə salınıb qatlaşdırıldı” əruz vəzninə meydan oxuyurdu. Sahir əruzu “sındırdı”, Azərbaycan türk şeirinə yeni forma, biçim gətirdi. Səhənd “Kitabi-Dədə Qorqud”a müasir məzmun verib, heca vəznində “Dədəmin kitabı” əsərini yazdı. Güney Azərbaycan ədəbiyyatına yeni məzmun gətirdi, siyasi lirika gətirdi.

Hümmət Şahbazi: Azərbaycan şeirində məzmun baxımından Səhəndin şeirləri Batı (Qərb) şeirində olan normalara uyğun yeni bir şeirdir. Səhəndin düşüncəsində, modernləşmə konseptual baxımdan açıqlanır, bəzən modernitə öyükür, bəzən isə pislənir. Demək olar ki, Batıda olan özbaşınalıq Səhəndin Şərqi düşüncəsində demokratik cəhətləri qapsamaqla humanistləşir. Doğrudur, Səhənd də insanın texnika qarşısında əzilməsini göstərir və şeirini düşüncələşdirməklə Batının modern şairləriylə – özəlliklə Eliot ilə sözbir olur, ancaq o, hər bir şeyə onlar kimi bədbin yanaşmır.

Səhəndi keçmiş şeirimizdən ayıran cəhətlərdən biri də onun fəlsəfi düşüncəsidir. O, klassik qoşma qəlibinə yeni məzmun artırır. Klassik qoşmamızı çevrələyən əsas anlayışlar lirika və bəzi əxlaqi öyüdlər idi. Ancaq Səhənd fəlsəfi düşüncəni də

qoşmamıza artırdı və bu da uğurlu oldu. Örnək üçün o, qədim şeirimizdəki sufizmə bağlı öz fəlsəfi düşüncəsini açıqlayır:

Ağızlara düşmüş fəna sözündə
Nə həqiqət var, nə də ki məna,
Hər bir faniliyin, mərmüz içində
Gizlənib yatmışdır yüksək bir fəna.

Pərvanə Məmmədli: Həbib Sahir də, Səhənd də aşiq şeirinə və danışq dilinə yaxın bir dil ilə bəslənmiş yeni bir üslubun başlangıcı qoya bildilər, yeni şəkil və formalar axtarışında olan yenilikçi şair kimi. Fəqət modern şair olmadılar.

Güneydə 60-cı illər nəсли əvvəlki nəsillərin yaradıcılığının məruz qaldığı çox sınaqlardan xəbərdar oldu, nəticə çıxardı. Pişəvərinin birillik demokratik hökumətinin xoşbəxt günləri uşaqlıq və gənclik dövrünə düşənlərin yaşı artıq 20-dən, 30-dan çox idi. Ədəbiyyata öncəkilərdən fərqli düşünən nəsil gəldi: Səməd Behrəngi, Qulamrza Saidi (Gövhər Murad), Əlirza Nabidil Oxtay, Mərziyə Üskiyi (Dalğa), Həbib Sahir, Səhənd və b. Bu nəsil özlərindən sonra böyük miras qoydu.

Güneydə ədəbiyyat araşdırıcıları çox gənc və təcrübəsiz olmasına baxmayaraq, modern şeirin yaranmasını Əlirza Nabidil Oxtayın adı ilə bağlayırlar, bu fikri irəli sürənlərdən biri də Hümmət Şahbazıdır.

Hümmət Şahbazi: Doğrudur, Pərvanə xanım. Güney Azərbaycan şeirində modern şeirin tam şəklini ötən yüzülliyin 60-cı illərində Əlirza Nabidil Oxtayın şeirlərində görürük. Oxtay istər forma, istərsədə məzmunca moderndir. Nima Yuşic fars, Viktor Hüqo Avropa, Həbib Sahir Azərbaycan şeirini çağdaşlaşdırıldılar.

Amma onlar tam modern deyildi. Farslarda Füruq Fərruxzad, Avropada Bodler, Azərbaycanda isə Oxtay modern şeirin təməlini qoydu.

Oxtayın şeiri, sərbəst və bağımsızdır. Sərbəst deyəndə, onun yalnız formaca sərbəstliyindən danışmiram, daha doğrusu, klassik şeirdən tam fərqli bir qəlibdə yazıldığını nəzərə almırıam. Onun bir çox şeirləri klassik qəliblərdə yazılıb. Ancaq o şeirlərdə də onun sərbəstliyi və klassik şeirdən qırılmasını görürük. Başqa sözlə, sərbəstlik deyəndə: Oxtayın şeirlərinin içərik sərbəstliyini

və bir də bədiiiyinin klassik şeirlə ilgisizliyini nəzərdə tuturam. Onun şeiri toplumuzun bütün davranışlarını mənimməsəyərək əski şeirin gözə görünməz və qeyri-real anlayışlarından yaxasını qurtarır. “Yurd”, “Gecə”, “Qurd və şəhər” kimi şeirləri buna örnəkdir:

gecənin evində əllər
uzanır bir-bir.
Sönürlər çıraqlar
sözsüz.
“Heç nəyə inanma”
təkcə də budur söz.
Gecənin döşündə yatıblar ağaclar
qabırğa təkin.
Nisgil yox, səs yox, nəfəs yox.
Ulduz da yoxdur –
gecənin ulduzu, baxın bir, yanmir;
gecənin ulduzu yanmaqdan qorxur,
çün ulduz olduğuna inanmir.

Oxtayın şeirdə, imgələr, obrazlar açıq-aydın böyük anlayışları qapsayırlar. Buna görə tam əminliklə demək olar ki, onun şeirində heç bir bəlirsizlik, məzmun qapalılığı görmürük. Bir sözlə, Oxtayın şeirində imgə bəlirsizliyi yoxdur. Çünkü imgələrlə yanaşı, onları açıqlayan bir sıra işarələr də vardır.

Oxtayla 70-ci (Miladi təqvimlə 1990-ci illər) illərə qədər modern şeirimizdə böyük bir uçurum vardır. Bu təxminən 30 illik zamanı çevrələyir. 30 il Oxtaydan sonra və 1970-ci ilin ortalarında şeirimiz istər-istəməz Batının modern şeirinin durumlardan yararlanır. Modern şeirin özəlliliklərini mənimməsəyən şairlərimizdən: Nasir Merqati, Həmid Nitqi, Səhər, Hadi Qaraçay, Kyan Xyav, Saleh Ətayı, Həmid Şəhanqı, İslmayıl Mədədi Ülkər, Nigar Xiyavi, Məhəmmədrza Ləvəyi və Lalə Cavanşir kimi şairləri özəlliklə vurgulamaq olar.

Şeirimiz 70-ci ildən (Miladi təqvimlə 1991) etibarən həm forma, həm də məzmunca standartlaşmış klassik şeirimizdən yaxa qurtarmaq üçün çaba göstərdi. Buna görə o, düşüncəni yanılsamalardan və qarasevdalılıqdan sərbəstləşdirir və toplumda çözümü və etkili amil kimi özünü göstərməyə çalışır. Bu dönəmdə yaranan şeirimiz bir sıra özəllikləri ilə seçilir.

70-ci (1990) illərdən başlayaraq, modern şeirimiz dünyanın modern qarماqarışılığını kompleksli düşünür. Komplekslilik, əlbəttə ki, özünü şeirimizdə də göstərir. Sənayeləşmənin yeyin gəlişməsi insanların iç və diş dünyasını dəyişdirir və araya yeni bir quruluş gətirir. Təbiidir ki, bu yeni quruluşu, ona uyğun ədəbiyyatla əks etdirmək olardı. Buna görə şeirimizin anlayış xarakterləri gələnəksəllikdən yaxa qurtarır və yeni bir fəza axtarır. Bu fəzada həm insani dəyərlər, həm də toplum geniş anlamda çözülməyə başlayır. İnsani dəyərlər, ümumiyyətlə, yerli insanın dəyərlərinin tapdalanmasından tutaraq universal anımlara, yerli toplumun acı-ağrılarını əks etdirən sənətdən başlayaraq dünyaya müraciət edir. Ancaq bu xitabın kökü, yerli mədəni-ictimai quruluşun necəliyini əks etdirməklə özünü göstərir. Azərbaycan kültürü, hakim fars kültürü çərçivəsində məhkum və sürgün durumu yaşaması, xalqımızın toplumsal və mədəni haqlarından məhrum olması, bütün şairlərimizi düşündür... Modern çağın bir tərəfdən dünya xalqına, insan haqları çərçivəsində haqq vermesi, bir tərəfdən də (Səhənd demişkən) insan haqlarını əldə tutalğa edərək yerli (güneyliləri) insanların ən ilkin haqlarından məhrum edilməsi, əlbəttə ki, özlüyündə modern dünyanın paradoksallığını göstərir.

Pərvanə Məmmədli: Ötən əsrin 60-ci illərində Əlirza Nabdil (Oxtay) çox gənc olmasına baxmayaraq, Güney şeirində yenilik yaratdı. Ə.Nabdil Oxtayın “Tozlu piano”, “Yurd”, “İşiq”, “Səttarxanın atlıları” və s. bu kimi əsərləri orijinal deyim tərzi ilə diqqəti cəlb etdi. O, Güney Azərbaycan poeziyasında süjetli lirikanın bir sıra gözəl örnəklərini yarada bildi. Bununla ədəbiyyatda yeni ciğir açdı, yeniləşmə, modernləşmə apardı. Həbib Sahir və Bulud Qaraçorlu Səhənd 29 yaşında həyatı tərk etmiş bu nakam şairin yolunu davam etdirdilər. Təbrizli Həbib Sahir ali təhsil ardınca Türkiyəyə getdi. İstanbul ədəbi mühiti, Cəlal Sahiri, Tofiq Fikrəti, Şarl Bodleri sıx-sıx mütaliəsi, eləcə də Türkiyə ədəbiyyatına, fransız dilinə və ədəbiyyatına bələdliliyi və vurğunluğu sonralar onu çağdaş Güney Azərbaycan ədəbiyyatında modernist bir şair kimi tanıtdırdı. O, ədəbiyyata təptəzə təsvir və ifadə vasitələri tapıb götirdi. Onun “Səhər işıqlanır”, “Kövşən”

və s. kitablarındakı əsərləri bunun parlaq nümunəsidir.

Bulud Qaraçorlu Səhənd Güney ədəbiyyatına xalqdan və keçmişdən gələn yeniləşmiş orijinal obrazlar və dolğun ictimai-siyasi mənə ilə yanaşı, insani dəyərlərə sədaqət – “başqa birisinin varlığını dərk etmək” (Hümmət Şahbazi) kimi yeni məzmun gətirdi. O, sadəcə öz xalqının deyil, eyni zamanda Vyetnamdan İspaniyaya və Kubaya qədər hürriyyət mücadiləsi üçün ayaqlanmış bütün xalqların qəhrəmanlıq və şəhidlik tarixindən səhnələri şeirlərinə yansımışdır. Eləcə də Səhəndin” Ortaq türk abidəsi “Dədə Qorqud” boyları əsasında yazdığı “Sazımın sözü” (1965) və “Dədəmin kitabı” (1971) adlı əsərlərinin xalqda milli ruhun oyanmasına böyük təpkisi olub.

Əlirza Nabdlil (Oxtay) çox gənc olmasına baxmayaraq, Güney şeirində həm forma, həm məzmunca yeniləşmə, modernləşmə apardı.

Sahir və Səhənd şeirə yenilik gətirdilər: Sahir formada, şeir biçimində; Səhənd isə yeni çağdaş məzmunlu şeirləri ilə. Sahirin şeirləri romantizmi, Səhəndinkı isə siyasi motivləri ilə seçilirdi. Əlirza Nabdlilə gəlincə, o, klassik şeir ənənələrindən tamamilə uzaqlaşıb, poeziyaya yeni düşüncə tərzi, məzmun və sərbəst struktur, forma gətirdi. Bugünkü dillə desək, Güneydə şeiri modernləşdirdi. Xatırlatmaq yerinə düşər ki, ötən əsrin iyirminci illərində çağdaş Türkiyə ədəbiyyatının İranda davamçısı olan Tağı Rüfət ədəbi-bədii fikirdə təcəddüd – yeniləşmə yaratmışdı ki, bu da sonralar yaranacaq yeni şeirin ilk işartiləri idi.

Səid Muğanlı: Çağdaş ədəbiyyat dediyiniz, neçə səsliliyin harmoniyası və hətta bu harmoniyanın öz içində toqquşmasıdır demişlər, bu gün hər bir ədəbi cərəyan bu neçə səsliliyin bir yönündə istədiyi ucalığında öz düşüncə bayrağını əsdirmək kimidir.

Bugünkü ədəbi cərəyanların nə qədər çağdaş olması və nə qədər dünya ədəbiyyatı ilə ayaqlaşa bilmesi, o cərəyanların məhz plüralist olub olmaması ilə bağlıdır. Demokratiya ilə sıx ilgidə olan postmodern ədəbiyyat plüralist düşüncə sahibi olmayı, habelə çağdaş davranış və ağıllı zəmanə dərkini tələb edir.

Nasir Merqati: Avropada şeir heç bir tutuma sığınmadığı bir ortamda, Şərqdə şeirin hər zaman

əxlaqsal və sorumlu olduğu təsviq olundurdu. Çünkü Şərqdə əxlaqdan kənar partiya, təşkilat, din, millət, dövlət və bunları ruhlandıran ədəbiyyat yaratmaq mümkününsüzdü.

İranda bizi kəmiyyət baxımından çoxsaylı olsaq da, azlıqda olanların siyahısına salırlar. Belə bir deyim yada düşür: “Tanrıının saqqalı şeytan əlində olanda, əlifi qılıf kimi oxuyarlar”.

Yalan xülyalara boyanan yad toplumlar və onların rəsmi dilinin kobud basqısı altında yaşayan millətlər sırasında olmuşuq. İndi isə öz dil və kimliyini tanıyıb, tanıtdıran və təsbit etmek üçün sinə gərən millətlərin və onların yazıçılarının qarşısında təbii bir sorumluluq var. Yəni indi o millətlərin əli qələmlilərinin “Siziflərinin yekə qayarı hündür dağın başına aparası” sorumluluğu var. Bu üzdən belə ədəbiyyatlarda bir yandan ana dili öz dar çərçivəsində çıxıb və fərdi yaradıcılığa meydan aça bilmədiyinə görə toplumun içində olan istedadları maraqlandırı bilmir, yəni fərdi yaradıcılıqda istedad və bacarıqları olanlar, öz dillərində yazmağa çox da könülli olmadan, rəsmi, ya da başqa dildə yazmağa meyllənlərlər. Başqa tərəfdən isə özünü sorumlu bilib, öz dilində yazmağa çalışan fərdi ədəbiyyat, avtomatik bir darısqal toplum ədəbiyyatına sarı yönəlir. Əlbəttə ki, toplumsal bir ədəbiyyatda, daha dil və ədəbiyyat təkcə doğal və normal bir ilgi qurmaq vasitəsi kimi yox, bəlkə, çox önəmli bir sorumluluq kimi “milli bilgi”, “milli birləşmə” və habelə devrimsəl bir mücadilənin bənzərsiz bir nəsnəsi kimi əməl etməyə başlayır. Bu dildə yazılın hər nə varsa, toplumsal ictimai bir dilə və əlbəttə, yalnız mübarizə dilinə çevrilir.

Hümmət Şahbazi: Ədəbiyyatın təkcə şeir qolunda Əlirza Nabdlilə modernləşirdik. Sonra uçurum yarandı. Sistemli olaraq, modernləşmə 70-ci (1990-cı illər) onillikdən bu yana başladı. Həmid Şəhanqinin “Zəncirdə sevda”, Saleh Ətayinin “Bəlkə, daha deyəmmədim”, Hadi Qaraçay və İsmayııl Ülkərin şeirləri, Nasir Merqatinin “Talanmış günəş” əsərləri bu dövrə aiddir. Mən indi də “Talanmış günəş” kimi əsərlərin yaranmasına tamarziyam, çünkü o, modern şeirimizin ən intellektual səviyyəsində yazılmış nümunədir. Çingiz Aytmatov belə deyirdi: “Həmişə tələbatı yüksək olan mədəni oxucunu göz önünə

gətirərək yazın”. Məncə, “Talanmış günəş” özü yüksək bədii zövqlü oxucu üçün nəzərdə tutulmuş bir şeir toplusu olduğu üçün oxucuları da o cür olmalıdır. Unutmayaq ki, bizim kütləvi oxuculuğumuz yoxdu. Oxucularımızın bir çoxu ədəbiyyatla məşğul olmur. Bir çoxu da “Heydərbabaya salam” kimi kütlə dilində yazılan şeirləri sevir. Təbii ki, bu kimi oxucular “Talanmış günəş” kimi əsərlərlə maraqlanmayıacaq. Modern şeirimizlə maraqlanan oxucularımız azdır. Amma bu, bizim üçün yaratmamağa bəhanə ola bilməz. Modern şeirimizdə mövzu məhdudiyyəti yoxdur. Əgər şeirimiz mələklərin, pərilərin əlindən çıxıb Yerdə məskunlaşıbsa, demək, böyük iş görülüb. Təbii ki, bu, bəlkə də, qaneedici olmadı. Ancaq əvvəlki yerində durmayıb, durmayacaq da.

Azərbaycan kültür və həyatının sürgün durumda yaşanması bütün yaradıcı ziyalıları öz kimlyini müdafiə etməyə məcbur edir. Azərbaycan şairini fərdi yaşam durumu maraqlandırmır. Yalnız toplumsal həyat düşündürür. Buna görə Azərbaycan şeirində hər zaman içərik və düşüncə hakimdir. Bu hətta lirik, folklorik, epik və real şeirimizdə də eks olunur. Səhər, Həmid Nitqi və Sahirin toplumsal lirikası, Səhənd, Barışmaz, Oxtay və Hadi Qaraçayın realist içəriyi Şəhriyar, Məfun Əmini, Sönməzin folklorik səmimiyyəti, Məhəmmədtəqi Zəhtabi və H.Qaraçayın ritmik epikası öz çərçivələrini aşaraq həyatın bütün sahələrinə baş çəkir. Bu baxımdan şeirimizdə şəxsi təcrübələr də yüksək anamların ixtiyarında olur. Şair öz mənliyindən dışarı çıxmak və bütün divarları yıxmaq istəyir.

Pərvanə Məmmədli: Yeni fikirli gənc nəsil çağdaş ədəbiyyatın əsasını qoydu. Ədəbi meydana çıxan gənc şair və yazıçılar özlərindən öncəkilərdən fərqli idilər. Onların bir qismi milli ruh, milli kimliyə söykənən, digər qismi isə Qərb təməyülli, avanqard şeir yazmağa meyilləndilər. Bu əsərlərdə mövzu bolluğu, fikir sərbəstliyi, üslub coxçesidliliyi ilk sırada nəzəri cəlb edir.

Meydanlarda, səngərlərdə yaranan döyüş ruhlu poeziya daha çox şürə, xitab xarakteri daşıyırırdı. Folkloru tapınan şairlər də yeni, fərqli bir söz deyə bilmirdilər. 90-cı illərdə ədəbiyyatda gələn avanqard nəsil sənət prinsiplərini şürə, tələb, bəyanatlarla irəli sürən daşlaşmış, kırəcləşmiş

mövqeləri birdəfəlik, kökündən qoparmağa çalışırırdı. Çağdaş modern şeirə körpü salanların önündə gedənlərdən biri Səhər xanım Rəiszadədir. Bu poetik hərəkatı açıq şəkildə önce Süleymanoğlu, Nasir Mərqatı, Nadir Əzhəri, Hadi Qaraçaylı, Əziz Səlami, Məmmədrza Ləvəyi, Atilla Maralanlı, Lalə Cavanşir, Nigar Xiyavi, Kiyan Xiyav, Hadi Qaraçay, Səid Muğanlı, Heydər Bayat, Saleh Ətayi açıdlar.

Hümmət Şahbazi: Haqlısınız, 70-ci (1990) illərin sonundan və 1380 (2000)-ci ilin ilk yarısından etibarən, modernləşmə sürecində, modernliyi eks edən şairlərin çıxışını görürük.

Bəzən modernlik öz yerini bir sıra “postmodern” şeirlərlə də dəyişir. Bu dönəmdə şairlərimizin birbaşa modernizmle postmodernizmin özəlliklərini daşıdıqlarını vurgulamaq olar. Örnək üçün M.Ləvəyi “Terror və azadlıq”da məzmunca kobud reallıqları eks etdirəndə və onlara bədbinılıklə yanaşanda, onun şeirini modern və bu kobudluqları forma baxımından bəlirsiz və üstüörtülü eks etdirəndə postmodernizmə yaxınlaşır. Bunun ardı ilə onun hekayələrində görünən qeyri-adilik onu daha da modernizmdən qırır və artıq bir postmodern yazar kimi qarşımıza qoyur.

Saleh Ətayinin “Bəlkə, daha deyəmmədim”, Lalə Cavanşirin “Ayaqüstü tənhalıq” kitablarında və internetdə Ziba Kərbasının yaradıcılığında olduqca modern şeirlərlə tuşlaşırıq, amma modern şeir dilinin kobudluğundan uzaqlaşmaları, forma və dil baxımından olduqca yumşalmaları, onları “postmodern” şairlər kimi adlandırmağa biziə haqq verir.

Postmodern şeirdə, modern şeirin əksinə olaraq, hər bir varlığı zarafatla qarşılıqlamaq imkanı var. Daha doğrusu, postmodernlər şeirə səciyyə və obrazlılıq verməklə yox, onu səciyyəsizləşdirməklə çözürlər. İnsanların davranışlarını zarafat bilərk onları ədəbiyyatda da ciddi tutmurlar. Belə olan halda şeir, sanki bir dar qəfəsdən yaxa qurtarır.

Məncə, 1370-ci (1990) ilin ortalarında mütəşəkkil olaraq əsası qoyulmuş modern şeirimizin birbaşa postmodernizmə yönəlməsi, şeirimizin dünya şeirinin forma və bədiiliyinə yaxınlaşmasına yol açacaq. Bu məqsəd üçün şairlərimizin ədəbi biliklərinin artması və bu

bilginin kölgəsində öz şeirlərinin ən ilkin tənqidçisi olmaları, şeirimizin güclənməsiylə sonuclanacaqdır. Şairlərimizin artıq realist, ya da neorealist olmadıqlarını söyləmək olar.

Səid Muğanlı: Çağdaş şeirimizin atası sayılan Həbib Sahirdən və gənc Oxtaydan başlanan, poeziyamızdakı çağdaşlıq, dünya şeiri ilə ayaqlaşmağa can atmaqdadır.

Şeirimizdə özünü göstərən çağdaş gedisi Sahir, Səhənd və Oxtaydan sonrakı illərdə, üç nəslə və ya üç dövrə bölmək olar, məncə:

1. Səhər xanımdan Əziz Səlamiyə və Nasir Mərqtatıya;

2. Süleymanoğludan Hadi Qaraçaya və Heydər Bayata;

3. Ziba Kərbasidən Duman Ərdəm və Elyad Musəviyə.

Vurgulanması yerinə düşordi ki, bu üçlüyün arasında bir sıra öz şeir dilini tapan nəhəng şairlər təkbaşına bir cərəyan yaratmışlar. Misal üçün, Həmid Nitqi, Kyan Xiyav, Saleh Ətayı, Nadir Əzhəri, Nadir Əlhi, İlqar Dostı, Çalğın, Ziba Kərbası, M.Ləvəyi, Ülkər, Saleh Səccadi və Atilla Kişizadə kimi adları sadalamaq olar.

Bu arada gənc nəslin və bu 4-5 ildə özünü üzə çəkən gəncliyin daha maraqlı əsərləri işiq üzü görüb. Həm keyfiyyət, həm də kəmiyyət baxımından daha üstün olan bu gənclik qonşu şeirindən də üst qatlara boylanmağa can atır və buna baxmayaraq, (ərəb, türk və fars) şeirinin izi də bu arada danılmazdır.

Son illərin şeiri, məhəlli şuarçılıqdan və mədhiyyəçilikdən (ilan vuran, ilandan çəkinən kimi) çəkinir və bu çəkinmə onu dünya şeiri ilə ayaqlaşmağa doğru aparır.

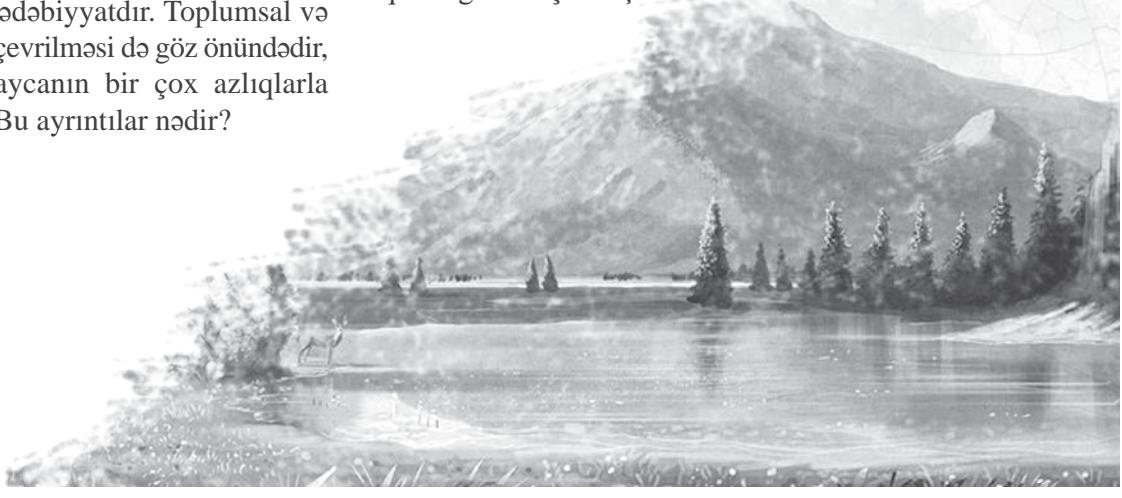
Nasir Mərqtatı: Güney Azərbaycan ədəbiyyatı, ağır assimilyasiyaya uğramış, gəlişmiş çoxluqda olduğu halda, azlıqların ədəbiyyatı kimi qələmə verilən ədəbiyyatdır. Toplumsal və siyasal bir ədəbiyyata çevriləməsi də göz önündədir, ancaq Güney Azərbaycanın bir çox azlıqlarla köklü ayrıntıları var. Bu ayrıntılar nədir?

1) Güney Azərbaycan, Qüzeydə türkə oxuyub-yazan müstəqil Qüzey Azərbaycanla divar-divaradır, bu üzdən onda olan söz dağarcığı, kəlmələr hələ də nisbi halda öz zənginliyini saxlamaqdadır.

2) Güney Azərbaycan ədəbiyyat baxımından gəlmiş, Türkiyə ilə divar-divaradır. Bu üzdən nisbi halda çeşidli fərdi konulara imkan açır. Bu isə az-çox Güney türkəsində fərdi ədəbiyyatın genişlənməsinə yardımçıdır.

3) Güney Azərbaycan xalqı, az olsa da, (altı ay) Ş.M.Xiyabani dövrü və bir il S.C.Pişəvəri dövründə gedən özgürlik və istiqlal hərəkatını hələ də öz toplumsal xatırəsinin alt yapısında saxlamaqdadır. Yəni Güneyin millətdən dövlətə keçmə konusunda az-çox təcrübəsi var. Bu imkanlar və təcrübələr, Güney yazıçısına artıq bacarıq verdikdə nisbi halda, yazı çevrəsini genişləndirə bilir və azacıq olsa da, azınlıq ədəbiyyatımızı öz darısqal çərçivəsindən çıxmağa təşviq edir. Bu gün Güney ədəbiyyatının çeşidli konularında, toplumsal və devrimçi ədəbiyyat kənarında, çoxsaylı olmasa da, yaxşı qəbul ola biləcək bir ədəbiyyat yaranmağa başlayıb. Belə bir ədəbiyyatın yaranması bunu da göstərir ki, ədəbiyyat dar çərçivədən çıxmaqla böyük addımlar atmağa yönəldür. Əslində, belə bir ədəbiyyatın yaranması, millətləşmə prosesini keçmək və dövlətləşməyə səri yönəlməyə könüllənmək deməkdir. Qətiyyətlə demək olar ki, yavaş-yavaş gəlisməyə başlayan fərdi ədəbiyyatımız öz doğal prosesinə varmaqdadır.

Pərvanə Məmmədli: Göründüyü kimi, bu gün nəşr və təbliğ imkanlarının məhdudluğuna baxmayaraq, Güneydəki ədəbi fikrin mənzərəsi çox rəngarəngdi, mövcud ədəbi prosesin dil, sənətkarlıq baxımından problemləri olsa da, ədəbiyyat milli varlığını təsdiq, dünya ədəbiyyatının yeni meyillərinə qovuşmaq üçün axtarışlarını davam etdirir. Hər üçünüzə ədəbi müzakirəyə qatıldığınız üçün təşəkkür edirəm.

Ülviyyə TAHİR

URUATSIZ

Çilli beçə gözlərini tiqqılıtya açdı. Qaranlıq bir yerdə idi. Dimdiyi ilə toxunanda bunun bir plastik qutu olduğunu anlaya bildi. Ayaqlarını tərpətmək istədi, lakin onların da bağlı olduğunun fərqiñə varan kimi qorxusunun başına gəldiyini anladı. Həmişə həyətdə gəzən tükləri yoluq qoca xoruz onlara belə şeylərdən danışardı. Deyərdi ki, onlara yemək səpən bu kök arvadın niyyəti pisdir. Onun beləcə dən səpməyinə, su qoymağına aldanmayın. Əlinə düşən ilk fürsətdə sizi bıçağın altına qoyacaq. Bıçağın nə olduğunu yeniyetmələrdən heç kəs bilmirdi. Bunu yenə o qoca tükü yoluqdan soruşanda isə o, sırlı halda bulanıq görünən gözlərini qiyaraq: "Baxın, bunu deməyəcəm" – piçildayır və heç olmasa, belə sirlərlə geridə qalan son illərini qanı qaynar çolpa-çocuğun içində urvatlı qalmaq istəyirdi. İndi Çilli beçə ayaqları bağlı halda bu plastik qutuda çabalayarkən tükü yoluq, sallaq saqqallının sözlərini xatırladı və sonunu o əcaib bıçağın altında təsəvvür elədi. Nəhayət, Çilli beçəyə əsrlərcə uzun gələn on beş dəqiqəlik yol bitdi və maşından enən sahibi onu qutuqarışq

birinə verdi. Çilli beçə nə qədər qulaq kəsildisə, onların söhbətindən bıçaq sözünü eşidə bilmədi. Qutunu alan: "Ay, nə xəcalət verirsən, sən özün paysan da" – boğazdan yuxarı yalanlarını sovurarkən Çilli beçə qorxusundan bütün yesiyi bulamışdı. Qutunun təhvıl-təslimindən sonra min dəfə təşəkkür edən yeni sahibi beş dəqiqədən sonra günəşin bol işığını onun üzərinə açdı. Gözləri qamaşan Çilli beçə nə baş verdiyini anlamağa macal tapmamış ayaqlarının açıldığını gördü. Onu əllərində ehmalca tutan yeni sahibi Çilli beçəni bıçaqla deyil, bir cənnətlə müjdələdi. Tamamilə yamyasıl bağça min rəngə çalan fərələr və toyuqlarla dolu idi. Çilli beçə bunları görərkən büdrədi. Qorxdu ki, bütün bunlar röya olar, bıçaq deyilən o qorxunc şey bu gözəlliyyin içində boğazının dibində peydə olar. Lakin nə o bıçaq göründü, nə də bu cənnətin havasından ölüm qoxusu hiss elədi. Yeni sahibi onu yüngülə itələ-yərək ara qapını bağladı. Sahib gedən kimi fərələr və toyuqlar onu maraqla əhatəyə aldılar. Aralarında ən çox sözü keçən kök toyuq günəşin şüalarının altında bərq vuran tüklərini qabardaraq

su sonrası kimi fərələrə acıqlandı və onlardan dağılışmalarını tələb elədi. Fərələrsə Çilli beçənin ürkək baxışlarından və mütənasib qamətindən gözlərini çəkə bilmirdilər. Amma bir dəqiqə belə keçməmiş sanki qurbağa gölünə daş atıldı. Bir anda Çilli beçənin ətrafinı saran fanat baxışlı fərələr yoxa çıxdılar. Çilli beçə qarşısında dağ kimi ucalan qaraltdan necə hürkdüsə, məftil hasara sığındı. Gözlərini tez-tez qırparaq bu qaraltını altdan-yuxarı süzdü. Bu hal onun ürəyini və bayaq nazlı fərələrə baxaraq ani halda beynindən keçirdiyi xəyallarını ayağının altına salıb xincimlədi. Bu qaraltı qanadlarını cirparaq düz onun qulağının dibində var səsi ilə banladı. Çilli beçənin bütün cil tükləri biz-biz durdu. Sonra bu qaraltı ayaqlarını yerə sürtərək şəstlə “ağıllı ol!” deyərək oradan uzaqlaşdı. Onun polkovniksayağı şəstlə gedisiini ürək ağrısı ilə izləyən Çilli beçə bütün kini ilə sığındığı məftildən aralandı. Lakin artıq tək idi. Ona yaxınlaşmağa azacıq cəsarət edən Polkovnikdən (öz aləmində Çilli beçə ona bu ayamanı qoşmuşdu) cəza alırdı. Tezliklə Çilli beçənin varlığına alışan gözəl fərələr onu unutdular. Həyətə allı-güllü çıçəklər kimi səpələnən bu gözəllər Çilli beçənin gecələr yuxusu, gündüzlər iki addımlıq əlcətməz arzusu oldular. Lakin Polkovnikin diktaturası həyətə elə hakim kəsilmişdi ki, Çilli beçə bu məsələni asanlıqla həll edə bilməyəcəyini anlayırdı. Beləcə, Çilli beçə bir-iki həftə baş sindiraraq öz aləmində bu diktaturanı nə cür yixməyi götür-qoy elədi. O, açıq-aydın mübarizəyə girməklə Polkovniklə savaşmayı ağılna belə gətirmirdi, çünki artıq bir neçə dəfə polkovnikin güclü qanadlarının və möhkəm dimdiyinin dadı ilə tanış olmuşdu. Ona görə dən səpilərkən belə, hər ehtimala qarşı, kənardan baxmağa üstünlük verərdi. Yeməyini belə yerdə qalan artıq-urtuqla təmin edirdi. Ona görə açıq mübarizə ona sərf edəcək bir plan deyildi. Nəhayət, Polkovnikin banlaması ilə açılan səhərlərin birində Çilli beçə hinin qarşısında günəşi başqa bir enerji ilə salamladı. İlk öncə toyuqları və fərələri dimdikləyərək Polkovnikə hindən çıxması üçün yol açdı. Onun dünənki qürurlu vəziyyətindən yüz səksən dərəcə fərqlənən canfəşanlığı Polkovnikin gözündən yayılmadı. Yem qabındaki buğdaların ən

gözəllərini seçib, az qala, Polkovnikin ağızına dürtməyə çalışan Çilli beçə bütün bunlarla kifayətlənmədi. Kölgəliklərdə Polkovnikə yer açdı, çəpərlərin dibində tapdıgı böcəklərə, qarışqa yuvalarına heç bir fərəni yaxın düşməyə qoymadı. Bunların hamisini Polkovniklə paylaştı. Heç həftə keçmədi ki, Çilli beçə artıq polkovnikin dimdiyindən ürkməyərək səhər yeməyində onunla bərabər oldu. Polkovnik onu qaqıldayan toyuqların ardınca xəbər gətirməyə göndərir və bəzən özü tənbəllik edəndə səhər banlamağı belə ona həvalə edirdi. Çilli beçə yavaş-yavaş mövqeyini möhkəmlətdikcə, fərələrdən də gözaltı etdiklərinə yaxınlaşmaq istəyirdi. Lakin hələlik nəfsinə hakim olaraq məsuliyyətli bir məmur kimi onların yanından burnu yuxarı və zabitəli şəkildə keçirdi. Fərələr belə bu ciddiyyətə necə alışmışdlarsa, onunla artıq-əskik danışmağa cəsarət etmir və yanında nəinki tüklərini qarışdırır, hətta qanadlarını belə cirpmirdilər. Nəhayət, Polkovnik iki aydan sonra onun bu canfəşanlığına qiymət verərək hindəki ən yönəmsiz kök toyuğunu ona peşkəş etdi. Çilli beçə isə onun bu hədiyyəsindən böyük ürəklə imtina etdi və bildirdi ki, onun bu xidməti məhəbbətdəndir. Qətiyyən bir şey umacaq fikri yoxdur. Əslində isə bu iki aylıq canfəşanlıqdan sonra yalnız qoca, iyi toyuğa layiq görülməsi ilə barışa bilmirdi. “Bəyəm iki ay elə nökər kimi işləmişdi ki, günlərlə yerindən qalxmayan, özünü havaya belə verməyən qoxulu toyuğa layiq olsun!?” – izzət-nəfsi acı-acı piçıldıydı.

Bir səhər... Dan üzü hər şey dəyişildi. Yenə məmur yaltaqlığına davam edən Çilli beçə artıq necə vərdiş etmişdisə, göstərişsiz banlayır, toyuqları hinin qarşısında toplayır, onların necə qidalanmasına nəzarət edirdi. Polkovnik isə əmin-axayın görkəmlə həyətdə avaralanır, günü-gündən tənbəlləşirdi. Axşamların birində ev sahibəsi sürətlə hinə girdi və əlinə ilk keçən fərəni apardı. Bu zaman fikri ancaq əlindəki fərəni pay aparacağı qudasının yanında olan ev sahibəsi həyətin ara qapısını bağlamağı unutdu. Sabah dan üzü ağaranda Çilli beçəni sanki qəfildən çımdıklayıb ayıltılar. Gecikdiyinin fərqi varib tez qanadlarını cirparaq banladı. Polkovnik və toyuqlar səksənərək tez tərpəndilər. Çilli beçə hər kəsdən önə keçərək hinin aralı qapısını qanadı ilə

basaraq araladı. Təhlükəsizlik məqsədi ilə ətrafi sürətlə nəzərdən keçirib, üz tutdu yemək səpilən qaba. Lakin həmişəkindən fərqli olaraq bu dəfə qab boş idi. Çilli beçə mat-məəttəl bir qaba baxdı, bir də onu sözən alagöz, rəngli fərələrə. Anladı ki, artıq qəhrəman olmağın vaxtı çatıb. Sabah-sabah ac-acına vurnuxan toyuq-cücəyə yemək tapa bilsəydi, Polkovnikin zəifləmiş xarizmasını yerləyeksan edə bilərdi. O, ayaq üstündə mürgüləyən Polkovniki xüsusi bir nifrətlə sözərək həyətlə toyuqların yerini ayıran məftil hasara üz tutdu. Budur, ev sahibinin yaşadığı o yerə diqqətlə nəzər salsa da, orada gözünə bir inni-cinni dəymədi. Elə o an diqqətini aralı qalmış qapı cəlb etdi və dərhal gül-çiçəklərlə zəngin əsas həyətə şütdü. Lakin qəhrəman olmağa niyyətlənmiş Çilli beçə iki addimlıqda onu gözləyən suyu çəkilmiş quyudan xəbərsiz idi.

Ev sahibəsi bu səhər yuxudan çox gec ayıldı. Xalatını geyinərkən qəfil yuxusunu xatırladı. Yuxusunda hey bir xoruz banlayırdı. Bunun yuxumu, reallıqmı olduğunu kəsdirdə bilmədi. Saçlarını bir araya toplayıb sancaqladı. Ərinə tərəf ötəri nəzər salıb sürətlə otağı tərk etdi. Həyətə çıxanda ilk nəzərini cəlb edən şey toyuqların məftil hasar boyunca düzülməsi oldu. Elə o an onların ac olduğunu xatırladı. Dən qabını buğda ilə doldurub toyuqların yanına üz tutdu. Buğdanı yem qabına tökərkən çilli beçənin orada olmadığını fərq etdi. Ətrafa boylandı, sonra hinə gedib baxdı. Heç bir yerdə tapa bilmədiyi Çilli beçənin yoxa çıxməsi onu əməlli-başlı narahat etdi. Gümanı gələn hər yeri araşdırıldıqdan sonra kor-peşman evə qayıtdı. Qapını açıb içəri keçmək istəyirdi ki, bir ziğilti eşitdi. Bu səs onu bir anlıq yerinə mixladı. Geri döndü, ziğiltinin ağızı açıq qalmış su quyusundan gəldiyini anladı.

Onu iki saat əlləşəndən sonra birtəhər quyudan çıxara bildilər. Bədənin tam yarısı lili, palçığın içində olan Çilli beçəni gətirib hinə buraxan ev sahibəsi ona baxaraq ümidsiz halda başını buladı. Ev sahibəsi uzaqlaşan kimi toyuqlar və fərələr boyun-boyuna verərək onun tamaşasına durdular. Onun nə üçün bu hala düşməsi artıq maraqlı deyildi. Axı məğlublar qəhrəman olmur. Quş beyinlər onun parlaq tüklərini, qıpqrırmızı saqqalını bir anda unutdu. İndi onların qarşısında soyuqdan bütünmüş, palçıqdan rəngini itirmiş,

tükləri bədəninə yapışmış miskin, aciz bir varlıq dayanmışdı. Acızləri və məğlubları isə heç kəs sevmir. Elə həmin gündən hər şey köhnə rejimə qayıtdı. Polkovnik yenə şəstlə toyuqları sıraya düzür, onların qayğısına qalır və səhərlər banlamağı unutmurdu. Çilli beçə isə günü-gündən zəifləyirdi. Günəşin qarşısında saatlarla uzanıb qalmasına baxmayaraq, canındakı üzütmədən qurtula bilmirdi. Bir neçə gün sonra palçıqdan quruyub bədəninə yapışmış qanadını qaldıran ev sahibəsi ona baxararaq: "Heç yeməli halın da qalmadı sənin, ay bədbəxt", – dedi. Çilli beçə bu yemək sözünü eşidəndə əvvəlki həyətdəki sallaq saqqal qocanı xatırladı. Onun "Sizi bıçaqla kəsib yeyəcəklər" sözlərini bulanıq yaddaşından eşələyib çıxardı. Lakin indi bütün bunların heç bir mənası qalmamışdı. Yapış-yapış olmuş o parlaq tükləri quyuya düşəndən sonra rəngini itirmiş, o qırmızı şux saqqalı bütüşüb fərələrin lətifə yeri olmuşdu. İndi yalnız bir şey düşünürdü. Görəsən, neynəsin ki, gözlərdən uzaq, könüllərdən iraq olsun. Elə yerdə ölsün ki, heç olmasa, olan-qalan urvatını itirməsin. Bu acı çək-çevirdəykən gözləri keçənlərdə Polkovnikin ona bağışladığı kök toyuğa sataşdı. Kök toyuq azacıq dənlənib yanlarını basa-basa hinin arxasına keçdi. Çilli beçə onun hara getdiyini öyrənmək üçün halsız-halsız ora irəlilədi. Kök toyuğun orada kürt yatdığını anlayıb onunla bərabər taxtaların altındaki yuvaya süründü. Həmin gecə Çilli beçə hinə gəlmədi. Əslində, onun gəlmədiyini heç kəs fərq etmədi. Çilli beçə başını qanadının altına soxaraq kök toyuğun yanına sığındı. O an xatırladı ki, iki həftə önce iyrənib itələdiyi bu toyuqdan anasının iyi gəlir. O anasının ki, tam beş aylıq olanacaq onu özündən ayırmamışdı. Niyə bunu əvvəl xatırlamamışdı, bu xəstə hali ilə məəttəl qaldı.

O gecə Polkovnik yuxuda bir qara xoruz gördü. Bu qara xoruz səhərədək onun kabusuna çevrildi. Çilli beçə isə belə ucuz ölümlə getdiyinə çox təəssüfləndi. Ən azından, bıçağın nə olduğunu öyrənə bilmədiyi üçün özünü nakam adlandırdı. Səhər kök toyuq onu bir xeyli dimdikləyib qaldırmağa çalışsa da, alınmadı.

XOCALI SOYQIRIMI:

POETİK FƏRYADDAN ÜMUMBƏŞƏRİ İTTİHAMIA

Əgər başdan-başa qara rəngə boyanmış işgal təqvimi vərəqlənsə, əsir düşmüş hər bir Azərbaycan yurdunun naləsini həm də poeziyamızdan – kədər, qəzəb, əlacsızlıq duyğularına bələnmiş şeir mətnlərindən eşitmək olar. Lakin bu sırada qaraya boyanmış bir gün – 26 fevral 1992-ci il Xocalı faciəsi dəhşətin miqyasına görə ölçüyəgəlməzdirdir. Azərbaycan xalqına qarşı ermənilərin həyata keçirdiyi soyqırım, on min nəfərin yaşadığı bütöv bir şəhərin yer üzündən silinməsi yalnız XX əsrə faşizmin törətdiyi milli qırğınlarla müqayisə oluna bilər.

Əsrin faciəsi olan Xocalı, təsvir predmeti olaraq, onlarca yazarımızın yaradıcılığında müüm yer tutur. Zəlimxan Yaqubun, Xəlil Rza Ulutürkün, Sabir Rüstəmxanlıının, Nüsrət Kəsə-

mənlinin, Vaqif Bayatlı Odərin, Ələkbər Salahzadənin, Ədalət Əsgəroğlunun, Ələmdar Quluzadənin, Nurəngiz Günüñ, Əlirza Xələflinin yaradıcılığında Xocalı mövzusu yadda qalır.

Zəlimxan Yaqubun “Layla, Xocalı, layla” şeiri bu şəhərin yerlə-yeksan edilməsiylə bağlı şairin daxili, mənəvi yaşantıları fonunda qələmə alınıb. Bu kövrək laylada şairin yaşanan faciənin böyüklüyü, dünyanın Azərbaycanda baş verənlərə bigənəliyi, insanın insana qənim kəsilməsi qarşısında sarsıntıları ilə bağlı qənaəti eks olunub.

Dərdin kimi acı yox,
Ağrı var, əlacı yox.
Ağlamağa bacı yox,
Layla, Xocalım, layla.

Müasir epik-lirik əsərlər içərisində yaradılan düşmən obrazına görə xalq şairi Zəlimxan Yaqubun “O qızın göz yaşları” poeması da xüsusi bədii-estetik dəyəri və dolğun məzmunu ilə seçilir.

Xocalı faciəsinin dəhşətlərinə, ağrılarına həsr etdiyi bu poemada Z. Yaqub dərdin portretini yaradır, düşmənə qəzəb, nifrət hissi aşılıyır:

Sual da məndədi, cavab da məndə.
Xocalı ən böyük dərddimi?
Dərddi!
Tərsinə çəkilən düşmən şilləsi,
Dəli tufanlardan sərtdimi?
Sərtdi!

Və bu “sərt şillə”lərin, Xocalı dərdinin, hələ də özünə gəlməyən, xəcalət hissindən pərt millətin qisasını almaq vaxtının çıxdan yetişdiyini şair aşağıdakı misralarla söyləyir:

Nə ölü dirilər, nə solan bitər,
Axdı göz yaşımız sellərdən betər,
Yetər seyrçilik, şahidlik yetər!
Şəhidə çevrilmək sərtdimi?
Sərtdi!

Əsər boyu ermənilərin Xocalıda törətdikləri cəllad əməlləri, məkrli istəkləri oxucuya çatdırılır. Müəllif “Qarabağ tarixi açılsa qat-qat, Tarixə sığmayan kədər görərsən” (246, 247) – deyə, dünyaya, beynəlxalq təşkilatlara erməni vandalizminin dəhşətlərini çatdırır. Həmin dəhşətli anlardan bir epizoda diqqət edək:

O gün qan üstündə açıldı səhər,
O gün Xocalıda yer qırmızıydı.
Qırmızı-qırmızı üzümə durdu,
İblis görkəmində şər qırmızıydı.

Müharibənin necə böyük dəhşət olduğunu, onun gətirdiyi faciələri, xüsusən erməni faşistlərinin amansızlığı və qəddarlığını, Xocalı faciəsinin Azərbaycan xalqı üçün nə demək olduğunu, Ermənistən bəşərə qarşı törətdiyi

ağlasıgmaz xəyanətləri daha dərindən dərk etmək üçün Zəlimxan Yaqubun sözügedən poemasından nümunə gətirəcəyimiz bəndi oxumaq, fikrimizcə, kifayətdir:

Baş açılmır dərddən, yoldan, ələmdən,
Dağ əyilir dağdan ağır şələmdən.
Yazmaq olmur, qan fışqırır qələmdən,
Yazı qanlı, varaq qanlı, söz qanlı...

Düşmənin qan gölünə döndərdiyi Xocalı hər bir azərbaycanının, hər bir bəşər övladının faciəsi, ürək yarası olduğu kimi, Zəlimxan Yaqubun da şair ürəyini didib-parçalayıb, göyüm-göyüm göynədir. Lakin sənətkar yenə öz qürürunun sənmadığını, xalqının, millətinin, vətəninin qeyrətli oğullarının bu qanı yerdə qoymayacağını əminliklə vurğulayır. Xalqının gücünə, qüdrətinə, mərdliyinə, qeyrətinə, dözümünə inanmayan şair heç vaxt o xalqın sevimli şairi ola bilməz! Zəlimxan Yaqub da millətinin gec-tez “qəmi tapdalayıb keçəcəyinə” əmindir. Şairə görə “andını torpağa içən” millətin düşməni məhv etməyə hər cür gücü və qüdrəti var:

Məni susdurammaz bu qan, bu qada,
Mələk qanadında uçar bu millət.
Ən böyük dərdi də bir içim sutək.
Başına qaldırıb içər bu millət.

Əsərin əvvəlində şair Xocalı faciəsinin dəhşətlərindən, erməni işgalçlarının ağlasıgmaz terrorçuluğundan, eyni zamanda Azərbaycan xalqının bu dəhşətli dəndlərə mətanətlə sinə gərib, tarixin bu amansız imtahanından da məğrur, qürurla, üzüağ çıxacağına, öz gücü-qüdrətiylə qisası düşməndə qoymayacağına inamından söhbət açırdısa, nəhayət, poemanın kulminasiya nöqtəsinə yaxınlaşdıqca real, konkret hadisələrin poetik əksini verir. Şairin qisas hissi ilə yanib-qovrulan ürəyi bu qisası almaq üçün güc, qüvvət mənbəyini poemanın əsas qəhrəmanı olan qızın - hələ 8 yaşlı körpə ikən atası gözləri önünde diri-diriyandırılan, indi

21 yaşında olan Xəzangülün göz yaşlarında görür:

...Tək o qızın göz yaşları bəsimdi,
O gözdəki yaşın gücü tükənməz.

Şair bu qənaətə təsadüfən gəlmir. Dönüb tarixə qısaca nəzər salsaq, görərik ki, bir xalqın qisasını almaq bir imperiyani süqut etdirmək, bir müstəmləkəçi dövləti yer üzündən silmək üçün bir qızın, bir qadının kini, qəzəbi, nifrəti, gözəlliyi və göz yaşlarının yaratdığı coşqunluq dalğası kifayət edib. Qədim Troyanın, Roma imperiyasının (K.Mopatra), Makedoniyalı İsgəndərin (Nüşabə) taleləri buna sübutdur. Xəzangülün düşmənə kini, qəzəbi, gözəlliyi və göz yaşlarının yaratdığı tufan və iztirablar da gec-tez bütün Azərbaycan oğullarını ayağa qaldıracaq, qisas düşməndə qalmayacaq. Zəlimxan Yaqub qələmi buna inandırır:

İnsanlıqdan uzaqmış
insan qanı tökənlər,
əldən dırnaq çıxarıb,
ağızdan diş sökənlər.
Sinələrə dağ basıb,
ürəyə dağ çəkənlər,
necə qırıb qolları,
necə kəsib başları
bir-bir yada salırdı –
o qızın göz yaşları

Şair poemada göz yaşları ilə dərdləşir, o göz yaşlarının dilini, sərrini anlayır. Sənətkar öz xalqının təhqir olunmuş bir gözəlinin göz yaşlarına tərcümanlıq edir. O göz yaşlarının diktə etdiklərini yüksək pafosla, publisistik bir dillə oxuculara çatdırır. Şair, xalqını, millətini bir qızın göz yaşlarının diliylə düşməndən qisas almağa çağırır. Zəlimxan Yaqubun “O qızın göz yaşları” poemasında düşmən əməlləri, kini, küdürüti ən ekstaz səviyyəsi ilə təqdim olunur. Poemadan aşağıdakı parçaya diqqət yetirək:

Göz yaşları deyirdi ki,
Eheeyyyy!!!
Alçaq qarı düşmən!
Qara itə qahmar çıxan
ala düşmən, sarı düşmən!
Nə topum var, nə tüsəngim,
nə qalxanım, nə qılincim,
doğra məni tikə-tikə,
parça-parça, xincim-xincim...
Başımı əz!
Qolumu kəs!
Gözümü oy!

Bu parça dəhşətli bir Xocalı səhnəsidir, əsirlilikdə min cür işgəncələrə məruz qalan soydaşlarımızın qanlı fəryadı, əzabla yoğrulmuş həyatıdır. Bu səhnə sanki ləntə köçürülmüş canlı videoyazıdır. Şeirin misraları oxa bənzəyir. Silahsız, köməksiz, dayaqsız insanın, bəşər övladının nalələri, fəğanları “qarşı düşmən”in üstüne dolu kimi yağır, ildirim kimi çaxır. Bu hayqırkı dünya demokratiyasından dəm vuranların ünvanına etiraz notasıdır. Şair poemasında düşmənin qəddarlığını və qəviliyini vəhdətdə verir, dünyaya, bəşəriyyətə qarşı törənə biləcək fəlakətin anonsunu qabardır.

Zəlimxan Yaqubun “O qızın göz yaşları” poeması yaşından, dinindən və milliyyətindən asılı olmayaraq, insanlığı dəyərləndirməyi bacaran, haqqı, ədaləti sevən vicdanlı olan hər kəsi bəşəriyyətə qarşı qatı cinayətlər törədən təhlükəli düşmənə – erməni neofaşizminə qarşı səfərbərliyə səsləyir.

Ələmdar Quluzadənin yaradıcılığında da Xocalı mövzusu özünəməxsus yer tutur. Bu qanlı faciəni bütün dəhşətlərilə yaşayaraq poeziyaya gətirmək Ələmdar Quluzadənin tale yazısına çevrilib – desək, yanılmariq. Şairin doğulub boyra-başa çatdığı Xocalıya həsr etdiyi şeirlər ayrı-ayrı vaxtlarda mətbuat səhifələrində eks-sədaya çevrilib. Bu baxımdan görkəmli ədəbiyyatşunas-alim Vilayət Quliyevin şairin “Gözlə, Xocalı, gözlə” şeirindən təsirlənərək yazdığı açıq məktub ədəbi ictimaiyyət maraqla qarşılıdı. Prof.Dr. V.Quliyev yazırıdı: “Gözlə, Xocalı, gözlə” şeirini ürək ağrısı ilə oxudum. Belə şeiri yalnız Xocalı vəhşətinin bütün iztirablarını öz həyatında, yaxınlarının həyatında yaşmış bir adam yaza bilərdi. Bəlkə də, bu fikrim o qədər də dəqiq olmadı. İnanıram ki, sən Xocalıda, Qarabağda heç bir yaxınıni itirməsən də, bu böyük dərdi eyni dərəcədə həssaslıqla, ürək ağrısı ilə, qəzəb və hiddətlə qələmə alardın”.

Ələmdar Quluzadənin şeirlərində haqsızlığa, ədalətsizliyə üsyan, vətənə xəyanətə nifrət hissleri olduqca təbii ifadə olunub. “Təpədəndirnağa boyandıq qana, Dərd min yol qaynadı, qeyrət bir bugum” – deyərək hiddətindən, ağrısından qəlbi göynəyən, özü özünü ittiham edən şair illərlə buraxdığımız səhvərin təkrarına görə sizildiyir, hər kəsi qınaq obyektinə çevirir. İllərlə ermənilərin başımıza gətirdiyi müsibətləri unudan xalqımızı ayıq-sayıq olmağa, baş verənləri gələcək övladlarımıza çatdırmağa çağırır.

“Şəhid şəhər” – qanla yazılmış, gələcəyimizə ünvanlanan tarix dərsliyidir. Yalnız Xocalının deyil, əldən çıxan, naməndlər tərəfindən xəyanətə qurban gedən vətənimizin cənnət yerlərinin “şəhid” olmasıdır. Yalnız şairin deyil, bu xalqın övladlarının ərşə ucalan səsidir, sədasıdır, yanın üzəyi, inleyən arzularıdır. Xalq şairi Nəriman Həsənzadə Ələmdar Quluzadə poeziyasında xüsusi yeri olan bu əsəri əsl milli poeziya, ədəbi hadisə adlandıraraq yazır: “Şəhid şəhər” poeması ədəbi hadisədir. Şəhid olmuş şəhərin bu şahid fəryadı, yurd-yuvaya, el-obaya sonsuz sədaqət hissi ilə dolu övlad məhəbbəti əsrimizin bütöv bir mərhələsidir”.

Ə.Quluzadə erməni qanicənliyini, vəhşiliyini olduğu kimi əks etdirib. Məsələn, “Təlatüm” adlı parçada erməni neofaşizminin iç üzü ustalıkla açılır, tamahkarlığı detallarla verilir:

Nə yaman susayıb erməni qana,
Hələ faciədən ləzzət dadır o.
Qəbrini qazdırıb öz atasına
Oğlunun üstünü torpaqladır o.
Nə canda can qaldı, nə girovda baş,
Azalmır, sozalmır bu duman, tüstü.
Meyidin cibini soyub bu əyyaş,
Şəhidin dışını söküür əlüstü.

Bu poema şəhidlik mövzusuna həsr olunan və bir çox qələm adamlarının, tədqiqatçıların, şairlərin diqqətini çəkən ən yaxşı nümunələrdən biridir. Şair Məmməd Aslan yazırı: ““Şəhid şəhər” unutqanları aylıtmaq üçün ən kamil bir “dərman”dır: “Hər sətrindən, hər bəndindən, hər

səhifəsindən fəryad qoparan bir ana dikəlir. Bir zamanlar dünyanın bu xəlvət dərəsində başlarına gələnləri car çəkir. Sənin yatmağa, sənin unutmağa, sənin bu fəlakətli gecəni kəsib atmağa haqqın yoxdur: o haqqı dansan, insan olmaq haqqını unudarsan. Yaramızın qaysaq tutmaması üçün yazılmış əsərdir “Şəhid şəhər””.

Böyük humanist idealları və yüksək sənətkarlıq keyfiyyətləri ilə diqqəti cəlb edən Nüsrət Kəsəmənli poeziyasında da incə lirizm, dərin psixologizm və humanizm duyğuları aparıcı mövqedə dayanır. Məlumdur ki, Xocalı soyqırımı təsvir predmeti olaraq bütün yazarlarımızın yaradıcılığında mühüm yer tutur. Nüsrət Kəsəmənli də “Xocalı” şeirində erməni daşnaklarının sovet ordusunun köməyi ilə xalqımızın başına gətirdiyi fəlakətin acı, ürəkparçalayan mənzərəsini yaradıb. Tədqiqatçı Şərqiyyə Məmmədova yazır: “Xocalı” şeirində şairin yaratdığı bədii tablo insanda heyvət doğurur. Körpələri qoruyacaq olan böyüklər bunu daha bacarmırlar. Onlar düşmən tanklarının, zirehli maşınların altında qalırlar. Şair bu qənaətə gəlir ki, “böyüklər imdad istəyən” zaman artıq körpələr onlara “güvənmir”. Körpələrdə bu güvəncin sınmazı zalımlığın real mənzərəsini əks etdirən olduqca canlı bədii təzaddır. Bu lövhənin arxasında dayanan dərin fəlsəfi fikir insanı düşüncələrə qərq edir, həyat, ölüm, dünya, humanizm, amansızlıq haqqında mühakimələrə çəkir. Şair, əslində, asan yolla gedərək sadəcə faciələri sadalamış olsayıdı, bu onun şeirinin təsir gücünü azaldar, bədiliyinə ciddi xələl gətirərdi. Lakin “Xocalı” şeiri müharibə mövzusunda yazılmış bir çox poetik nümunələrdən fərqli olaraq ritorikadan uzaqdır. Ciddi poetik müşahidənin məhsulu olduğu üçündür ki, bu şeir, hətta Xocalı soyqırımı haqqında ətraflı məlumatı olmayan oxucuda belə dərin iz buraxır, baş vermiş fəlakətin həddi və miqyası haqqında canlı təsəvvür yaradır”.

Güllələdilər adamından qarışqasınadək,
güllələdilər quzusunu, qoçunu.
Güllələdilər anaların çəpərlərə

ilişib qalmış saçını,
qardaşı, bacını.
Güllələdilər Babəkin qılincını,
Koroğlunun atını.
Güllələri qaytarmadı
Cavanşirin qalxanı.
Əzdilər yixiləni,
vurdular qalxanı.
Hanı bu yurdun
Nəbisi, Səttarxanı?

Nüsrət Kəsəmənlinin Qarabağ mövzusunda yazdığı “Cıdır düzü”, “İsa bulağı” və digər əsərlərində də ermənilərin antihumanist, vəhşi, qəddar hərəkətləri ustalıqla açılır.

Şair Xəlil Rza Ulutürkün poeziyasında düşmən obrazı daha sərt, daha radikal boyalarla təsvir olunub. Buna səbəb düşmənin törətdiyi vəhşiliklərin çeşidi, ölçüyügəlməz sayıdır. Düşmən qocaya, qadına, körpə uşağa belə məhəl qoymur. Əsir aldığı soydaşlarımıza qarşı tarixdə görünənməmiş vəhşiliklər, qəddarlıqlar, işgəncələr nümayiş etdirir. İnsanların diri-diri dərisini soyur, bədən üzvlərini kəsir, gözlərini çıxarır. Azyaşlı qız uşaqlarının namusuna təcavüz edir. Xəlil Rza Ulutürk xalqına bu dəhşətli, tükürpədici vəhşilikləri unutmamağı tövsiyə edir:

Süngülərə keçirdilər yüz uşağı, min qundağı,
Ağsaqqalı, ağbirçəyi, ayuzlunu, güldodağı.
Odqarışıq külə döndü yun şalının hər saçığı,
Uçdu, qondu buludlara igidlərin çal papağı.
Unutmazsan o papağı, Odər yurdu, Od torpağı!

Qarabağ müharibəsinin insan taleyində əks olunan sızləsini, göynəyini yaradıcılığında həssaslıqla, duyğusallıqla əks etdirən istedadlı şairələrimizdən biri də Nurəngiz Gündür. Qarabağ savaşı şairənin yaradıcılığından qırmızı bir xətlə keçir. “Kərəm ol sən, o gözəlin Allahı”, “Xocalı simfoniyası” əsərləri özünəməxsusluğu, fikrin bənzərsiz ifadə tərzi ilə 90-cı illər poeziyasına kövrəklik, zəriflik, duyğusallıq gətirir. Müharibə poeziyasında şairəni bir ana, bir qadın kimi ən çox narahat edən cəhət körpələ-

rimizin, uşaqlarımızın göz yaşları, məhrumiyyəti, valideynlərini vaxtsız itirmələri, ac, kimsəsiz qalaraq qurbanlara çevriləməsidir. “Kərəm ol sən, o gözəlin Allahı” şeirində ana bətnində körpələrimizin vəhşicəsinə öldürüməsindən bəhs edilir. Bir-birini görüb tanımayan ana və balanı bir-biri ilə şairə tanış edir. N.Gün bu şeirlə dünyada mənfur erməni qaniçənlərinin xislətini əks etdirir, insanlığa qarşı törədilən ağır, ürəkdağlayan cinayəti bədii sualların, poetik ifadələrin təsir gücü ilə oxucuya ünvanlayır, erməni vəhşiliyinin dəhşətlərini poeziyaya gətirir. Doğulmadan güllələnən körpəyə anasının ona olan sevgisindən “bəhs edir”, erməni faşistinin gülləsinə tuş gəldiyini anladır. Ana döşü aramayan o barmaqların qan içində olub, ana sinəsində gəzə bilməməsi dünyada ən ağır mənzərə, sətirlərə sığmayan, sözlə ifadəsi mümkün olmayan müsibətdir.

Kədərli duygular silsiləsini şairə “Xocalı simfoniyası” adlı əsərində də davam etdirir. O, günahsız körpələrin qəddarlıqla məhv edilməsini dünyaya çatdırmaq üçün haqq səsini ucaldır. Və bu çağırış müharibə poeziyasında orijinallığı, özünəməxsusluğu ilə seçilir.

“Xocalı simfoniyası” əsəri Xocalıda şəhid olmuş insanların xatırəsinə həsr edilən ən dəyərli, ən sanballı poeziya çələngidir. Dünyaya ucalan haqq səsidir, Xocalı soyqırımının qurbanlarına ucaldılan möhtəşəm sənət abidəsidir. Bu əsər, “İlahi! sən onlara rahatlıq ver...” nidası ilə başlayır. Tənqidçi Vaqif Yusifli çox haqlı olaraq N.Günün şeirlərini oxunmuş bir duaya bənzədir. Şairəyə görə, torpaq altında dipdiri ölülərə ancaq rahatlıq gərəkdi. Onların ruhları nə qədər rahatsızdı, əzgindi, yaralıdı, onlar ölməyiblər, daha doğrusu, ölə bilməyiblər. Təhqir olunublar, dünyaya gəlməyən övladlar analarının bətnində süngüyə keçirilib, qocaların başları kəsilib, gözləri çıxarılib, diri-diri yandırılıb, tikə-tikə doğranıblar. Amma ölə bilməyiblər. Əsərdə güclü bir obraz diqqəti özünə çəkir. Törədilən qətləmə, yaşınan faciəni dünyaya çatdırmaq üçün haqq səsini ucaldan Qadın, Ana, Şairə obrazı. Cəsarətli, məğrur, mü-

drik Azərbaycan qadını! Bu qadın axıdılan günahsız qanlara görə ittiham etməyi bacaran, erməni xislətinə yaxşı bələd olan şairənin özüdür. Bu xüsusiyyət də əsərin təbii, dolğun olmasına müsbət təsir göstərən amildir. Müəllifin, rüzgarla səhbəti əsərin təsir gücünü artırır, şairənin gəldiyi qənaəti aydınlaşdırır, açmaq istədiyi hadisələrin çözümünə şərait yaradır. Əsərdə müəllif hər mənada Rüzgardan güclüdür və onun görmədiyi, görə bilmədiyi hadisələri təhlil edir, erməni vəhşiliyini dünyaya çatdırır:

Yox, Rüzgar! O cürə əsmə sən!

Torpaqda –

Torpağın altında

Dipdiri ölülər var!

Diksinqə bilər onlar –

Alt-üst etmə torpagı, ey Rüzgar,

onlar onsuz da yazıq!

Tələf olubdur onlar!

Əsərin fərqli xüsusiyyətlərindən biri də müəllifin hadisələri torpağın üstündə deyil altında, dünyanın bu üzündə deyil, o biri üzündə baş verməsini eks etdirməsidir. Torpağın altında ölə bilməyən insanlar, xüsusilə körpələr, onların torpaq altında havasız, anasız zarılıları, ən əsası isə əmmək istədikləri ana döşləri...

Publisistikası, nəsri kimi, poeziyasında da xalqının tarixi dərdlərinə çarə axtarışı – vətənpərvərlik harayı səciyyəvi əlamət səviyyəsinə yüksələn Əli Rza Xələfli “Qara bayram gelir” poeması ilə Xocalı faciəsi haqqındaki ədəbi-bədii düşüncəmizə yeni mənə çaları gətirir. Bildiyimiz kimi, xalqımızın adət-ənənələri sırasında, milli mentalitetimizdə “qara bayram”, “qara bayramlıq” xüsusi yer tutur. Şair bu mənəvi-ruhi borcu öz əsərində xalqın Xocalıya qara bayramlıq borcu səviyyəsində dərk edir. Lakin onun poetik qənaətinə görə, hər Novruz qabağı Xocalı qara bayramlığı keçirmək azdır, Xocalı qisası alınmayınca “Düyünlənmiş yumruğumuza Yıldığımız gücümüz hədər olacaq” və hər il üstümüzə qara bayram kimi gələn bu

faciənin ildönümü “bizə göz dağı” təsiri bağışlayacaq.

Şairi ən çox üzüdən, qorxudan da budur: Xocalının və onun timsalında itirilən torpaqlarımızın taleyi İrəvanın, Zəngəzurun... taleyinə bənzəməsin! Xələfli qələmi bu ağrı və naümidlik içində titrəyib sizlaysıv, ağrı deyir, bayati çağırır:

Ürəyimin başında
kölös kimi qapqara,
könlümün baş daşında
sağalmayan bir yara –
Xocalı var,
Xocalı

* * *

Bəbəkləri oyulmuş,
evlər can üstə, üzgün.
Ümidləri soyulmuş,
yolları qərib, küskün –
Xocalı var,
Xocalı.

Xocalı soyqırımı mövzusu yazılmada davam edir. Bu mənada Fəridə Hacıyevanın, Qəzənfər Məsimoğluunun, Hüseyin Faxralının, Elnur Coşqunun, Habil Nəbiyevin, Daşqın Gülməmmədovun, Rəşidə Allahverdiyevanın, Mərziyyə Səlahəddinin yaradıcılığı da maraq doğurur.

Sonda Xocalı bayatlarına çevrilmiş duyğularımı sizinlə bölmək istəyirəm.

Xocalı – sönməz dağım,
Cənnətməkan oylağım.
Həsrətli illər ötdü,
Çat-çat oldu torpağım.

Xocalı – almaz qaşım,
Aşağı oldu başım.
Qovuşa bilmədim ki,
Şənliyə dönsün yasım.

Mərziyyə NƏCƏFOVA
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

SEVİNC KİMİ YADIRĞADIM SƏNİ...

...Uşaqlığının bir hissəsi gözümün önündə keçib Turalın. Düşüncəli baxışlarının arxasından bir zaman sözlə bağribadaş olacağını təxmin etməsəm də, fərqlilik sevdiyini bilirdim. Ədəbi cameədə olduğum otuz ildən artıq bir zaman kəsiyində bir neçə qələm sahibinə dəstək olmaq istəmişəm. Bacardığım qədər... Onların arasında ən çox mənim və yəqin ki, sevgili oxucuların da yadında qalan, SÖZ-ə sədaqət göstərənlər Elməddin Mətləb və Sərxan Xəzər olub. İnanmaq istəyirəm özünəməxsus düşüncələri olan 17 yaşlı Tural Muxtarın da yaddaşlarda qalacağına. Tural gənc yaşında belə arxada qalanların fərqindədir:

*Qaçğıımız o dünənlər ki var...
Uşaq qoxusu kimi hopar üstümə.*

Bütün uşaq saflığı üstündədir Turalın – həm özünüñ, həm şeirlərinin. Nola, həmişə beləcə qala. Özünün düşüncələri kimi:

*Ayağı yalın uşaq kimi,
Bir qapı arxasında döyəcləyirəm –
Xoşbəxtliyin eşiyində.*

Düşüncələrin zənginliyi adamı dünyanın çalın-çarpaz yollarında saf saxlayan tək amildir. Bu düşüncə sahibi gənc olanda onu təkcə sevmək, təkcə qorumaq yox, sevə-sevə qorumaq lazımdır.

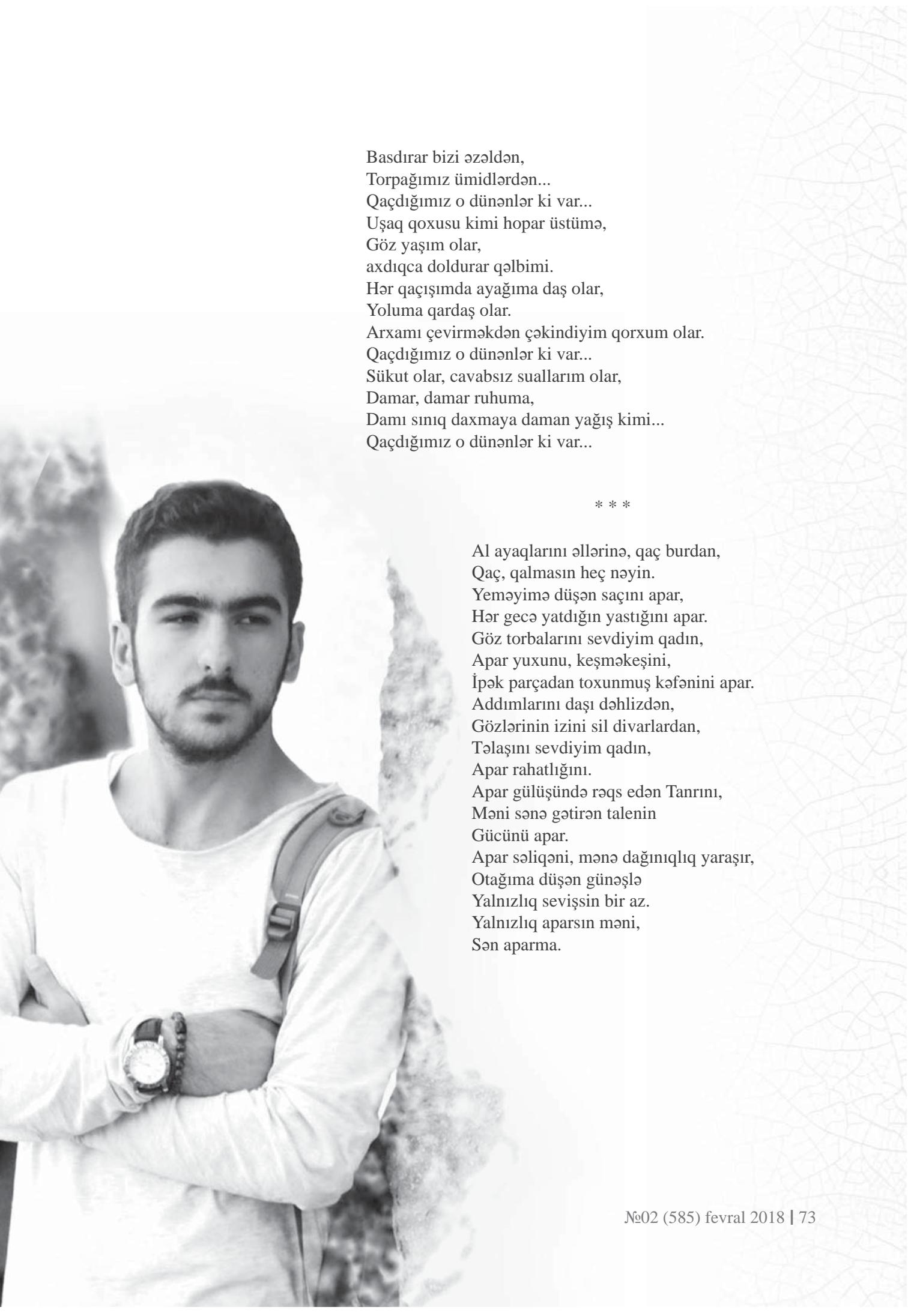
Vasif SÜLEYMAN

Tural MUXTAR

* * *

Qaçğıımız o dünənlər ki var...
Bizi qovalar addım-addım,
Kəfən tikər bizə barmaq-barmaq.
Qaçğıımız o dünənlər ki var...
İçər bizi qurtum-qurtum,
Alar, atar dənizə, boğar bizi dalğa-dalğa.
Qaçğıımız o dünənlər ki var...
Tapar bizi kölgə kimi,

Buraxmaz bir döngə belə.
Qaçğıımız o dünənlər ki var...
Gizlər məni səndə, sonra “tap” deyər,
İtirər məni uşaq kimi,
Qaçğıımız dünənlərdə dustaq edər bizi.
Qaçğıımız o dünənlər ki var...
Günlərin həsrətində əsrlər yaşadər bizi.
Qaçğıımız o dünənlər ki var...
Fırladıb əqrəb kimi ən başa döndərər bizi,
Vurar, çıpar, boğar, amma öldürməz,
Dünənlərin həsrətində yaşadər bizi.
Qaçğıımız o dünənlər ki var...
Bir məzar olar ,

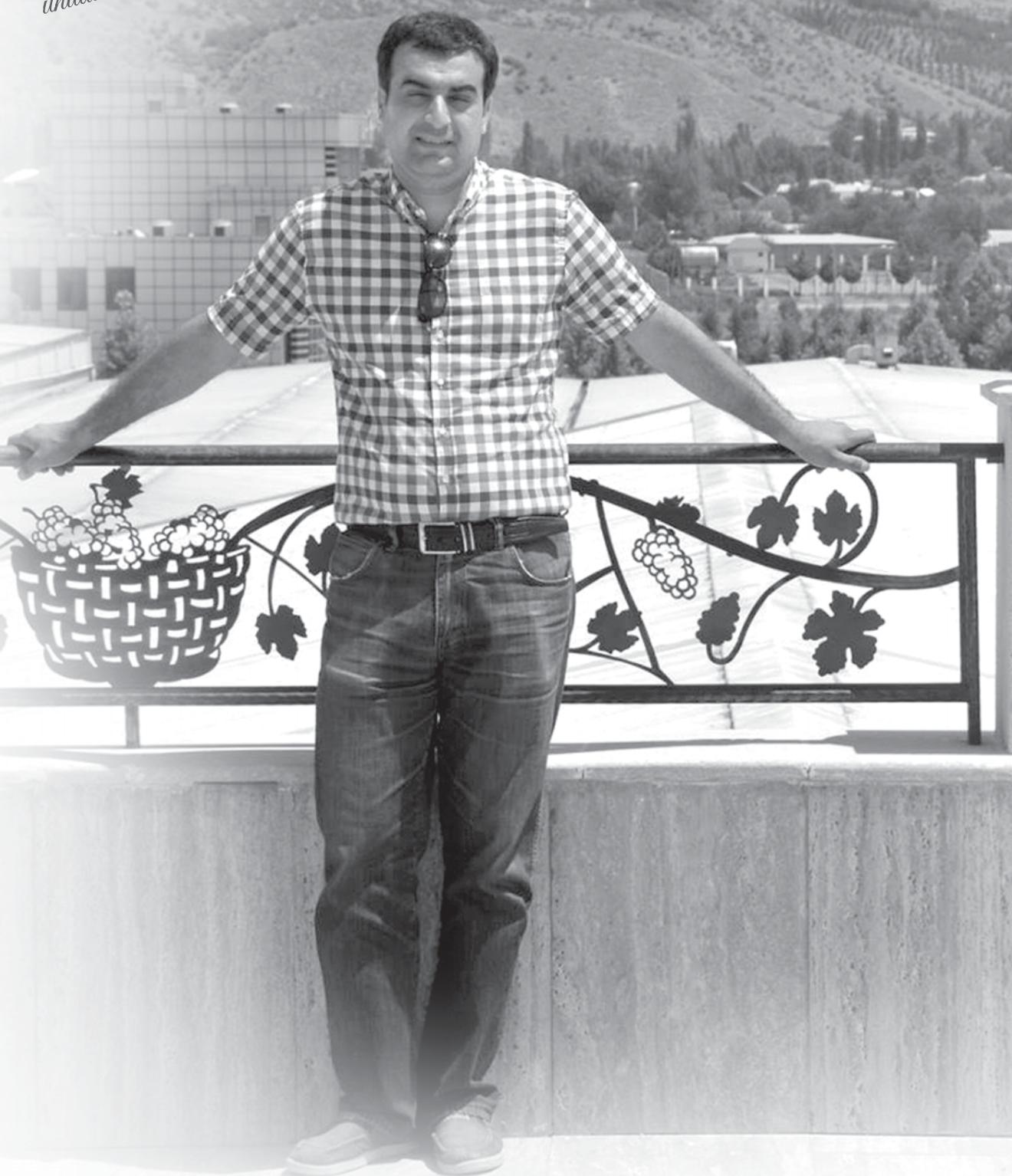

Basdırar bizi əzəldən,
Torpağımız ümidi lərdən...
Qaçdığımız o dünənlər ki var...
Uşaq qoxusu kimi hopar üstümə,
Göz yaşım olar,
axdıqça doldurur qəlbimi.
Hər qaçışimdə ayağıma daş olar,
Yoluma qardaş olar.
Arxamı çevirməkdən çəkindiyim qorxum olar.
Qaçdığımız o dünənlər ki var...
Sükut olar, cavabsız suallarım olar,
Damar, damar ruhum,
Damı sıniq daxmaya daman yağış kimi...
Qaçdığımız o dünənlər ki var...

* * *

Al ayaqlarını əllərinə, qaç burdan,
Qaç, qalmasın heç nəyin.
Yeməyimə düşən saçını apar,
Hər gecə yatdığını yastığını apar.
Göz torbalarını sevdiyim qadın,
Apar yuxunu, keşməkeşini,
İpək parçadan toxunmuş kəfənini apar.
Addımlarını daşı dəhlizdən,
Gözlərinin izini sil divarlardan,
Təlaşını sevdiyim qadın,
Apar rahatlığını.
Apar gülüşündə rəqs edən Tanrıni,
Məni sənə gətirən talenin
Güçünü apar.
Apar səliqəni, mənə dağınılıq yaraşır,
Otağıma düşən günəşlə
Yalnızlıq sevişsin bir az.
Yalnızlıq aparsın məni,
Sən aparma.

*Unuda bilmirsənsə,
unudulmağın yollarını öyrən...*

Səxavət Sahil

NAR AĞACI

...Mən
yağışlı bir gündə oldum,
günəşini görmədim.

Gözlərimi
damlalar örtdü,
son sözümü unutdum.

Yağışını
son nəğmə kimi
dinlədim...
...sənsiz bir gün
yaşamasam da,
sənsiz bir gündə oldum,
gözlərini görmədim...

İSANIN ƏLLƏRİNİ XATIRLAYIRAM

Yarpaqları tökülen
nar budağında
yetim qalıb quş yuvası –
İsanın başındakı
tikanları xatırlayıram.

Sərçənin dimdiklədiyi yerdən
damcı-damcı axır nar şirəsi –
İsanın əllərini xatırlayıram.

Yarpaqlarını qızılı çevirib
təzminat verən nar ağacı
baharı gözləyir –
İsanın göylərə dikilən
gözlərini xatırlayıram.

Nardan çəkilən şərabı
ləzzətlə gillədir cavan hökmdar,
şərab mənim qanımdır –
İsanın sözlərini xatırlayıram.

NAR AĞACININ TANTAL ƏZABI

Payız yelinin notları üstə
saralmış nar yarpaqları
toxunduqca bir-birinə
nəğmə oxuyur.

Titrəyir yarpaqlar,
nar bağına qorxu düşür –
İsrafilin suru kimi
yayılır ölüm havası.

Yaşıl-yaşıl yarpaqlara
ayrılığın rəngi çökür,
budaqları çılpaq qalır,
gövdəsi bomboz bozarır.

Döşənir ayağına
narın öz yarpaqları,
yalvarır, haray çəkir,
xəzəl-xəzəl yellənir.

Nar ağacı əzab çəkir –
əlləri çatmir yerə,
zalim külək aman vermir
qaytara yarpaqlarını.

NAR AĞACININ ÖLÜM RƏQSI

Çiçəkləmiş nar ağacı
rəqs eləyir
qara yelin mahnisı üstə,
oynatdıqca budağını küləklər
şabaş kimi
səpələnir ciçəklər.

Pərvazlanır yel qanadında
yuvdadan düşən
bala sərçəsayaq,
uça bilmir uzağa;
dağılır, yığılır
qəlpələnir ciçəklər.

Əsir, əsir qara yel,
xərcləyir sola-sağ'a,
havayı pullar kimi
uçur-uçur ciçəklər,
mənim ömrüm sayağı
qismət olur torpağa.

AVE MARİA

Tumurcuqlu nar zoğunda
bala sərçə nəğmə deyir:

Müjdə verim qabaqcadan,
sevin, sevin, nar ağacı.
Tanrı sənə övlad verir.
sevin, sevin, nar ağacı.

Budaqların gül açacaq
böyüyəcək nar olacaq.
Yaşıl-yaşıl yarpaqların
arasında bar olacaq.

Yerikləyib qızaracaq,
yetişəcək mənim payım,
darıxıram, tez gələydi,
tez gələydi avqust ayı.

QARA NAR

Dərilməmiş nar qalıb
çılpaq budaqda,
qızarmayıb,
alışmayıb kömür kimi.

Vaxtsız açan nar gülü –
qarğı dimdiyinə də gəlmir indi.

Dərilməmiş nar qalıb
çılpaq budaqda,
büzüşüb yetim kimi,
möhtac olub bir cüt ələ.

Çiçəyi burnunda
qalıb bu narın –
görəsən, hansı dərd
öldürüb onu.

Bir qanmaz uşaq gələ,
daş ata, salıb bu narı
qurtara qaralmış tənhalığından.

Dərilməmiş nar qalıb
çılpaq budaqda,
mənim ömrüm kimi
qaralıb elə...

QADIN KİMİ

Payız səhəri
dolmuş buludlar bəhanə gəzir.

Yetimtək boyanır nar ağacı
sovurur külək tökülmüş yarpaqlarını
qadın kimi döşündə qızarır bir cüt nar.

Ürkək bir sərçə qonur
çılpaq budağa.

Südəmər körpəsayaq
əmir narı bu ətcəbala,
qızarır qan kimi sarı dimdiyi...

NAR QIZ

Dodaqların
şirinliyindən pardاقlanmış
nar kimi qızarır –
elə bilirəm, məni çağırır.

Qolların
nar şivi kimi
uzun, nərmənazik...
Boynuma dolanayıdı kaş.

Sağların
nar pöhrəsi kimi
sallaq, sallaq –
uşaqlığında
hamidan qaçıb gizlənərdim
nar pöhrəliyində.

Sözlərin
nar budağının tikanıdır,
ürəyim deşik-deşik.

Çoxillik nar şərabı kimi
məni məst eləyən nar qız,
gör nə vaxtdır sərxoşam
ayılmadan, olurəm artıq;
məni torpaq gözləyir.

FEDERİKOYA

Gündüz sərçələr dimdikləyir,
gecələr soyuq çatlaşdır
yarpaqları tökülən budaqda
tək qalan narı.

Bu mövsüm gəlmədin,
gəlmədin, köhnə dost,
quşlar “dərdi”
əvəzindən meyvələri.

İndi burda payızdı,
ömrünün qürub çağıdı yarpaqların.
Yağışlar başlayanda
torpağa qarışacaq,
torpağa hopacaq yarpaqlar...
Və bir gün – gələn baharda
ağacın köklərindən yapışib yuxarı qalxacaq,
gövdəsindən tutub, budağa qayıdacaq,
öz yerinə qonacaq yarpaqlar.

Quşlar da qayıdacaq öz yuvasına...

Payızda çox darıxıram,
əziz dost, çox darıxıram –
nə quşlar olur,
nə də yarpaqlar.

İndi məni təklik dimdikləyir,
xatırələr çatladır məni...
...İndi mən o budaqdakı nar kimiyəm.

* * *

Yazın qoxusunu
qızaran tumurcuğuyla alır
bomboz nar budağı.

Tutulduqca baharın nəfəsinə
yel tutan kösöv kimi
közərir, alışır,
güllənir ağaclar.

İndi şax durmuş şüvüllər
utancaq qız kimidir,
payızda qızaran narın yükündən
başını yerə dikəcək.

...İndi budaqlar
utancaq qız deyil,
uşaq gözləyən ana kimidir.

ALOVUN RƏQSİ

Təzəcə çiçəklənib nar ağacı,
arilar sevincək olub
ləçəklərə daraşır.

Uçuşduqca arilar
elə bil od tutur,
alov saçır
nar budaqları.

* * *

Yandırdım sobada
nar ağacının quru budaqlarını.
Alovun qırmızı dilləri
pardaxlanan narı yadıma saldı.

Bir vaxtlar...
Yamyasıl budaqların içində
ulduz kimi közərirdi
ürkək nar salxımları.

Körpəliyim
pöhrələrin altında qaldı,
uşaqlığım torpağa düşdü,
budağından vaxtsız qopan
nar kimi.

...İndi mən bu sobadakı
kül kimiyəm,
kül kimi...

* * *

Çarmıxdakı oğluna baxan
Məryəm kimi, eləcə
qopduğu budağa baxır
yerdə çürüyən nar.

Tutulduqca payızın ölüm nəfəsinə
bozarır dodaqları,
sinəsindən qan açılır...

Kimi haraylasın, kimi –
yarpaqlar öz hayında.

Tökülmüş göz kimi
ovulur qurumuş qabığı,
tökülür, tökülür dənəsi.
Əzilib torpağa qarışır –
elə bil dağılır Yer kürəsi.

* * *

Uşaqkən
balaca baltamla
qırırdım nar dibindəki şivləri.
Baltanın hənirində belə
yixılırdı qızılı körpələr.

Dibi üşüyürdü,
yan-yörəsi boş qalırdı ağacların...

İndi yolum bağa düşəndə
üzüm gəlmir keçməyə
ağacların yanından.

* * *

Elə hey sənə baxıram.
Gözü tutmaq buna deyirmişlər...

Hisslər vərdiş yaradır,
sonra da ağrıya çevrilir.

Elə hey sənə baxıram –
baxışların nar kolutək
dalayır məni.

* * *

Təzə puçurlayan nar yarpağı tək
yaşıl gözlü qız!

Gün gələr,
gözlərin
canının suyu getmiş
payız yarpağına dönər.

Gün gələr,
saralarsan, ovularsan –
bir külək qımlıltısı dağıdar səni.

AYRILIQ ÇARMIXINDAYAM

Ayrılıq
çarmıxındayam,
sixilmiş nar kimi
bədənim “qan damır”.

Yanındadı
Romalı əsgərin –
indi sən
Məcdəlli Məryəm təki
yaxın gələ bilmirsən.

KÖLGƏNİN RƏQSİ

Ay gülümsəyir.
südlə suvarır
yer üzünü.

Nəğmə kimi
yel əsir,
oynayır budaqları
nar ağacının.

Rəqs eləyir
torpağa düşən kölgələr,
kölgələr,
südqrışıq kölgələr.

Ay gülümsəyir.
Yel əsir.
Oynayır budaqlar...

QARA BULUD

Qaraldıqca
qaralır göyün üzü.

Bir igidin ömrü qədər
kəsib ay işığını
qara buludlar.

Ərəbzəngi
dastanlardan çıxıb,
göyə qalxıb,
bulud olub,
yol kəsib.

Qara yarpaqlı
nar ağacı
qara dənəli
nar gətirir.

Bir igidin
ömrü qədərdir ki,
hər şey
qara bar gətirir.

SONRA DA TORPAQ OLURUQ

Torpaq sayı
adamları
gəzdikcə üstündə.

Hər addım
ömürdən gedir,
gedir torpağa doğru.

Torpaq olur
addımlar,
torpaq olur
adamlar.

Addım-addım,
adam-adam
gedirik bu dünyadan;
gedirik, torpaq oluruq.

Yazda tumurcuqlayan,
yayda qızaran,
payızda qaralan
nar oluruq
saralan yarpaq oluruq,
sonra da torpaq oluruq.

VAXTSIZ QURUYAN NARLA SÖHBƏT

– Hələ payız gəlməmiş
nədən belə qurudun?
Qaraldı yarpaqların,
büzüşdü dodaqların?

Bəxtin heç gətirmədi,
nakam getdin dünyadan.
Gözlərini açmamış
ölüm yağıdı hər yandan.

Əzrayılın nəfəsi
dəyən kimi üzünə,
rəngin-rufun saraldı,
bu gözəllik, yaşıllıq
gözlərində qaraldı.

–Qabığım çatlaq-çatlaq,
ovuluram içimdən...
daha heç nə soruşma,
qarışıram torpağa,
torpaq məni udsa da,
sirrimi saxlayacaq...

ÖMRÜN QIŞINDAN QABAQ

Yamyasıl
nar budağısan,
Payız “dərir”
yarpaqlarını.

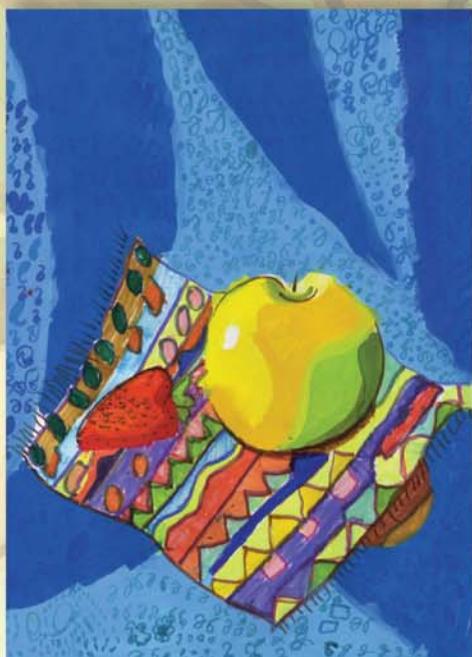
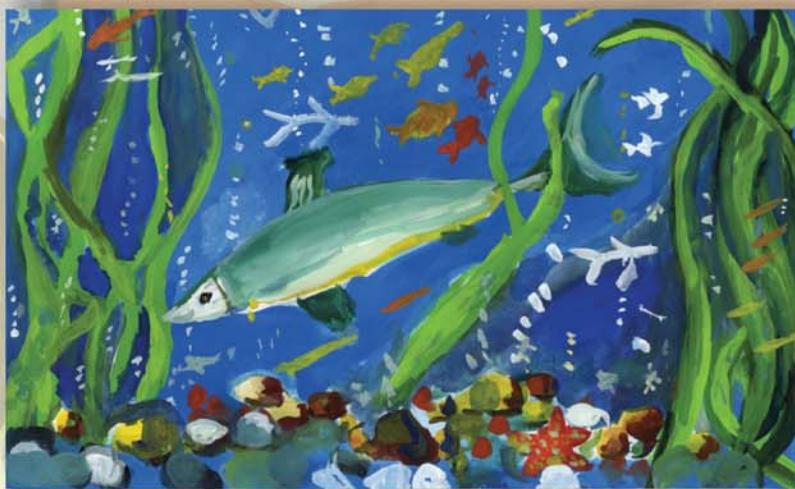
Ömrün
qışından qabaq
qara-qara
yel əsir.

Əsdikcə də
qayıdır,
qayıdır
xatırələr.

Ceyla İsgərova

Bakı şəhəri 5 saylı orta
məktəbin 2-ci sinif şagirdi

ISNN 0134-522 İNDEKS AZ 1000 2 AZN